

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

IO. FRANCISCI BVDDEI

P. P.

ELEMENTA
PHILOSOPHIAE
INSTRUMENTALIS,

feu
INSTITVTIONVM
PHILOSOPHIAE ECLECTICAE

TOMVS PRIMVS.

EDITIO SEXTA.

HALAE - SAXONVM.

Typis et impensis ORPHANOTROPICII

GLAVCHA - HALENSIS. 1717.

CVM PRIVILEGIO.

IO. FRANCISCI BYDDEI

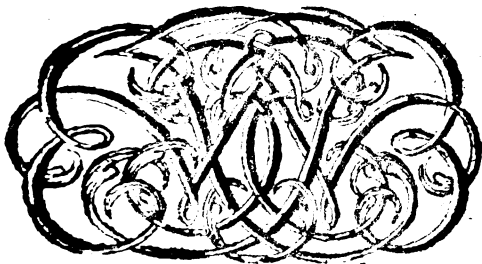
P. P.

ELEMENTA
PHILOSOPHIAE
INSTRUMENTALIS,

scu
INSTITUTIONVM
PHILOSOPHIAE ECLECTICAE

TOMVS PRIMVS.

EDITIO SEXTA.

HALAE-SAXONVM,
Typis et impensis ORPHANOTROPHII

GLAVCHA-HALENSIS. 1717.

CVM PRIVILEGIO.

1957 FEBRUARY 1957

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

750572

SERENISSIMO PRINCIPI AC
DOMINO,

**DN. ERNESTO
AVGVSTO,**

SAXONIAE, IVLIAE, CLIVIAE ET MON-
TIVM, ANGARIAE QVOQVE AC
WESTPHALIAE DVCI,

LANDGRAVIO THVRINGIAE,
MARCHIONI MISNIAE,

PRINCIPI-COMITI HENNEBERGENSI,
COMITI MARCAE ET RAVENS-
BERGAE,

DYNASTAE IN RAVENSTEIN,
ET RELIQVA,

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO

eo, quo decet, submissi animi
cultu,

hocce obseruantiae fideique
suae monumentum
offert.

IO. FRANCISCVS BVDDEVS.

SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME.

HOc meae erga TE obseruantiae,
deuotique animi monumen-
tum, extare iure meritoque de-
buit. Neque eo hoc est comparatum,
ac si iis, quas liber hicce complectitur,
philosophicae eruditionis partibus a-
nimum TVVM initiandum, imbuen-
dumque, censeam. Longe alia, vti ipse-
met haud semel ex me intellexisti,
SERENISSIME PRINCEPS, menti
meae de principum institutione sedet
sententia. Probeque exploratum ha-
beo,

P.S,

iae,
nen-
de-
um,
itur,
is a-
uen-
ipse-
kisti,
enti
cedet
n ha-
beo,

beo, aliter erudiendos esse priuatae
fortis iuuenes, aliter, quos prouida
Numinis cura summae rerum, patriae-
que fati dirigendis, destinauit. Sed
hoc saltem constitutum mihi, propo-
situmque fuit, cum qualemcunque i-
stum ingenii mei foetum SERENIS-
SIMO NOMINI TVO consecrare me-
cum decernerem, vt mei in TE ob-
sequii pignus aliquod extaret, quod
non modo meam in TE fidem, sed in-
stitutionis etiam meae summam, reuo-
care TIBI in memoriam, mentique et
cogitationibus nunquam non obiice-
re posset. Iuuabit enim, SERENIS-
SIME PRINCEPS, meminisse illorum,
quae quotidie a sapientissimo et gene-
rosissimo viro, cui cura mores TVOS
ad pietatem & honestatem, & decus
etiam principe dignum formandi de-
mandata est, inculcantur, et quae sub-
inde a me, quoties occasio fert, con-
firmantur, natalium istum splendo-
rem, quo supra alios principes re-
a 3 rum-

rumque domini eminent, ingens esse
et singulare Numinis beneficium, sed
quod non eo collatum illis sit, ut fal-
tem emineant, coque se efferant no-
mine, aut facultatem, impune quidvis
perpetrandi, se hoc ipso consecutos
credant, sed ut eo magis omnes ani-
mi vires, omniaue in id consilia con-
ferant, pietate etiam et virtute ut tan-
tum alios vincant, quantum dignitate
superant. Nec minus in eo principis
consistere munus, ut reipublicae cla-
uum tractet perite, patriaeque vbiuis
succurrat re, consilioque, necessitati-
bus, sed ut ipse suis praebeat exem-
plum, talemque se praebeat, quales
cupiat esse suos. Haec vero non ex
eorum numero esse, quae siue prae-
stet quis, siue intermittat, perinde sit,
sed ut omnes homines, ita reges et-
iam principesque, suarum rerum rite
aut perperam administratarum ra-
tionem, supremo omnium modera-
tori, reddere aliquando debere. Haec
aliaue,

ajjaue, dum lubenti admittis animo, imo nihil TIBI gratius esse demonstras, quam eorum admoneri, quae ad vitam recte et pie instituendam pertinent, magnam quidem nobis omnibus merito spem iniicis, talem TE fore, qualem omnes boni, virtutisque et pietatis amantes, optant principem, qui hoc vnice sibi credat datum, non vt sibi, sed vt aliis consulat, qui omnibus voluptatum et deliciarum illecebris procul faceffere iussis, serio et magno studio hoc agat, verae virtuti vt suus vbique constet honos, iustitiae et pax vt floreat, et religioni quoque euangelicae, Saxonicae cum primis gentis fortitudine et fide in Germania stabilitae, vt doctrinae non minus puritate, quam vitae sanctitate, et morum innocentia, sua conseruetur, aut restituatur integritas. Sed ipse satis intelligis, SERENISSIME PRINCEPS, atque haud semel erga me declarasti, tantis rebus perficiendistan-

toque oneri sustinendo parem non esse, nisi qui ab ineunte adolescentia suum rite eo comparauerit animum, iisque imbuerit moribus, quos deinceps pulcherrimi isti fructus, vna cum praemio amplissimo, a Deo omnibus, qui suum illi probauerint obsequium, destinato, consequantur. Quare recte et ordine facis, dum omnem etiam in eo collocas industriam, vt bene munitus praeparatusque accedas ad ea, quae principi christiano, forti, sapienti, subeunda sunt. Cumque deliberatum sit, qua praecipua via, eaque recta et tuta, huc tandem contendatur, nosti ipsemet, DOMINE CLEMENTISSIME, haud semel a me ita responsum, non esse principi immorandum illis artibus literisque, quae haud raro ad ostentationem potius, quam utilitatem addiscuntur. Id quod cum in priuatae fortis homine vix ferendum, in principe eo minus tolerandum, quod plura eum circumstant, quae vitae

tem.

temporisque partem sibi vindicant, eique velut inuito eripiunt. His ergo aliis relictis, in eam summam omnium industriae, omniumque studiorum conferendam esse, ut vera viduaque Numinis cognitione animus repleatur. Non adeo multa sunt, ut ipsemet quam rectissime nosti, SERENISSIME PRINCEPS, quibus doctrinae christianae summa absolvitur, capita: eaque, quantum satis est, mente et memoria complecti, res est, quae et in mediocrem ingenii vim, industriamque haud adeo exquisitam cadat. Sunt tamen haec negligenda neutiquam, multo minus pertractanda perfunctorie. Namque id quod maximum est, vitae sanctitas et innocentia, sine hisce non constat, et error, qui videri poterat leuissimus, damnum haud raro secum trahit haud temere reparandum, resarcitendum. Quare me monitore reclusissime omnem nauas operam, ut do-

Strinam salutarem, quam sacrae literae comprehendunt, quamue suae puritati, cum varia superstitione co- inquinata esset, restituit beatus vir Martinus Lutherus, quam accuratis- sime teneas, sine ullius cuiuscunque erroris admistione, sed ita teneas, vt statim vitam moresque ad eam com- ponere satagas. Ita enim est, cogni- tio quantumuis accurata et exquisita parum prodest, cum miser esse que- at, cui facultas suppetit, de rebus pul- cherrimis quam copiosissime disse- rendi. **Quart statim, quod TUA pace mihi liceat in memoriam TIBI reuo- care, cum primum huiusrei gratia ad TE accederem, hoc VNICUM a TE ro- gavi, vt, quicquid de diuinis rebus, et ad christianam religionem spectanti- bus ad TE dicturus essem, non alio ac- ciperes animo, quam quod statim transferenda in vitam essent, & pro regula, ad quam componendi exi- gendique mores essent, acceptanda.**

Id

Id quod haud inuitum lubentemque
TE mihi pollicitum, non sine ingenti
voluptate recordor, cum ex eo statim
tempore ingenui animi, et honesta
quaeuis serio amplectentis, significa-
tionem mihi dederis luculentissimam.
Eam ergo cum ingressus sis viam, ut
prima praecipuaque cura sit, vera et
non fucata pietate imbueret animam,
tanto nunc lubentius accipis, quibus
ad fortunam principis dignam mens
erudiri potest, sed tanto etiam fa-
cilius profutura a superfluis discernis.
Moribus nimirum ad sanctitatem pi-
etatemque compositis, nihil aliud su-
perest, quam ut ad recte existiman-
dum de rebus omnibus mens nostra
erudiat. Hic ratiocinandi perspi-
cere leges, morbosque intellectus, et
eorum condiscere remedia, illis qui-
dem proderit, quibus vitae et fortu-
nae ratio ire per ambages permittit.
Ad principes quod attinet rerumque
dominos, plura illis esse discenda et a-
genda

genda restant, quam ut diu hisce immorari queant. Hi rectius ipso usu, atque exemplis eorum, qui illorum iuventuti regendae praesunt, discunt praecipuas exuere opiniones, verumque discernere ab errore, et suum unicuique retribuere pretium. Hac instructi facultate, merito per orbem, quacumque patet vniuersum, vim aciemque mentis circumferunt, varia gentium instituta, situs urbium, comoda provinciarum, imperantium vitia virtutesque, aut si aliquid vllibi terrarum aut laude, aut vituperatione dignum occurrit, perlustrantes, inde ut capiant exemplum, quod sequantur, si profuturum hoc sibi suisque intelligant, nocitura autem fugiant atque evitent. Atque eo quidem etiam meos qualescunque labores, quos, ut tibi ad haec omnia viam monstrem, suscepi, tendere, ipsemet haud difficulter intelligis, SERENISSIME PRINCEPS, eosque dum fru-

ctu

Et haud carituros, singulari TVA industria, & cupiditate talia addiscendi demonstras, vix mihi temperare possum, quin meam publice hoc nomine tester laetitiam, augurerque, haud vano omine, in Saxonicae gentis decus TVORVMQVE omnium TE natum esse felicitatem. Quae dum hic profiteor, eo tamen TE haec interpretaturum non confido modo, sed scio etiam, vt difficultatum, quibus circumseptum est virtutis et verae sapientiae iter, semper memor sis futurus, nec sine labore et taedio speratos quemquam percipere posse fructus, immo vt sedulo diligenterque sis reputaturus TECVM, nihil nobis nostrisque viribus, diuini Numinis gratiae omnia esse tribuenda, nec ad nostram, sed ad Dei gloriam, cuncta a nobis esse referenda. Sed quorsum me dulciseorum memoria, quae quotidie inter nos agitantur, abripit? TVA autem, SERENISSIME PRINCEPS, fretus & humanitate
et

et clementia singulari, cuius haud
vnum erga me extare voluisti monu-
mentum, non modo quaecumque
hocce opusculum meum TIBI in cer-
tissimum obseruantiae argumentum
offerre, SERENISSIMO QVE NOMINI
TV O consecrare ausus sum, sed haec
ipsa me certiores reddit, non in ma-
lam TE interpretaturum partem, quod
prolixiori fere, quam instituti fert ra-
tio, publice TE adloqui oratione su-
stinuerim. Nec tamen illud, quod dixi,
ab eo argumento, quod ipso hoc ope-
re tractatur, alienum prorsus cense-
ri debet. Etenim, vt quae instrumenti
vicem subit, aditumque ad recondi-
tos sapientiae recessus munit philo-
sophiae doctrinaeque liberalioris pars,
cum primis de ratione, qua erudire
quisque animum ad veram sapientiam
debet, praecipit: ita non poterat mi-
hi non in mentem venire, id quod me
quoque sollicitum nunc maxime te-
net, quamnam videlicet et TIBI, DO-
MINE

MINE CLEMENTISSIME, monstrare
deceret viam, qua tutus certusque
scopi obtinendi, ad exoptatam tan-
dem peruenires metam. Hanc vero,
dum non tam designaui, quam indi-
cavi saltem summis quibusdam capi-
tibus, hoc nunc a TE porro petere
non erubesco, vt, quoties qualiscun-
que huius TE recordatio subeat meae
erga TE pietatis monumenti, toties
etiam ingenuum illud magni, qui in
TE se prodit, animi decretum, nouo
velut robore auctum, repetas, nihil
TIBI prius vnquam et antiquius fore,
quam Deum auctorem, moderato-
remque omnium cogitationum, acti-
onumque, iuxta leges in diuinarum
literarum oraculis praescriptas, quam
accuratissime studiosissimeque sequi.
Et illum etiam praepotentem Deum
supplex veneror, vt coeptis TVIS o-
mnibus ad eius, vt decet, honorem
tendentibus adsit, omnibus animi in-
super et corporis dotibus cumulatum,
saluum

saluum incolumemque praestet quam
diutissime, in Saxonicae gentis decus
et ornamentum, imo praesidium et
emolumentum patriae, eorumque
omnium, qui virtuti et sapientiae
operantur. Halae Magdebur-
gicae ix. Kalend. Martii

A. M DCC III.

LECTORI

LECTORI BENEVOLO

S.

CUm recudenda iterum essent
 practicae philosophiae, quae
 ante aliquot annos edide-
 ram, elementa, facile me in-
 duci passus sum, ut reliqua-
 rum etiam philosophiae partium rudi-
 menta iis adiungerem. Cum enim
 ordine, quae ad integrum velut philo-
 sophiae corpus pertinent, iuuenibus,
 qui in hac academia bonae menti ope-
 rantur, id a me efflagitantibus, tradere
 soleam, hoc modo et meis, et auditorum
 meorum quam rectissime me consultu-
 rum rebus, existimaui. Namque in mo-
 rali ciuilique philosophia quod elemen-
 ta mea, typis exscripta, in auditorum
 meorum versarentur manibus, ex eo
 fructum atque emolumentum non con-
 temnendum ad eos redundasse, ipsa hac-
 tenus me experientia condocuit.

b

Inte-

TORI .

Interim haec elementa saltem esse, ut beneuolus lector semper cogitet, etiam atque etiam rogo, in quibus summa saltem philosophiae capita, ea quae fieri potuit breuitate, ne tamen haec perspicuitati officeret, et stili facilitate complecti, aggressus sum. Praelectionibus enim academicis haec destinata sunt, in quibus adeo, si quid forte deesse, aut obscurius dictum videatur, expleri, atque cuncta vberiori discursu illustrari, et solent et debent. In primo autem hocce tomo, ea quae ad instrumentalem philosophiam spectant, exhibentur, quae tribus maxime absoluitur partibus. Namque cum ad veritatem cognoscendam, et cognitam cum aliis communicandam, omnis illorum opera tendat, qui philosophiae, bonarumque artium studio se dedunt, manifestum est, tum demum recte velut initiari eorum animos, et ad hocce iter feliciter emetiendum praemuniri, si illis ostendatur ratio, qua veritas occulta inueniri, aut ab aliis inuenta per interpretationem erui, utroque autem modo cognita, iterum cum aliis, ad veram illorum felicitatem pro-

promouendam, communicari, et ita vel-
ut propagari queat. In iis autem par-
tibus, quod eam tractandi rationem,
qua Medici vti solent, secutus sim, facile
probabit, qui secum cogitauerit, res
omnes practicas, aut huc quodammodo
accedentes, non posse iucundiori facili-
oriue ratione proponi. Quod si vero
methodus res iusto nexu inter se de-
uinctas, clare, perspicue, pleneque ex-
hibeat, nihil puto in ea amplius deside-
rari posse.

Cum etiam termini quidam vsu re-
cepti sint, quorum ignoratio impedi-
mentum aliquod afferre in philosophiae,
aliarumque liberalioris doctrinae, par-
tium studio possit, horum quoque ex-
plicationem subiunxi. Qua in re nihil
feci, quod non aetatis nostrae mores
comprobent: si quis vero aegre ferat,
quod non tam magnifice de metaphysi-
ca sentiam, ac a quibusdam fieri solet,
illum praeclarissimorum nostrae aetatis
philosophorum exempla conticescere
iubebunt, si quidem rationis adeo inops
est, vt sui erroris per ipsam rei consi-
derationem conuinci nequeat.

Cum primis autem operam dedi, ut historiae philosophicae accuratiorem consignationem praemitterem. Nec enim rectius, quam istius historiae cognitione, praeparari ad haec mysteria iuuenum animos, et velut initiari, prorsus existimo. Facile enim admittuntur, et sua se iucunditate commendant, historica, ut ita sensim animus ad grauiora ducatur. Praeterea, cum in ipsa tractatione subinde sententiae, ab hoc aut alio philosopho defensae, iniiciatur mentio, dici non potest, quanta statim lux accedat, si iam antea et fata, et systemata, celebriorum philosophorum, auditores utcumque cognita habuerint. Ea autem ratione hanc historiae philosophicae epitomen concinnaui, ut, quod historici est, ab omni affectu me immunem demonstrarem, et ita meis auditoribus et lectoribus statim in ipso limine exemplum praeirem, ne vni nomina darent magistro, sed vbique confectarentur veritatem, libereque et ingenue cuncta laudare discerent, quae laude digna, reiicere, quae omni fundamento destituuntur. Praemissis etiam sectae
 cuius-

cuiusque, pro instituti ratione, satis, ipsum systema, quantum fieri potuit, exhibui, cum hoc plurimum referat, ut recte de cuiusque statuere sententia queamus, quod ex illis, qui historiam philosophicam hactenus condiderunt, qui obseruauerit, mihi uisus non est. Haec autem ipsa historiae philosophicae delineatio ideam etiam continet operis maioris, quod iam pridem uolui, et cuius iam specimen dedi in mea ad historiam philosophiae Ebraeorum introductione. Eadem enim ratio et ceteras historiae philosophicae partes, si uiam, viresque, et occasionem Deus dederit, pertractare animus est.

Quod super est, dum eclecticam et commendo et sequor philosophandi rationem, eius leges etiam in prima hacce parte accurate obseruare, cura mihi cordique fuit. Ergo subinde et veteres et recentiores secutus sum, ita tamen, ut ipsam rerum, circa quas instrumentalis occupatur philosophia, naturam praecipue secundum proprias considerarem obseruationes, et ex principiis, quae haec contemplatio suppeditabat, cuncta iusto ordine et nexu deducere,

cerem, et ad hanc cynosuram, quicquid a veteribus et recentioribus dictum est, libere exigerem. Ex rebus enim, non ex aliorum verbis aut effatis sapere, hoc demum philosophi esse censeo: eamque etiam in reliquis philosophiae partibus sequor rationem. Vbi autem aliquid ab aliis, quod cum veritate consentiat, dictum inueni, id assumere eclectico more non dubitavi: nomina autem illorum indicare, instituti ratio, et conditio elementorum non permisit; quibus accedit, quod ipsis praelectionibus commodius haec reseruentur.

Praeterea cum nihil mihi solemnius sit, quam humani intellectus ubique agnoscere imperfectionem, nihil etiam prius aut antiquius fuit, quam ut ab isto dogmaticorum factu, qui ubique certitudinem, et nescio quas demonstrationes mathematicas crepant, mihi temperarem. Quare in iis, quae certo cognosci possunt, certitudinem consecutus sum: in iis, quae verosimilia saltem sunt, praeter verosimilitudinem nihil inueniri, libere professus sum: in iis denique, quae prorsus dubia et incerta visa sunt, iudicium meum suspendi. Quam philo-
loso;

I
 S
 C
 E
 IS
 D
 I
 O
 M
 E
 E
 O
 it,
 no
 ius
 do
 di
 nes
 ra
 no
 ius
 unt,
 ue
 que,
 unt,
 phi
 lofo

Iosophandi rationem itidem in reliquis
 philosophiae partibus accurate obseruo.
 Nec quicquam metuo iniqua forte ma-
 leuolorum quorundam iudicia, qui sce-
 pticismum mihi exprobrare possent,
 quippe a quo absum quam longissime.
 Res ipsa enim docet, me, vbi certitudo
 et euidencia adest, eam quam lubentis-
 sime amplecti, sed verosimilia et incer-
 ta, dubia, obscura, pro certis, claris, e-
 uictis, venditare, aut suas coniecturas
 pro demonstrationibus aliis obtrudere,
 hoc enim verò est scepticorum ludibrio
 se exponere, illisque occasionem dare,
 vteo facilius cuncta in dubium vocent.

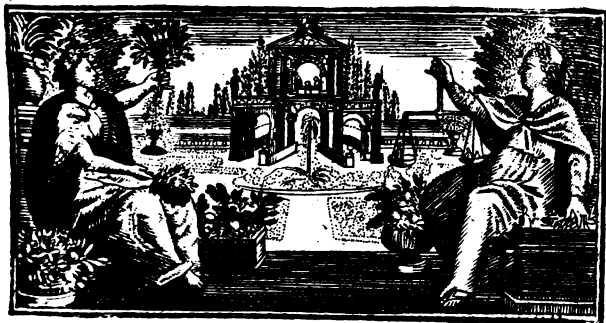
Denique id mihi constitutum pariter
 fuit, quod et quam diligentissime prae-
 stare opere ipso conatus sum, vt super-
 flua, non necessaria, inutilia, procul re-
 mouerem, et tantum certo profutura
 traderem, sifteremque philosophiam,
 non vere tantum eclecticam, sed a
 quisquiliis etiam et inquinamentis scho-
 lasticorum, imo et a vanis aliorum spe-
 culationibus, prorsus repurgatam, quod
 an consecutus sim, et an operae fece-
 rim pretium, in iuuentutis commodum
 hocce quaecumque opus in lucem e-
 mittendo,

mittendo, prudentes harum rerum existimatores, decernant velim, quorum non formido iudicium, modo animum veritatis amantem, et praeiudicatarum opinionum vacuum, secum afferant.

Vale, humanissime lector, meisque conatibus porro faue.

HISTORIAE PHILOSOPHICAE
SVCCINCTA DELINEATIO,

CAP. I.
de
PHILOSOPHIA GENERATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

<i>Philosophia quid? §. I.</i>	<i>In veram & falsam non re-</i>
<i>Est notitia partim certa,</i>	<i>cte diuiditur, §. IX.</i>
<i>partim verosimilis, §. II.</i>	<i>Vti nec in scepticam ac do-</i>
<i>Non otiosa, sed efficax, §.</i>	<i>gmaticam, §. X.</i>
<i>III.</i>	<i>Scepticorum varia genera</i>
<i>Rerum §. IV.</i>	<i>§. XI.</i>
<i>Diuiinarum humanarum-</i>	<i>Moderatae οὐκ ἔστωσ προ-</i>
<i>que §. V.</i>	<i>μι magistri Vniuersales</i>
<i>Principium ejus cognosce-</i>	<i>scepticismi auctor Pyr-</i>
<i>di recta ratio, §. VI.</i>	<i>rro §. XII.</i>
<i>Quis philosophiae finis, §.</i>	<i>Discipuli & sectatores Pyr-</i>
<i>VII.</i>	<i>rro nis, XIII.</i>
<i>Est vel instrumentalis, vel</i>	<i>Dogmatica philosophia vel</i>
<i>principalis, & haec vel</i>	<i>sectaria est, vel eclecti-</i>
<i>theoretica, vel practica,</i>	<i>ca, §. XIV.</i>
<i>§. VIII.</i>	

A a

Phk

§. I.

Philosophia si vocem spectes, est amor vel studium sapientiae, si rem ipsam, est notitia rerum diuinarum humanarumque, prout ductu rectae rationis cognosci possunt, ad veram hominum felicitatem aut acquirendam, aut conseruandam comparata.

§. II.

Est notitia, scilicet *habitualis*, & interdum *scientifica* ac *certa*, plerumque *verosimilis* saltem ac *probabilis*. Praesertim enim in rebus naturalibus multa se offerunt, imo plurima, quorum causae nos latent, vt certi quid de iis nihil, nisi per coniecturas probabiles, affirmari queat.

§. III.

Nec *nudam* aut *otiosum* hic intelligimus notitiam, sed *efficacem*: qua animus hominis ita dispositus est, vt felicitatis verae, quam philosophia intendit, reuera etiam sit particeps. Stultus enim, non sapiens aut philosophus est, qui multa cognoscit ad felicitatem profutura, ac de iis loqui didicit, nec tamen iis vtitur: qui ipse miser, viam tamen ad veram felicitatem se scire gloriatur.

§. IV.

Est porro *notitia rerum*. Quae enim cir-
ca

canotiones saltem & voces occupantur disciplinae, ad philosophiam strictius sic dictam, non pertinent.

§. V.

Per res *diuinas* tum ipsum Deum ejusque attributa, tum res a Deo conditas intelligimus. Sequor hic veteres, in quorum definitione, quod philosophia sit *γνώσις θεῶν καὶ ἀνθρώπων πραγμάτων*. Per res diuinas, naturales quoque intelliguntur. *Humanarum* autem rerum nomine ipsae nobis veniunt hominum actiones.

§. VI.

Dicitur quoque, prout *ductu rectae rationis* cognosci possunt, vt principium cognoscendi in philosophia, recta scilicet ratio, significetur. Quo ipso maximum discrimen inter theologiam & philosophiam constituitur. Vti enim haec ex rationis, ita illa ex reuelationis lumine procedit, suasque assertiones demonstrat.

§. VII.

Vltimo loco indicatur finis, qui est verae felicitatis acquisitio ac conseruatio. Felicitas autem hominis vel *summa* est & *aeterna*, vel *subordinata* & *temporalis*. Vtramque philosophia pro fine habet. Ad illam viam munit philosophia practica, etsi haec per humani generis conditionem finem su-

um sine lumine reuelationis obtinere nequeat. Ad subordinatam partim sanitas corporis, partim securitas tranquillitasque externa vitae humanae pertinet. Ad illam physica & ex ea resultans medicina: ad hanc itidem philosophia practica, cum primis iurisprudentia & politica comparata est.

§. VIII.

Quaenam philosophiae partes sint, ex dictis quodammodo intelligitur. Namque quae viam saltem ad philosophiam pandunt, animumque praeparant, disciplinae, *instrumentalis* philosophiae nomine designo. Ipsa autem philosophia aut circa res, strictius sic dictas, aut circa actiones hominum versatur, hinc vel *theoretica* est, vel *practica*. Per res autem tum ipsas substantias, tum affectiones illarum intelligimus. Ex quo, quod mathesis etiam philosophiae pars sit, patet.

§. IX.

Quando autem philosophia in *veram* & *falsam* diuiditur, nominalis saltem haec est distinctio, non vera diuisio. Falsa enim philosophia indigna plane est, quae hoc nomine insigniatur, ejusque propugnatores aut sectatores *sophistarum* potius, quam philosophorum, nomen titulumque promerentur. Vocatur autem philosophia vera, quae sequitur ductum rationis rectae; falsa quae sequitur ductum rationis corruptae. Vtraque etiam suos habet characteres, ex quibus haud

haud difficulter, modo vitia nostra nobis caliginem non offundant, agnoscitur.

§. X.

Idem censendum de ista philosophiae diuisione, qua in *dogmaticam* & *scepticam* dispescitur. Veri namque sceptici philosophorum nomen non promerentur. Ast hoc de illis intelligo, qui apertissima quaeque impugnant, neutiquam de illis, qui, quoniam nihil in rebus philosophicis ac theologicis admittere volunt, nisi rationibus & auctoritate diuina probe munitum sit, inuidioso scepticorum nomine a sophistis traducuntur.

§. XI.

Non vnum tamen Scepticorum est genus. Quidam omnem vbique certitudinem tollunt. Alii admissa diuinarum literarum auctoritate, in rebus ex philosophia deducendis iudicium suspendunt; alii contra rationi maiorem certitudinem tribuunt, quam scripturae sacrae. Sunt rursus, qui in rebus physicis tantum nihil certi reperiri contendunt: vt alii moralis contra doctrinae firmitatem labefactant. Alii denique directe hoc agunt, vt aliquid impugnent: alii sceptici videri nolunt, interim principia eiusmodi admittunt, ex quibus certum nihil, & extra dubitationem positum, deduci queat. Denique alii sententiis atque decretis dogmaticorum seuerissimos superantes, vita

moribusque se scepticorum perditissimos demonstrant.

§. XII.

Moderata *σκέψις* & dubitatio vti verae sapientiae character est certissimus, ita in viris quoque sapientissimis, Zenone Eleate, Heraclito, Socrate & Academicis quibusdam, iam pridem a viris doctis fuit obseruata. Vniuersalis autem scepticismus qui de apertissimis quibusuis dubitat, an serio a quoquam defensus sit, merito dubito. Tribuitur tamen haec sententia vulgo Pyrrhoni, vnde & Pyrrhonorum nomine sceptici veniunt, qui iisdem temporibus vixit, quibus Theophrastus & Epicurus.

§. XIII.

Señtatores & discipuli Pyrrhonis fuerunt Hecataeus Abderita, Anesidemus, Numenius, Cyrylochus, Philon Atheniensis, Nausiphanes Teius, quorum opera studioque effectum, vt Ptolomaeo Lagi summam rerum in Aegypto tenente, scepticismus caput maxime extulerit. Ab his iusta serie & continua doctorum successione propagatus scepticismus fuit, vsque ad Sextum Empiricum, qui sub Antonino Imperatore vixit, & scepticorum causam libris aduersus mathematicos itemque hypotyposew̄n, erudite egit. Lucianus Samosatensis, qui tempore M. Aurelii Antonini Philosphi & Commodi Imperatorum vixit, a quibusdam etiam scepticis

pticis annumeratur, licet ab aliis pro Epicureae philosophiae habeatur sectatore.

§. XIV.

Dogmatica philosophia iterum in *sectariam & eclecticam* dispesci solet. Quoad illam attinet, ut nullatenus secta est, quae non aliquid veri docuerit, ita nullam quoque reperiri existimo, quae omnium profus errorum sit immunis. Adhibenda itaque necessario est *ἐκλογὴ*, & ex omnibus sectis veritas sedulo est conquirenda. Quod ut recte fiat, necesse est, ut sectas ipsas, saltem praecipuas, cognititas perspectasque habeamus.

CAP. II.

de

PHILOSOPHIA EBRAEORVM.

Ἰστορία.

<i>Philosophia quoad sectas est vel vetus, vel media, vel recentior. Vetus iterum vel Ebraeorum est, vel gentilium. §. I.</i>	<i>Itemque per Iacobum & Iosueum. §. V.</i>
<i>Ebraeorum ab Adamo orta est. §. II.</i>	<i>Ut & per Moysen, §. VI.</i>
<i>Propagata per Patriarchas antediluvianos, §. III.</i>	<i>Et tandem per Salomonem, §. VII.</i>
<i>Per Noachum. & post diluuium per Abrahamum. §. IV.</i>	<i>Conseruatur in captiuitate Babylonica, §. VIII.</i>
	<i>Ab Esdra aliisque restauratur, sed mox corrumpitur, §. IX.</i>
	<i>Ebraeorum Philosophi in sectas abeunt, §. X.</i>

A 5

Reiecta

Reiecta salubriori Christi domestica sectantibus, §. XII.
doctrina, plerique maiorum placitis inhaerent. Philosophiae Mosaeicae §. XI.
summa capita, §. XIII.
Post varia fata multi Aristotelicam philosophiam Philosophiae Kabbalisticae §. XIV.
amplectuntur, ceteris summa capita, §. XIV.

§. I.

SVnt itaque sectae Philosophorum vel *veteres*, vel *recentiores*, quibus tamen *media* quaedam philosophia addi potest. Quod ad *veteres* attinet, alia fuit philosophia *Ebraeorum*, alia *Gentilium*. Et *Ebraeorum* quidem philosophia hoc praecipui habet, quod in ea sapientiae ab ipso Adamo ortae, & a viris sanctissimis, & a Deo ipso sua edoctis, propagatae, vestigia quam diutissime conseruata sint.

§. II.

Adamus namque, humani generis conditor, licet cum imagine diuina, sapientiae quoque humanae magnam partem amiserit, huius tamen velut rudera quaedam atque reliquias eum retinuisse, valde est verosimile. Ea tamen *Adami* sapientia nequam ex ea philosophiae ratione, quae hodie obtinet, aestimanda. Id quod & de philosophia reliquorum Patriarcharum probe est obseruandum. Naturae vires ei perspectas insigniter fuisse, a vero non abhorret, retinuitque forte facultatem quandam ex rerum omnium characteribus atque signis, de illarum natura, proprietatibus, viribusque iudi-

iudicandi. Sollicitum eum quoque fuisse de moribus ad Numinis voluntatem componendis, inueniendisque, quae ad vitae huius usum necessaria erant, nemo temere dubitauerit, licet qualia ea fuerint, haud ita facile defini queat.

§. III.

Atque iisdem fere limitibus reliquorum antediluvianorum Patriarcharum sapientia circumscribitur, nisi ad coniecturas oppido incertas deflectere velimus. Inter *Seti* tamen & *Caini* posteros hoc discriminis intercescit, quod isti magis diuinarum rerum contemplationi, moribusque ad sanctitatem componendis, hi artibus voluptati comodisque vitae humanae iusseruientibus, incubuisse censentur.

§. IV.

Noachus humani generis instaurator & alter velut parens, doctrinae moralis specimen vitae morumque innocentia praebuit: naturae peritum, animalia pura ab impuris separando, pabulumque pro singulis animalium generibus seligendo: mathematicarum artium, praesertim architectonicae, calentem, ipsa arcae structura satis superque se comprobauit. Ex posteris eius *Abrahamus* sapientiae laude maxime inclytus fuit: licet quae eius ratio, quae partes fuerint, nos fugiat. Namque quae scriptura sacra de eo commemorat, ad morum integritatem puri-

puritatemque pertinent, qua praecipua utique sapientiae pars absoluitur.

§. V.

Iacobus Abrahami ex *Isaaco* nepos naturalis scientiae reliquit monumentum: *Iosephus* huius filius, onirocritices civilisque prudentiae fuit peritissimus. Forte & rerum omnium, diuinarum humanarumque, id quod tamen liquido nobis non constat. *Iobi* autem, qui eodem circiter tempore vixisse dicitur, quae fuerit philosophia, ex libro eius nemini obscurum esse potest.

§. VI.

Cum in Aegyptiaca seruitute constitutus esset populus *Israëliticus*, sapientiae eum non prorsus depoluisse studia, facile crediderim. Saltem *Mosen*, cuius ope libertati tandem restitutus populus iste, philosophum fuisse insignem, quo non temere sapientiozem vlla ætas vidit, certum est. Hic naturalis cum primis, moralis, civilisque doctrinae monumentum pulcherrimum in suis scriptis reliquit, ex quo de veterum sapientia iudicium ferri potest. An arcanioris autem istius doctrinae, quae *Kabbalæ* nomine venit, auctor conditorque sit, non aequè exploratum est aut euietum.

§. VII.

Post *Mosen* *Salomob*, regum sapientissimus, commemorandus venit, in quo summum apicem philosophia consecuta videtur.

In-

Ingenium excellens aenigmatum solutione, prudentiam felici reipublicae administratione, doctrinam librorum plurimorum de rebus & naturalibus & moralibus compositione, demonstravit. Haec certa sunt, cetera quae de eo produntur, aut falsa aut dubia.

§. VIII.

Qui deinceps extiterunt in gente Israelitica vates, sapientiae non fuerunt expertes. Eminuit tamen inter omnes in ipsa captiuitate *Daniel*, in quo maxima erat peritia interpretandi somnia, summa prudentia aulica & ciuilibus, excellentissimaque rerum diuinarum cognitio. Hanc in *Ezechiele* quoque omnes admirantur, quo non temere penitus quis in diuina mysteria penetrasse censetur.

§. IX.

Post reditum ex Babylonica captiuitate, *Estras* aliique sapientiae consecuti sunt laudem: sed hisce reipublicae Israeliticae instauratoribus vita functis, corrumpi maxime ac deprauari veritatis sapientiaeque studium coepit. Multi namque Graecanicam philosophiam sectati sunt, aut eam cum maiorum suorum doctrina coniunxerunt. *Philo* tamen senior, ne de aliis nunc dicam, veteris philosophiae praeclarissimum monumentum in libro sapientiae statuit.

X.

Atque ortae etiam eo tempore sunt variae

riae apud Ebraeos philosophorum *sectae* quod labefactatae, aut amissae verae sapientiae, certissimum fuit signum. Prae ceteris *Pharisei, Sadducaei & Essaei* celebrantur. Hi si ex doctrina pariter ac moribus aestimentur, Pharisei quidem cum Stoicis, Sadducaei cum Epicuræis, Essaei vero cum Pythagoræis haud inepte comparari posse videntur. Pharisei tamen animarum quoque transmigrationem admittebant, quae recepta veterum philosophorum plerorumque fuit sententia.

§. XI. ¶

Rebus omnibus Iudaeorum pessum euntibus, natus tandem est & felicitatis verae, & sapientiae restaurator, Christus. Huius qui sequebantur disciplinam verae diuinaeque participes facti sunt sapientiae, ceteris in tenebris oberrantibus. Et plerique sane Iudaeorum, Christi doctrinam aspernantium, ex eo tempore ieiunis de ritibus & ceremoniis disputationibus, omnem philosophiae circumscribebant ambitum. Nonnulli tamen tandem maiorum placita de arcanioribus quibusdam sapientiae capitibus collegisse dicuntur: ex quibus *Akibba* ille celebratur, quem auctorem libri *Iezirab* siue creationis ferunt, quae quinquaginta annis post desolationem urbis ac templi martyrio finiisse vitam dicitur. Huius discipulus *R. Simeon* filius *Iochai* fuit, qui auctor dicitur libri celeberrimi *Sobar*.

§. XII.

§. XII.

Et haec fuere Iudaeorum studia vsque ad annum post Christum natum millesimum. Tunc enim expulsi Babylone magno numero in Europam, praesertim in Hispaniam, se receperunt, Graecanicamque, maxime Aristotelicam philosophiam, ad exemplum Christianorum sectari instituerunt. Atque haec literarum, studiorumque apud Iudaeos ad hodiernum vsque diem permansit ratio, vt nonnulli Aristotelico aut Scholastico more philosopharentur, alii autem maiorum placitis secretiorique philosophiae, quam Kabbalam vocant, adhaerent.

§. XIII.

Dogmata itaque praecipua philosophiae Ebraeorum vt intelligantur, a *communibus & exotericis*, distinguenda fuerit *sublimior & acroamatica* philosophandi ratio. Illa in libris Mosis continetur, in quibus & rerum omnium ortus, & humani generis natales, mali quoque prima origo, & quae ad veram felicitatem hominum, moresque ritę componendos, rempublicam denique prudenter instituendam & administrandam pertinent, tam perspicue, tamque plane exponuntur, vt neminem nisi omnium rerum ignarum, fugere queant. Qui autem ex recentioribus philosophiae Mosaicae restauratoribus strictius verbis Mosis inhaerent, in doctrina naturali tria omnium rerum principia
sta.

statuere solent materiam, lucem, & spiritum.

§. XIV.

Kabbalisticæ autem, siue sublimioris philosophiæ Ebraeorum capita præcipua huc redeunt: de decem Sephiroth siue numerationibus, hoc est personis & attributis diuinis, itemque quatuor mundis Kabbalisticis, seu rerum omnium ordinibus, subtilissime disputant: eiusdemque commatis sunt, quæ de triginta duabus semitis sapientiæ, quinquaginta portis prudentiæ, Adam Kadmon &c. multis verborum ambagibus docent. Rerum porro omnium ortum per emanationem a primâ causa explicant, & de retractione rerum omnium ad primum Ens, verba faciunt. Diuinis nominibus magnam vim ac potentiam tribuunt, quam qui intelligat, cum mirabilia perpetrare posse. Solliciti quoque valde sunt de angelorum natura, nominibus, officiis, operationibus, idque ad excessum vsque, vt nonnulli & magiæ incurrant suspicionem. Spiritibus porro corpora tribuunt, animasque & Messiae & omnium hominum in primo omnium rerum ortu productas contendunt, de quarum reuolutione etiam prolixè differunt. Denique & spiritum naturæ admittunt, quem *Sandalphonem* vocant, cui operationes mundi materialis sint tribuendæ.

CAP. II.

PHILOSOPHIA GENTILIVM,
SPECIATIM BARBARICA.

Σύνοψις.

- Gentilium philosophia est vel Barbarica, vel Graecanica. Illa vel Asiatica, vel Europaea, vel Africana. §. I.*
- Asiatica est vel Chaldaeorum, vel Persarum, vel Phoenicum, vel Sabaeorum, vel Indorum. §. II.*
- Chaldaicae Philosophiae auctor Zoroastres: item quas partes excoluerint §. III.*
- Hypobeses illorum physicae, §. IV.*
- Rerum omnium in certas classes distributio. §. V.*
- Prima classis, §. VI.*
- Secunda, §. VII.*
- Tertia, §. VIII.*
- Persicae Philosophiae auctor: Magi Persarum, §. IX.*
- Laudantur ob morum probitatem. §. X.*
- Philosophiae Persicae summa, §. XI.*
- Phoenices quae studia coluerint, §. XII.*
- Philosophias Phoenicias summa, §. XIII.*
- Moschus Phoenicius an a tomos inuenerit? §. XIV.*
- Arabicae philosophiae antiquitas, §. XV.*
- Sabaei quinam? §. XVI.*
- Illorum philosophia in certis ritibus consistit, §. XVII.*
- Arabum philosophia post Mahometis ortum, qualis? §. XVIII.*
- Indorum Philosophiae Gymnosophistae dicti, quorum iterum diuersae sunt sectae, §. XIX.*
- Illorum philosophia moralis §. XX.*
- Physiologia & astronomia §. XXI.*
- Quaenam gentes in Africa philosophatae sint, §. XXII.*
- Aegyptiacae philosophiae auctor, §. XXIII.*
- Propagatio per Sacrorum collegia, §. XXIV.*
- Doctrinae sublimioris occultatio, §. XXV.*
- Quid in geometria, astronomia, musica, medicina praestiterint? §. XXVI.*

B

Quid,

<i>Quid in chemia?</i> §. XXVI.	<i>Barbaricæ philosophiæ summa</i> §. XXXV.
<i>Illorum theologia & physologia,</i> §. XXVIII.	<i>Pythagoras quis</i> §. XXXVI.
<i>Thracicæ philosophiæ auctor Orpheus,</i> §. XXIX.	<i>Italicam philosophiam condit: discipuli eius & successores.</i> §. XXXVII.
<i>Is Thracæ ad honestatem & virtutem eruditus,</i> §. XXX.	<i>Disciplinæ Pythagoricæ ratio.</i> §. XXXVIII.
<i>Duplex docendi ratio: doctrinæ Orphicæ summa</i> §. XXXI.	<i>Duplex docendi methodus: de symbolis & numeris Pythagoricis.</i> §. XXXIX.
<i>De Zamolxe alio Thracum philosopho,</i> §. XXXII.	<i>De harmonia mundi Pythagorica</i> §. XL.
<i>Druides Bardique Gallorum & Celtarum philosophi, horumque officium.</i> §. XXXIII.	<i>Physiologiæ Pythagoricæ summa</i> §. XLI.
<i>Praecipua Druidum dogmata,</i> §. XXXIV.	<i>Philosophiæ moralis Pythagoricæ summa</i> §. XLII.

§. I.

Gentilium philosophia, vt nunc ad reliqua progrediamur, in *Barbaricam* & *Graecanicam* dispesci potest. *Barbarica* vel *orientalis* est, siue *Asiatica*, vel *occidentalis*, siue *Europæa*, quibus nonnulli *Africanam* addunt,

§. II.

Orientalis siue *Asiatica* fuit vel *Chaldæorum*, vel *Persarum*, vel *Phoenicam*, vel *Sabæorum*, veldenique *Indorum*.

§. III.

Et ad *Chaldæos* quidem quod attinet, philosophiæ antiquissimis temporibus apud eos floruisse studium, magna consensione

sione omnes tradunt. Auctor conditorque philosophiae apud eos *Zoroaster* fuisse dicitur, qui tamen cum aliis eiusdem nominis non est confundendus. Id etiam ex argumentis haud dubiis colligi potest, praeter theologiam & physicam, diuinatrices artes & astronomiam cum astrologia diligenter eos coluisse. Certe quicquid ceterarum gentium philosophi de siderum motu & operationibus tradiderunt, id omne ex Chaldaeorum fluxisse disciplina, haud immerito censeatur.

§. IV.

Quae in philosophia illorum principia atque hypotheses fuerint, vix certo definiri potest. Si Graecis quibusdam scriptoribus credimus, mundi materiam semper extitisse voluerunt, ipsis autem formam, ordinem & ornatum a diuina prouidentia constitui: meritorum causas in astris & eorum influxu quaerebant: terramque scaphiformem esse, & cauam siue oblongam & excauatam sibi persuadebant, & quae alia erant eiusdem comitatus.

§. V.

His plura praesertim de rebus diuinis adhiberent, si oracula Zoroastris a Michaele Psello collecta, genuinam veterum Chaldaeorum mentem exprimerent: iuxta haec enim Zoroastres omnes naturas diuisit in tres classes, *aeternas*; *alteras* quae initium habuerunt, sine cariturae; *tertias*, perituras.

B 2.

§. VI.

§. VI.

Prima itaque clasſis Naturarum eſt aeterna, & ſupremum continet Numen, quod Patris nomine inſignunt, a quo duo, mentem ac animam generata perhibent, Triada adeo in diuinitate ſtatuentes. *Luculentum enim eſt illud Zoroaſtris effatum: Toto enim mundo lucet Trinitas, cuius unitas initium eſt.*

§. VII.

Secunda clasſis rerum eſt, quae initium habuit & carebit fine, quaeue aeuiternae a quibusdam dici ſolent. Naturas huc ſpectantes nonnulli hoc ordine collocant; *Intelligibiles & intellectuales; Intellectuales fontes; Hyperarcbii vel Principia; Axonii Dii; Zonaei Dii; Angeli; Daemones; Animi.* Quibus nominibus partim diuinas proprietates, & ideas rerum omnium in Deo, partim diuerſos ſpirituum ordines indicaffe videntur. *Fontium ſeu Patrum Fontanorum atque Principiorum* crebra ceteroquin mentio apud Dionyſium Areopagitam. Sedem autem aeuiternis his & incorporeis naturis in ſupramundano ſumine tribuebant, quo nomine proximum a Deo effluuium, infinitum, itemque corporeum ac lucidum ſpatium, designabant.

§. VIII.

Tertia denique clasſis res corporeas & corruptioni obnoxias complectebatur, quas iterum ſeptem ordinibus ſeu mundis circumſcribebant, quorum unus *empyreus* erat, tres

tres *aetherei*, & tres *corporei*. Daemonum porro statuebant duo genera, bonos & malos: bonos lucem, malos tenebras vocabant: & horum iterum pro materiae & corporum, quibus gaudere eos putabant, diuersitate, varia statuebant genera.

§ IX.

Perseae philosophiae suae auctorem itidem Zoroastrem quendam laudabant, quem diuersum esse a Chaldaeo isto, viri docti probant. Veniebant autem apud illos *Magorum* nomine, qui sapientiae studiis literisque vacabant. Hos inter duo cum primis celebrantur, a quibus philosophia Perfarum insigniter aucta dicitur, *Hystaspes* & *Osthanes*, quorum ille tempore Cyri vixit, hic Xerxem bellum Graecis inferentem comitatus est.

§ X.

Laudantur cum primis Perfarum Magi ob disciplinam seueriorem, temperantiamque & castitatem, vt & iustitiae & reliquarum virtutum studium. Exteriori cultu & auri vsu sibi interdixerunt. Ciuilium quoque rerum admodum erant periti, nec ad rempublicam administrandam quisquam aptior.

§ XI.

Doctrinae illorum pauca ad nos perueniunt vestigia, Sunt qui dicunt, Zoroastrem res omnes in *tria genera* distribu-

se, & primae quidem illarum parti ab eo *Horomazen* praefectum esse, quem oracula *Patrem* vocant: vltimae *Arimanem*, & mediae *Mithram*, huncque ab oraculis alteram mentem vocari. Prima autem pars res aeternas, altera initium habentes sed expertes interitus; tertia obnoxias corruptioni, complectebatur. Alii contra Zoroastris ita referunt mentem, quod duos velut Deos, vnum boni, alterum mali auctorem statuerit, sibi inuicem aduersantes, alterum vocatum *Horomazen*, alterum *Arimanium*: mediatorisque velut partibus inter hosce functum. *Mithram*. Elementa quoque, sidera, coelum, pro Diis habuerunt Persae: & e sideribus solem, ex elementis ignem maxime venerati sunt: id quod cum Chaldaeis itidem illis commune fuit: a superstitione autem reliquarum gentium alieni fuerunt, quandoquidem neque templa, neque statuas, neque aras extruere solebant. De diuinandi artibus, magicisque ritibus, non necesse est hic quicquam dicere.

S. XIII.

Succedunt *Phoenices*, quorum longe maxima apud veteres erat celebritas. Hanc & commercia maritima, & literarum studia, & inuentae artes praeclarae, illis conciliarunt. Graeci omnia fere, ipsasque literas, a Phoenicibus acceperunt. Nec tamen dixerim, eos literas inuenisse, quod forte de numeris & arith-

arithmeticæ concedi potest. Astronomiam eos diligenter coluisse constat. Imo nullam philosophiæ partem intactam reliquerunt, si Græcis quibusdam scriptoribus credimus. Pythagoras itaque alique philosophi Phoenices quoque philosophiæ causâ adierunt: vti Thales, atque Zeno Cittiaeus, vterque celeberrimus inter sapientiæ doctores, ex Phoenicia fuere oriundi.

§. XIII.

Ast de doctrina Phoenicia nihil certi afferi potest. Nec enim de ea aliud quid nobis constat, quam quod ex fragmento Sanchuniationis ab Eusebio conseruato, nobis innotuit. Geogonia orbisque ortus in eo traditur hunc in modum: principium omnium esse aërem caliginosum, ac spiritalem, ac chaos turbidum tartareum. Haec autem infinita fuisse, multoque tempore sine termino. Cum vero Spiritus amore principiorum suorum tangeretur, factam esse commixtionem, eique complexui nomen *cupidinis* inditum. Atque hoc fuisse principium procreationis omnium. Ex complexione huius spiritus factum esse *Mot*, quod nonnulli limbum, alii aquosæ mixtionis putredinem esse velint, ex quo omnium creaturarum generatio prodierit.

§. XIV.

Celebratur etiam inter Phoenices Philosophos cum primis *Mofebus* quidam, siue *Mo-*

ebus, quem ante tempora Troiana vixisse perhibent, eumque atomorum primum fuisse inuentorem, quidam ex Graecis perhibent. Aliis tamen horum auctoritas ad hoc euincendum non sufficit. Videtur systematica ista philosophandi ratio per atomos & corpuscula a simplicitate philosophiae Barbaricae, quae traditioni fere innitebatur, abhorrere.

§. XV.

Apud Arabes antiquissimis temporibus sapientiae studia floruisse, Iobi exemplo nonnulli comprobare volunt: sed cuius gentis is fuerit, nondum prorsus euictum. Retius forte Sabaea Regina huc aduocatur, quae ad Salomonem profecta est, vt sapientiae & doctrinae quoddam velut cum illo iniret certamen.

§. XVI.

Eminent autem inter Arabes populos maxime Zabii, vel Sabaei, qui doctrina sua, sed erronea in plerisque captibus, & peruerso Numinis cultu, si quibusdam Ebraeorum credimus, iam Abrahami tempore totum orientem compleuerant. Ad hos non minus ac Aegyptios respexisse Moſen quidam credunt, in formandis componendisque Israelitarum moribus. Id enim maxime eum dedisse operam, vt institutis contrariis ab idololatria & superstitione Zabiorum, gentem Israeliticam abduceret.

§. XVII.

§. XVII.

Quicquid autem de Zabiis istis nobis innouit, hoc ad idolorum cultum, ritusque idololatrias pertinet. Solem enim & lunam & genios indigenas colebant; Diisque suis tantum panem fermentatum & res dulces offerebant, omnesque oblationes melle inungebant, & quae his erant similia. Forte tamen semper extiterunt in Arabia, qui purioris doctrinae fuere obseruantes. Iudaeorum quoque fide, qui ab hac aetate longe fuere remoti, cum hic tantum standum sit, nondum adeo certum & exploratum est, quicquid de Zabiis istis dicitur.

§. XVIII.

Post Muhametis ortum, cum Arabes siue Saraceni magnam orbis partem armis sibi subiicerent, philosophandi quoque cupido eos incensit. Quo tempore cum Aristoteles caput erigere inciperet, in hunc maxime conuersa sunt illorum studia, Aristotelicamque philosophiam, sed interpolatam quodammodo, longe lateque propagarunt, Sed hac de re deinceps dicendi erit locus.

§. XIX.

Superfunt in Asia Indi, quo nomine *Seres*, quos hodie *Siuenses* vocamus complecti possumus. Sed hi cum adhuc hodie sapientiae studia colant, dicemus de iis, cum ad recentiores philosophorum sectas fuerit ventum. Apud ceteros *Gymnosophistarum*

B 5

vene-

venerabile veteribus erat nomen. Hos in *Sarmanas* & *Brachmanas* nonnulli diuidunt. Alii alias sectas addunt.

§. XX.

Commendantur isti maxime, a temperantiae, castitatis, continentiae, aliarumque virtutum studio. Quidam omne vitae tempus nude exigebant, modo Caucasi montis gelido rigore corpora sua durantes, modo flammis sine vilo gemitu obiiicientes. Vnde tantam sibi conciliabant auctoritatem, vt primi quandoque in republica honores illis deferrentur. Et certe moralis civilisque Indorum doctrinae specimen exhibere creditur liber *Kelile* & *Dimne*, non apud orientis modo, sed Europae quoque populos celeberrimus, qui nunc Graece ac Latine sub titulo: *specimen sapientiae Indorum veterum*, prostat.

§. XXI.

Physiologiam quoque & astronomiam eos coluisse perhibent. Illam tamen more gentium orientalium fabulis atque variis inuolucris obscurarunt. Inter alia mundum genitum esse & perituum dixerunt, atque totius vniuersi alia quidem esse principia, nostri autem mundi conditi aquam. Animae quoque immortalitatem vel metempsychosin potius, poenasque inferorum, & mundi *καλιγγενεσιαν* asseruisse dicuntur, & quae forte alia eiusdem commatis fuere, per

per traditionem, ut credere par est, ad nos propagata.

§. XXII.

Ad Europam priusquam nos conferamus, salutanda paucis est Africa. In ea praeter Aegyptios & Lybii & Aethiopes non expertes philosophiae fuisse dicuntur. Sed pauca, eaque obscura & incerta sunt, quae nobis de ea innotuerunt. Gymnosophistas apud Aethiopes aequae ac Indos fuisse constat, sed sacerdotum quoque apud eos fuisse collegia & duplex literarum genus, sacrum & vulgare, si non inuenisse, certe usurpasse, prohibentur. Astroorum porro attendebant motus, si quibusdam credimus, & lunarium phaenomen causas scrutati, lunam innata luce destitutam, omne lumen a sole accipere, deprehenderunt.

§. XXIII.

Longe maiorem sapientia sua literarumque studiis dederunt strepitum Aegyptii, a quibus sua fere acceperunt Graeci. Auctor conditorque philosophiae apud eos *Mercurius Trismegistus* celebratur, qui columnis sapientiae praecepta inscripserit, quae deinceps alius quidam Mercurius fuerit interpretatus. Quis autem primus ille Mercurius fuerit, quando vixerit, quos libros exarauerit, inter eruditos non conuenit, estque prorsus incertum. Ante Mosem, philosophiae Aegyptiae auctorem, quisquis

quis sit, vixisse oportet, cum iam eo tempore literarum sapientiaeque studia in Aegypto florent.

§. XXIV.

Propagabatur Aegyptiorum doctrina per *Sacerdotum* collegia. Sacerdotes enim & custodes & interpretes erant sapientiae, quam partim columnis, partim libris sacris, more aliis quoque gentibus recepto, inscribebant, & inscriptam propagabant & interpretabantur. Sed vt duplex apud veteres erat doctrina, *vulgaris* & *arcana*; ita Aegyptii sacerdotes duplici etiam utebantur literarum genere, *sacro* & *vulgari*. Sed a sacris tamen literis diuersa erant *symbola* & *formae hieroglyphicae*, quibus, siue ad acumen ingenii ostendendum, siue ad doctrinam arcanam occultandam, utebantur: quibus etiam fabulas & commenta varia, Aegyptiis quoque usitata, addere licet.

§. XXVI.

Atque hinc ratio patet, cur de sublimiori & genuina Aegyptiorum doctrina vix certi quid desiniri queat. Vix enim adduci sacerdotes poterant, vt doctrinae suae participem aliquem facerent: & si facerent, symbolis, hieroglyphicis, aenigmatibus, omnia obscurabant.

§. XXVI.

Geometriam ab Aegyptiis inuentam & excultam, magno consensu traditur. Haec tamen

tamen rudior saltem, & vitae potius vsibus accommodata, quam subtilioribus meditationibus & demonstrationibus instructa fuisse videtur. De astronomia, cuius studio itidem additi fuisse dicuntur, parum abest, quin idem dicam. Inuentio eius Chaldaeis, ni fallor, rectius tribuitur, quam Aegyptiis. Musicam & Medicinam his alii addunt. Haec tamen practica magis, curandis corporibus, cum primis cadaueribus condiendis intenta, quam theoretica fuisse videtur, habuitque hoc peculiare. quod singulis morbis, partibusque affectis, singuli Medici constituti essent.

§. XXVII

Nec Chemiae peritiam Aegyptiis denegauero, cum haud contemnendis documentis constet, artem soluendi metalla ipsumque aurem, veteribus fuisse cognitam. An autem cum recentiorum chemia comparari queat? dubito: multo minus asserere auisim, artem mutandi metalla ignobiliora in aurum, & vniuersale medicamentum praeparandi, eos calluisse. Etenim symbolorum & hieroglyphicorum, quae huc trahuntur, dubia admodum atque anceps est interpretatio.

§. XXVIII.

Eadem me inducit ratio, vt de aliis, quae illis tribuuntur dogmatibus, speciatim quod Trinitatis in diuinitate habuisse notitiam dicun-

cuntur, nihil tuto pronuciari posse credam :
 quanquam haec similiae ab indole philoso-
 phiae Barbaricae non abhorrent. Quae de
 rerum omnium ortu, & prima telluris forma
 ouiformi, de hominum origine, scripturae sa-
 crae fere conuenientia docuisse perhibentur,
 eodem modo comparata sunt. Sed hoc cer-
 tum, animarum transmigrationem, & per
 varia corpora reuolutionem, eos asseruisse.
 Quam deinceps plurimi amplexi sunt senten-
 tiam.

§. XXIX.

In Europam tandem variae quoque gentes
 quae a Graecis pro Barbaris habitae, sapientia
 coluere studia. In his Thraces maxime,
 quos tamen nonnulli iam Graecis annumerant.
 Philosophiae apud eos auctor conditorque
 fuit Orpheus, vir maximus, qui haud mul-
 tum post tempora Mosaitica vixisse creditur,
 suaeque ab orientis populis, ipsisque Aegyptiis,
 accepisse.

§. XXX.

Prima Orphei cura fuit, Thraces, gen-
 tem feram & indomitam, ad mansuetiores
 transferre mores. Quare musica primum,
 qua pollebat, conuocauit & coëgit feros ho-
 mines, & ad auscultandum dictis disposuit:
 dein collectos & audiendi auidos pascebat
 fabulis, & iucundis narrationibus, quibus ali-
 quid veri interspersit. Tandem paulo a-
 pertius verba ad illos fecit de Deo rerum
 omni,

omnium domino, eius cultu, de inferis quoque, & campis Elysiis, & quae alia erant theologiae Orphicae capita. Morum quoque innocentia, & puritate, cum primis praeditos suos volebat.

§. XXXI.

Sed duplex quoque Orpheo usitata erat docendi ratio, *vulgaris* altera, altera *philosophica*, & ab usu vulgi remotior. Haec, quae tradebat dogmata, propria velut ei erant & genuina, prorsusque domestica. Ex quibus forte fuerunt reliquiae istae philosophiae Orphicae, hinc inde obviae: v. g. vniuersum ex aethere ortum esse: stellas fixas ex aethere aut igne compactas: earumque quamlibet esse mundum in infinito aethere suspensum: tellurem nostram a chaos ortam, eiusque formam ovo similem esse; certasque mutationes per incendium vniuersale eam subituram, & si quae alia sunt eiusdem commatis.

§. XXXII.

Zamolxes quoque Thracum philosophis annumeratur, quem tamen alii *Getarum*, ad Istrum & Pontum habitantium, philosophum faciunt. Hunc alii discipulum Pythagorae, alii praecceptorem fuisse contendunt, certe eadem aetate vtrumque vixisse, multi asserunt. Ex eo autem quod metempsychosin, atque Pythagoricae philosophiae capita, suos quoque *Zamolxes* docuit, nentiquam
colli-

colligendum, eum Pythagorae fuisse sectatorem, cum haec septentrionalium gentium, a quibus profecti Getae, propria ac domestica videatur fuisse philosophia. Certe Gothos, aliosque septentrionis populos, sapientiae studia coluisse non est negandum: morumque integritate, qui sapientiae praecipuus fructus est, fuerunt cum primis insignes.

§. XXXVIII.

His *Celtas* nunc *Gallosque*, & maiores nostros *Germanos* adiungo. Qui apud hos philosophiae ex instituto operabantur, *Druides Bardique* dicebantur. Horum ut insignis sapientia, ita magna apud omnes auctoritas. Paucis: hoc nomine veniebant, qui apud Persas aliasque orientis gentes *Magi* dicebantur. Cura praecipua illorum erat, ad morum honestatem erudire iuventutem; & sacrorum ritus praescribere & constituere: interdum & consiliis suis succurrebant reipublicae. Germanorum ceteroquin propria haec laus erat, integritate, iustitia, fide, castitate se sapientes potius praestare, quam de rebus sublimibus multa differere.

§. XXXIV.

Dogmata Druidum, quae nobis quidem innotuerunt, haec fere erant: non iaterire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios (quod vndecunque acceperint, a Pythagora accepisse nondum euictum est): mul-

multa praeterea de mundi & terrarum magnitudine, de rerum natura, Deorum immortalium (ita ethnici scriptores, a quibus haec accepimus, loquuntur) vi ac potestate disputabant, & iuventuti tradebant. His mundi *παλιγγενεσίαν*, magnasque periodos per aquam & ignem, nonnulli addunt.

§. XXXV.

Atque hinc cuiusmodi fuerit Barbararum, ut vocantur, gentium philosophia, utcunque intelligitur. Cuncta fere ad morum puritatem, & innocentiam, mundique ortum & fata, & animarum immortalitatem ac transmigrationem, redibant. Atque cum de reliquis Barbarorum philosophis, si qui supersunt, idem dicendum fuisset, nolui plura addere. Sic apud Scythas Anacharsis, atque Aharis, sapientiae laude fuere inclyti: non ob dogmatum subtilitatem, sed morum integritatem. Qua in re barbarica philosophia insignem laudem promeretur, & Graecanicæ, vanis speculationibus viam muniendi, multum est praeferenda.

§. XXXVI.

Ad Graecanicam priusquam accedamus philosophiam, dicendum aliquid est de *Pythagorica*, quam siue ad barbaricam cum nonnullis, siue cum aliis ad Graecanicam referas, perinde esse videretur. Floruit autem Pythagoras, ex Samo insula oriundus, seculo ante Christum natum sexto vel septimo.

mo. Praeceptorem habuit Phericidem Phoenicium, cumque ingenti discendi desiderio flagraret, suasu & consilio Thaletis ad Aegyptios iter suscepit, aliorumque orientis populorum philosophos adiit, imo ut quibusdam placet, ab Ebraeis quoque, eminentibusque in ea gente doctrina & pietate viris, praesertim Ezechiele vate, plurima accepit, ne quid de Orphico nunc dicam, quorum sua arua irrigasse doctrina dicitur.

§. XXXVII.

Sapientiae itaque cum magnas collegisset opes, Crotonae, quod est Italiae oppidum, scholam aperuit, magno hominum omnium ordinum, & utriusque sexus, concursu frequentatam, Hinc philosophia eius *Italica* dicta est. Inter sectatores autem eius praecipui sunt, Archytas Tarentinus, mechanicarum quoque artium longe peritissimus, Damon & Pythias, ob sancte cultam amicitiam nobiles, Menechmus Proconesius, Chrysippus Cnidius, Hippasus Metapontinus, Alcmaeo & Asto Crotonienses, Epicharmus Siculus, Calliphon Crotoniensis, Leucippus, Ocellus Lucanus, qui tamen diversa admodum ab iis, quae ceteroquin Pythagorae tribui solent, tradit, Philolaus Crotoniensis, Philolaus Tarentinus, Timaeus Locrus, aliique.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

Vt autem puritatis & virtutis studium primum & praecipuum caput sapientiae duxit Pythagoras, ipse vir integerrimus innocentissimusque, quicquid alii dicant, licet ideo multis inuisus: ita praecipua quoque eius cura fuit, vera virtute suos imbueré, priusquam ad intimiores secretioris doctrinae recessus eos admitteret. Hinc non tantum exploravit prius cuiusque ingenium, quam in suam disciplinam eum reciperet, sed varia habuit exercitationum genera, quibus vitiis, quae maxime homines vexant, obviam iret; voluptati, per ciborum delectum frugalitatemque summam; ambitioni, per silentium quinquennale & *βασιλευς*; avaritiae, per bonorum communionem. Nec tamen omnes omnium mysteriorum faciebat participes, sed certos habebat discipulorum ordines, certasque classes.

§. XXXIX.

Utebatur in docendo Pythagoras & *numbris* & aliis *symbolis*. Et ad numeros quidem quod attinet, vix credo eum pro causis aut efficientibus, aut materialibus, rerum naturalium eos habuisse, cum quod ea numerorum vis sit, intelligi nullo modo queat, sed imagines illi erant & velut figurae rerum e suis causis exorientium. Nimirum ut numeri ab unitate progrediuntur, siue monade, omnium simplicissima radice in magis-

magisque compositos, nouasque induunt proprietates in illo progressu; ita videtur Pythagoras hoc ipso innuere voluisse, gradatim rerum omnium classes a Deo procedere, & retinere Characteres aliquo modo suis numeris analogos. Cum primis de *ternario* & *septenario* numero subtilissime philosophantur quidam Pythagorici, vt & de *quaternario*, ad quem Tetractys illa pertinet, ex Ebraeo nomine Dei tetragrammato forte orta.

§. XL.

Idem existimauerim de *harmonia* leu *concentu mundi*, eo scilicet hoc saltem innuere Pythagoram, omnia in mundo obseruata iusta proportione a Deo constituta esse. Ad reliqua autem Pythagorae symbola quod attinet, argutae quaedam & aenigmatae sententiae hoc nomine veniunt, quibus praecipua moralis doctrinae capita, vt eo firmiter animo haerent, eique semper obuersarentur, inuoluisse videtur.

§. XLI.

Ipsius autem doctrinae Pythagoricae capita paucissima ad nos peruenerunt. In *physicis* nota est Pythagorae scholae hypothesis: de terra mobili & sole fixo in coeli nostri medio: lunam esse *ἀντίχθονα*, siue terrae nostrae oppositam: addunt nonnulli, quod cometas extra axem nostrum inter errantes minimum posuerit, & quod coeles fluidos & aethereos statuerit, singulasque

lasque stellas pro totidem numerauerit mundis. Ad animarum autem transmigrationem quod attinet, vti ab Aegyptiis Pythagoras hoc dogma accepisse creditur, ita cum plurimis variarum gentium, philosophis, etiam ipso antiquioribus, illi hoc commune fuit.

§. XLII.

Moralis doctrinae, quam cum Pythagora & Plato sequebatur, haec erat summa: hominis ultimum finem esse *ὁμοίωσιν τῷ θεῷ*, vt Deo similis fieret. Ad hunc consequendum totam philosophiam esse comparatam. Inter media autem ad eum perueniendi referebat cognitionem sui ipsius, & *κάθαρσιν*, purgationem, quacum coniuncta fuit *ἐπιστροφὴ εἰς αὐτὸν*, & denique *ἀνοδος* seu *ascensus* vel arctior quaedam cum Deo coniunctio.

CAP. IV.

de

PHILOSOPHIA GRAECANICA.

Σύνοψις.

Graecanica philosophia est Fabularum istarum varia vel poetica, vel Ionica, & incerta est interpretatio, §. I. §. III. vel Eleatica. §. I. §. III.

Octae vel aperte, vel per Ionicae sectae auctor Thales, eiusque successores, §. II. §. IV.

C 3

Thale-

- Thaletis studia & doctrina, §. V.**
Ionicorum de primo rerum principio sententia, §. VI.
Reliquae illorum hypothese physicae, §. VII.
Illorum doctrina moralis, ubi de septem Graeciae sapientibus, §. VIII.
Ex Ionica schola prodiit Socrates, qui doctrinam moralem excoluit, §. IX.
Monumenta doctrinae Socraticae, eiusque summa capita, §. X.
Discipuli Socratis, §. XI.
De sectae Cyrenaicae auctore Aristippo, eiusque successoribus, §. XII.
Summa philosophiae Cyrenaicae capita, §. XIII.
De schola Eretriaca & Eliaca, §. XIV.
De Megarica, §. XV.
Platonis vita & fata, §. XVI.
Platonis sectatores inter gentiles, & quidem Academia prima, §. XVII.
Academia secunda, §. XVIII.
Academia tertia, §. XIX.
Academia quarta & quinta, §. XX.
Sectatores Platonis post Christum natum, & quidem Graeci, §. XXI.
Latini, §. XXII.
Judaei & Christiani §. XXIII.
- Platonicae philosophiae cum mystica theologia coniunctio, §. XXIV.**
Philosophiae Platonicae summa capita, & primo quidem eius theologia & cosmogonia, §. XXV.
Doctrinae moralis Platonicae summa §. XXVI.
Aristotelis vita & fata, §. XXVII.
De libris eius observatio, §. XXVIII.
Sectatores eius ante Christum natum, §. XXIX.
Post Christum natum, §. XXX.
Summa doctrinae eius logicae & metaphysicae, §. XXXI.
Summa capita physicae Aristotelicae, §. XXXII.
Itemque philosophiae practicae, §. XXXIII.
De Antisthene Cynicorum parente, §. XXXIV.
Sectatores eius horumque mores & instituta, §. XXXV.
De Cratete Thebano & Zenone, Stoicae sectae conditoribus, §. XXXVI.
Praecipui Stoicae sectae propagatores §. XXXVII.
Stoicorum dogmata physica, §. XXXVIII.
Moralia §. XXXIX.
Mores Stoicorum §. XL.
Elea-

Eleaticæ sectæ conditor Discipuli & Sectatores Epicuri §. XLI. §. XLVI.

Eleaticæ sectæ propagatores præcipui, §. XLII. *Diversæ Eleaticorum sententiae,* §. XLVII.

De Democrito, §. XLIII. *Forum Atheismus,*

De discipulis Democriti, ut §. XLVIII.

& de Hippocrate, §. XLIV. *Logica & Physica Epicuræa,* §. XLIX.

Vita & mores Epicuri, Doctrina moralis Epicuræa, §. L.

§. I.

AD Græcanticam nunc accedimus philosophiam, cuius tres velut partes vel classes a quibusdam constituuntur *Pætica, Ionica & Eleatica.*

§. II.

Et ad *Pœticam* quidem quod attinet, præter Orpheum, de quo supra, Musæus, Linus, Hesiodus, Homerus, aliique huc referri solent. Vistatum namque valde erat priscis temporibus sapientiæ præcepta carmine complecti. Id quod nonnulli aperte faciebant, ut Hesiodus in libro cui titulum fecit *opera & dies*, in quo simplici oratione præcipua moralis doctrinæ capita edisserit. Alii contra fabulis atque commentis variis sapientiam tegebant, in quibus Homerus eminere præ ceteris creditur, in quo tamen qui omnium scientiarum & artium præcepta quaerunt, falluntur mea opinione turpiter.

§. III.

Ipsarum autem fabularum ut dubia admodum

dum atque incerta est interpretatio; ita verum illarum inuestigare sensum frustra quis laborauerit. Nonnulli ad historiam sacram omnia referunt, aut vbique Mosen quaerunt, alii naturae arcana, aut omnino lapidem philosophicum illis tegi arbitrantur, moralis & ciuilis doctrinae praecepta iis occultari, alii sibi persuadent. Et potuerunt Israelitarum, Regumque celebrium facta, quibusdam fabulis occasionem praebere, quas aut ad naturales aut ad morales, ciuilesque res occultandas deinceps adhibuerunt alii. Ast qui *θεογονίαν* ex antiquis docent, quod argumentum praeter Hesiodum, multos alios occupauit, rerum omnium ortum iuxta barbaricae philosophiae traditionem explicare voluisse, creduntur haud immerito.

§. IV.

Ionicae philosophiae auctor conditorque *Thales Milesius* a plerisque statuitur, nonnullis hunc honorem Anaximandro vindicantibus. Natus Thales dicitur anno I. olymp. XXXV. & mortuus olymp. LVIII. Discipulus atque successor Thaletis fuit Anaximander Milesius, quem Anaximenes Milesius excepit, vti hunc Anaxagoras Clazomenius, qui decus quoddam ac ornamentum singulare scholae Ionicae fuit. Huius discipulus & successor Arehelaus Atheniensis fuit, quem Mileto Athenas scholam traduxisse nonnulli perhibent, quod tamen alii de Anaxagora affir-

affirmant. Atque is (Archelaus) praeceptor
fuit Socratis, sub quo aliam faciem Graecanica
philosophia induit.

§. V.

Atque hi Ionici philosophi in rerum natu-
ralium studio, operam laboremque suum col-
locasse perhibentur. Et Thales quidem non
tantum ob astronomiae, geometriae, & phy-
sices studium celebratur, sed & quod primus
inter Graecos, animos immortalis esse dixe-
rit. Nec tamen est ut eximiam adeo vete-
rum, & ipsius Thaletis astronomiae & geome-
triae peritiam existimemus, cum magnam eo
retulerit laudem, quod triangula circulis in-
scripserit, aut circumscripserit, circulosque tri-
angulis, quod aequinoctia & solstitia notaue-
rit, quod eclipses solis praedixerit, & quae id
genus alia sunt.

§. VI.

Primum etiam de *natura* differuisse dici-
tur, hoc est, ad materiales rerum causas ex-
plicandas animum adiunxisse. Atque
principium quidem rerum omnium (traditi-
oni forte insistens) dixit *aquam*. Huic ma-
teriae fluidae sed inerti *mentem* praefecit Ana-
xagoras, tanquam motus principium, & or-
dinis quoque omnisque structurae elegan-
tioris auctorem. Quod tamen non ita ca-
piendum, ac si Thales ceterique Ionici fue-
rint athei, sed quod inter rerum naturali-
um causas solum materiam considerauerint.

In qua materia designanda haecenus conueniebant Ionici, quod eam fluidam crederent, licet Thales aquam, Anaximenes aërem vocaret, alii ex similaribus, alii ex dissimilibus particulis eam compositam arbitrentur.

§. VII.

Porro, si nonnullis credimus, hanc materiam fluidam in *vortices* disposuit Anaxagoras: saltem regiones coelestes aethere constare docebant Ionici, planetas esse corpora opaca, fixas ignea. Hinc Anaxagoras solem massam ignitam & candentem vocauit, Anaximander autem liquidum purissimumque ignem: qui & asseruit, quod terra in sublimi pendeat, & moueatur circa mundi medium, id quod de motu telluris nonnulli capiunt.

§. VIII.

Nec *moralis doctrinae* nullam habuisse curam Ionicos, est quod credamus. Saltem Thales Milesius, sectae huius conditor inter septem illos fuit, quos ob vitae morumque probitatem, doctrinamque singularem, sapientum nomine tituloque, Graecia insigniuit. Praeter Thaletem vero Pittacus ille Mitylenaeus, Bias Prienaeus, Solon Salaminus, Cleobulus Lindius, Periander Corinthius, & Chilon Lacedaemonius in hoc numero fuerunt. Hi omnes eodem circiter tempore in Graecia vixerunt, tantaque fuerunt

erunt prudentia & virtute, vt plerique digni iudicati sint, qui ciuitatibus praeessent, aliosque gubernarent. Doctrinae autem illorum moralis & ciuilibus specimen in sententiis atque effatis quibusdam grauisimis conspicitur, quibus suam de hominum vera felicitate, miseria improborum, praestantia virtutis, notitia sui ipsius, ceterisque doctrinae moralis capitibus, prodiderunt mentem. Exemplo tamen potius quam praeeptis alios docuisse videntur.

§. IX.

Tandem ex Ionica schola *Socrates* ille, gentilium philolophorum longe sapientissimus, prodiit. Is vero seposita naturalium rerum contemplatione ad formandos componendosque mores animum appulit, diligentiusque exultae moralis doctrinae laudem retulit, adeo vt e coelo in terram deuocasse moralem philosophiam censeatur. Tota autem vita Socratis nihil aliud fuit quam continentiae, moderationis, patientiae, temperantiae & modestiae exemplum: nec vllam virtutem commendauit, quam non ipse exprimere moribus suis anniteretur. Cumque iuuenes maxime ab inutilium rerum tractatione ad magis necessaria, virtutum scilicet studium & veram sapientiam reuocaret, magnum ideo Sophistarum, qui aut naturalis scientiae, aut ciuilibus prudentiae *non iactabant*, & ad eloquentiam ducendo

do reipublicae se praeparare iuuenes gloria-
bantur, incurrit odium, qui conuitis eum pro-
scindere non desinebant, donec tandem popu-
lo in illum concitato, obiectaque impietate,
hausto veneno, mortem sibi accelerare coge-
retur. Natus est Socrates A. IV. Olymp
LXXVII, mortuus I. Olymp, XCV. adeoque
aetatis suae septuagesimo.

§. X.

Ipsè Socrates nihil scripsit, viua saltem
voce atque exemplis docens. Multa tamen
Socraticae doctrinae capita nobis conserua-
uit Xenophon, qui vna cum Aeschine inter
genuinos Socratis sectatores refertur. Sunt
& qui in Cebetis tabula Socraticae doctrinae
verum specimen exhiberi, sibi persuadent.
Praecipua autem & maxime singularia So-
craticae philosophiae capita eo redire videntur:
speculationibus physicis & studiis ni-
mus necessariis non esse nimis indulgendum,
praecipuamque curam in animo componen-
do collocandam: nec de rebus difficultibus
quicquam temere affirmandum, iudicium
contra in hisce suspendendum, (vnde pro
scepticismi auctore a quibusdam habetur)
supercilium scholasticum viro sapienti ma-
gno studio esse fugiendum: quamuis occa-
sionem alios docendi esse arripiendam: ra-
tionibus animum conuincendum non im-
pellendum auctoritate: idque, vt commo-
de fiat per interrogationes eliciendam esse
con-

conclusionem, ex qua conuinciqueat: in docendo ad cuiusque ingenium esse respiciendum: fundamentum virtutis esse patientiam & continentiam, iuxta illud ἀνέχῃ καὶ ἀπέχῃ, & si quae sunt his similia. Quid vero per *genium suum* intellexerit Socrates, id nondum euictum est aut exploratum.

§. XI.

Cum autem magna Socratis esset celebritas, plurimos habuit discipulos, ex quibus pauci magistri uestigiis inhaeserunt, reliqui fere novas condiderunt sectas. Ex his eminent Aristippus, a quo *Cyrenaeici*, Phaedo Eliensis, a quo *Eliaci*, Euclides Megarensis, a quo *Megarici*, Plato a quo *Platonici* & *Peripatetici*, Antisthenes, a quo *Cynici* & *Stoici* originem duxerunt. His Anaxarchum nonnulli addunt, *Syrrobiorum*, ut volunt, antesignanum.

§. XII.

In *Cyrenaeica* itaque secta, quam Aristippus condidit, Arete Aristippi filia, Ptolomaeus & Antipater floruerunt. Aretes filius Aristippus iunior eam itidem propagauit, uti & Theodorus, ἄβσος dictus, quem tamen nouam sectam condidisse perhibent. Antipater successorem habuit Epitimedem Cyrenaeum, quem Parebates Cyrenaeus excepit, cuius duo fuere discipuli, Hegesias Peisichanatos, & Anniceris Cyrenaeus, quorum ille *Hegesiaca*, hic *Anniceriana* sectae auctor perhibetur.

§. XIII.

§. XIII.

Corporis voluptatibus omnia tribuisse, easque pro summo hominis reputasse bono feruntur. Hinc & doctrinam, & mores philosopho dignos, in iis passim desiderant. Impietatis quoque & atheismi rei aguntur, cum primis Theodorus qui ἄθεος dictus est, quod palam hoc profiteretur. Ast alii secus de iis sentiunt, & Theodoro atheismi crimen imputatum, quod vulgi superstitionem non probaret. Nec cum ista vitae morumque licentia satis conuenit, quod Hegesias ideo περὶ θάνατος dictus perhibeatur, quod de animi immortalitate, & felicitate, tanta eloquentia subinde verba fecerit, vt multi mortem sibi conciuerint.

§. XIV.

Phaedo Eliensis & Socrati & Platoni in deliciis fuit, vnde hic Phaedonis titulo dialogum inscripsit, in quo de animi immortalitate tractat. Huius discipuli Plistanus, & Archipulus, & Moschus fuerunt; a quo iterum descendit Menedemus Eretriensis, vir magnae auctoritatis inter suos, & a quo *Eretriaca* etiam dicta est haec schola, uti *Eliaca* ab Eliensi. Menedemi sectator & amicus fuit Aesclepiades Phliasius. Nec in sententiis ab aliis Socraticis discrepasse Eretriacos video, vnde licet scholam peculiarem haberint, nescio tamen an peculiarem sectam constituerint. Virtutem & sapientiam vitam mori-

moribusque prae se ferebant, videturque tota illorum huc comparata fuisse philosophia. Unde & Cicero auctor est, omne illorum bonum in mente positum fuisse, & mentis acie, qua verum cerneretur.

§. XV.

Euclides Megarensis (a Mathematico isto probe discernendus) *Megaricorum* auctor fuit. Eius discipuli & sectatores fuere Eubulides Milesius, Clitomachus Thurius, & Stilpo Megarensis: *Eubulidis*, Alexinus Eliensis & Apollonius Cronus, vti ex huius schola rursus Diodorus Cronus prodiit. Eubulidis quoque discipulus Demosthenes ille Graecorum Oratorum princeps fuit. Ceterum acumen disputandi ex Socratica disciplina tantum retinuisse videntur, hinc *canillationum logicarum* praestantissimi fuere artifices, dictique ideo sunt *Eristici* itemque *Dialectici*.

§. XVI.

Sed ceteris omnibus Socratis discipulis dubiam facile palmam reddidit Plato. Natus is est Athenis A. IV. Olymp. LXXXVIII. & mortuus I. Olymp. CVIII. Literis artibusque, quibus erudiri Graecanica iuventus solet, probe imbutus. & eloquentia singulari pollens, ad philosophiae studium animum adiecit. Primum Socratem sectatus est, deinde alios Athenis docentes audiuit, prae ceteris Cratylum Heracliti discipulum.

Mega-

Megaram quoque se contulit, vt sub Enclide proficeret. Sed & a Pythagoraeis eum multa accepisse certum est, ex quibus Archytam Tarentinum, Timaeum, aliosque audiuit. Denique & Aegyptum adiit, Sacerdotumque Heliopolitanorum, Conuphis, Sechnuphis, disciplina & sapientia eruditus est. Domum tandem reuersus, in loco non procul ab vrbe cui *Academus* nomen, magno omnium concursu docuit, vnde *Academicorum* nomen discipulis eius inhaesit. Splendide vixisse dicitur, licet moribus fuerit inculpatis.

§. XVII.

Qui Platoniam secuti sunt philosophiam, ii sunt vel *gentiles* vel *christiani*. Illorum cum non vna de certitudine cognitionis nostrae fuerit sententia, licet in ceteris Platonem secuti sint, certae classes seu *Academiae* constitui solent. Ad *primam* itaque *Academiam* Speusippus referendus est, Platonis ex sorore nepos, eiusdemque & discipulus & successor: quem Xenocrates cum Aristotele excepit. Xenocrati Polemo Atheniensis successit, cuius discipuli fuerunt Crates & Crantor, ille Atheniensis, hic Solensis. Et hi quidem cum Socrate & Platone de multis quidem rebus in vtramque partem disputabant, in multis tamen etiam certi quid definebant.

§. XVIII.

§. XVIII.

Secundae Academiae auctor Arcefilas fuit, qui nihil omnino comprehendi aut sciri posse docuit, si quibusdam credimus (non enim desunt, qui hac de re dubitant): sed maiori consensu iis qui eum secuti sunt haec sententia tribuitur, quique secundam academiam absoluunt: qui sunt Lacydes Cyrenaeus, Telocles, Euander, & Hegesinus, vel ut ab aliis vocatur Hegesilaus.

§ XIX.

Carneades Cyrenaeus in rebus ipsis quidem verum esse admittebat, aut negabat in nobis esse facultatem illud cognoscendi, interim multa probabilia esse concedebat. *Tertiae* igitur *Academiae* conditor audit, fuitque vir magnae auctoritatis, & eloquentia singulari praeditus. Legatus Romam missus est a Gracis cum Diogene Babylonio Stoico, & Critolao Phaselito Peripatetico, anno II. Olymp. CLVI, obiit autem anno IV. Olymp. CLXII. multosque habuit discipulos, inter quos eminet Clitomachus Carthaginensis, in quo tertia academia exspiravit.

§. XX.

Addunt nonnulli *quartam* & *quintam* *academiam*; illamque a Philone (quem & Cicero Romae audiuit) & Charmida, Clitomachi successoribus, hanc ab Antiocho Philonis auditore erectam autumant. Ut autem quarta a tertia Academia & secunda in eo dif-

D

fere-

ferebat, quod concedebat, multa probabili-
ter, nonnulla etiam certo cognosci posse, ita
ultima cum prima siue veteri plane conspi-
rabat, vel eam restaurabat. Antiochus iste
Olymp. CLXXV. floruisse dicitur, celeberrimi-
que Romanorum M. Terentius Varro,
L. Lucullus, alique, inter eius discipulos con-
numerantur.

§. XXI.

Non desit equidem tum Platonica philoso-
phia suos habere sectatores, licet non occur-
rat, qui singularem inter Platonicos consecu-
tus sit celebritatem. Post Christum natum, &
quidem sub Alexandro Seuero, Plotinus floruit,
qui omnium accuratissime mentem Platonis
assecutus creditur. Discipulus is fuit Am-
monii philosophi, condiscipulus autem Origenis.
Ipse autem discipulum habuit Am-
melium, qui praeceptor fuit Porphyrii: &
Porphyrius quidem iste tum ob doctrinam,
tum ob disputationes contra Christianos cele-
bris est, floruitque sub Aureliano Imperatore,
gente fuit Tyrius, & patria lingua Malchus
dictus. His Iamblichum porro Porphyrii
discipulum, Syrianum Alexandrium, Proclum,
Maximum Tyrium, atque Alcinoum, addere
licet.

§. XXII.

Atque hi quidem ex Graecis post Chri-
stum natum Platonem sectati sunt. Ex La-
tinis autem Apuleius Madaurensis, atque Chalci-

Chalcidius nominandi veniunt. Et Apuleius quidem sub Antonino Pio, vel ut alii volunt sub Marco Aurelio Antonino philosopho floruit, & Platonem ita secutus est, ut nec alios philosophos prorsus respueret. Et isti ex gentilibus platoniam coluerunt philosophiam.

§. XXIII.

Ex *Iudaeis* philo platonis annumeratur; dubito an recte? cum & ex Ebraeorum scitis eius doctrina fluere potuit, a quibus si & Platoniam cum nonnullis deriuemus philosophiam, mirum non est, quod Platonica tradere nonnullis videatur. Ex christianis ecclesiae doctores praecipui, qui Philosophiae fuerunt periti, Platonem secuti sunt, siue pro more seculi eius doctrinae ab incunte aetate innutriti, siue quod Platonem cum religionis christianae decretis quam maxime consentire intelligerent. In his Iustinus martyr, Origenes, Clemensque Alexandrinus eminent. Sed & ex haereticis quidam Platonica philosophia abuti, ad peruersa dogmata introducenda, potuerunt: omnes autem primitivae ecclesiae haereses ex Platonica philosophia ortas esse, nimis puto incaute asseritur.

§. XXIV.

Exiierunt etiam quidam ex veteribus ecclesiae doctoribus, qui arcanam & sublimiorem de Deo, rebusque diuinis, & humanae

D 2

men-

mentis cum Deo vñione doctrinam, scriptis complecti instituerunt; inter quos praecipuus fere fuit Dionysius iste, vt vocatur, Areopagita. Hi cum Platonicis loquendi formulis vterentur, siue quod has instituto suo accommodatas viderent, siue quod in ipso Platone quaedam huius doctrinae vestigia deprehenderent, theologiam, quam vocant, *mysticam* nonnulli a Platone deriuant, a quo tamen saltem loquendi formulas Mysticos accepisse, alii contendunt, rem ipsam aliunde, ab ipso scilicet Deo edoctos: aut si similia quaedam in Platone occurrant, hunc ab Ebraeis eiusmodi quid accipere potuisse.

§. XXV.

Iam *praecipua* Platonicae philosophiae capita exhibenda sunt. De Deo admodum praeclare sensit, cum a materia quam maxime remouens, libertatemque ei conuenientem illi tribuens: a summa autem *bonitate* ceu initio omnium rerum creatarum, distinxit *creatorem*, & ab hoc *mundi animam*, tres adeo substantias, sed sibi inuicem subordinatas, in diuinitate admittens: duplicem quoque mundum ex diuinitate profluxisse autumauit, *intelligibilem* siue *idealem*, & *sensibilem* siue *externum*: rerum materialium tria statuit principia, *Deum*, *materiam* atque *ideam* (ideae forte nomine idem designans, quod Ebraei per Sephiroth intelligunt)

gunt) : mundum visibilem ex quatuor elementis compositum docet, singulis figuram geometricam tribuens, igni v. g. figuram pyramidalem, propter penetrationem, & quis compositus est ex quatuor triangulis, & sic porro, quemadmodum & alias numeros & figuras geometricas ceu rerum symbola adhibuit.

§. XXVI.

Ad hominem quod attinet, mentem divinae essentiae particulam credidit, eamque a Deo conditam, ob nescio quod crimen, in corpus ceu custodiam missam, sceleris sui poenam dare; adeoque & tres hominis partes statuit, *mentem* siue *animum*, *spiritum*, & *corpus*; doctrinam itaque per reminiscen-
tiam eorum, quae iam ante quam corpori uniretur, mens sciuerat, definiuit: & *moralis doctrinae* summam in eo constituit, vt mens per mortem philosophicam a corporis vinculis liberata cum Deo tandem uniretur. Virtutum autem quatuor genera constituere Platonici solent, *politicas*, *purgatorias*, *intellectuales*, & *exemplares*.

§. XXVII.

Platonis discipulus, sed non omnino gratus, *Aristoteles* fuit, qui peculiarem sectam condidit, cui cum Platonica perpetua fere intercessere certamina. Natus est Aristoteles, vt nonnulli credunt, anno I. Olymp. XCII. & vitam produxit vsque ad annum II.

Olymp. CXIV. Patria Stagira fuit, Thraciae oppidum. Philosophiae cum tenera adhuc aetate se dedisset, initio Socratem per annos tres, tum Platonem per annos viginti, audiuit. Eo mortuo scholam ipse instituit, in multis a magistro dissentiens, sed mox a Philippo Macedoniae Rege vocatus, ad Alexandrum filium eius vnicum erudiendum, quem & semper sibi fauentem habuit. Hoc autem officio functus, Athenas remigravit. Deambulando autem cum docere consueuerit, hinc sectae eius *Peripateticarum* nomen haesit.

§. XXVIII.

Multa scripsit Aristoteles: sed libri eius singulare experti sunt fatum. Bibliothecam enim suam cum Theophrasto, & is Neleo reliquisset, hic reliquos quidem libros Ptolomaeo Philadelpho vendidit, ast quos scripserat Aristoteles retinuit, & ad posteros transmisit, homines indoctos. Hi diu sub terra eos occularunt, ne a Pergameni Regibus, magno studio libros colligentibus, sibi eriperentur. Tandem situ obductos, & a tineis blattisque corrosos, emit Apellico Teius, quo tandem defuncto, Sylla Athenarum potitus, eos Romam misit, vbi eorum copiam a bibliothecae praefecto impetrauit Tyrannio Grammaticus, a quo tandem hos natus est Andronicus Rhodius, qui eos in multa exempla transfundi & publicari curauit.

§. XXIX.

§. XXIX.

Discipulus & successor Aristotelis fuit Theophrastus Eresius, quem excepit Strato Lampfacenus : hinc Lycon Troadensis memoratur, quem secutus est Aristo Ceus, uti hunc Diodorus, cuius discipulus fuit Andronicus Rhodius, is ipse qui Aristotelis libros, uti diximus, ab interitu vindicavit, quique circa Olymp. CLXXX. claruit. Ex Andronici disciplina Boëthes Sidonius prodiit, qui primus Aristotelis scripta in linguam Latinam transtulisse dicitur.

§. XXX.

Prolixum equidem nimis foret, omnes Aristotelis indicare sectatores : hoc tamen addendum, post Christum natum, licet Platonis maior fere quam Aristotelis esset auctoritas, celeberrimos quosdam viros eius philosophiam secutos esse, ut Themistium, Olympiodorum Alexandrinum, Ioannem Philoponum, Ammonium, Simplicium aliosque. Inter Latinos autem Seuerinus Boethius eminet, qui sub initium seculi sexti floruit, quem licet nonnulli Aristotelicis annumerare dubitant, scripta tamen Aristotelis varia in linguam Latinam transtulit, & in ea commentatus est, auctorque adeo praecipuus fuit, ut in occidentali ecclesia caput extolleret Sargirita.

§. XXXI.

Praecipua Aristotelicae philosophiae decreta

creta huc redire videntur : summam philosophi felicitatem in speculatione constituit, qua sola Deo similis euaderet : ast cum cognitio duplex sit, *probabilis* vel *certa*, siue *scientifica* ; hanc demum praecipue philosophiae finem esse : ad eam vero acquirendam *demonstratione* opus esse, quam *analytica* tradat, sicut de opinione *dialectica* praecipiat. De Deo, de quo in Metaphysicis operose disputas, ita sentire videtur, vt hoc nomine coeli supremi praesidem, primumque motorem intelligat, qui coelo isti vinculo quodam alligatus sit, ad voluendum istud & circumrotandum, cuius etiam prouidentia ad sublunaria haec non descendat.

§. XXXII.

Mundum porro aeternum esse statuit ex vtraque parte, ingenitum & incorruptibilem coelos solidos & eodem tempore in contrarias partes actos : materiam coelorum esse diuinam, quintessentialem & immutabilem : fixas esse densiores partes superiorum orbium, & planetas sua natura lucidos : galaxiam esse meteorum, & cometas itidem, vltra mediam aeris regionem non euectos : terram haerere immobilem in centro vniuersi : formas rerum animatarum esse substantiales, (quemadmodum & materia, forma, & priuatio, omnium corporum sint principia) & qualitates seu affectiones corporum ab eorum modis prorsus di-

distingui : formam hominis ἀνταλόχου vocavit, ipse forte nesciens, quid sibi vellet : sensationes fieri per species intentionales &c.

§. XXXIII

Practicam Philosophiam civilis, fere doctrinae limitibus Stagirita circumscripsit : summum namque bonum in earum virtutum & rerum complexu constituit, quae ad vitam hanc splendide & commode transigendam pertinent : hinc earum saltem virtutum meminit, quae ad aliorum fauorem nobis conciliandum, aut existimationem nostram conseruandam aptae sunt : pietatis erga Deum hic nullus vsus, hinc nec inter virtutes Aristotelicas locus : homileticae contra utramque faciunt paginam, quas ideo ceteris omnino adiunxit : ad finem istum leges faciunt quae cuiusque reipublicae statum ac formam supponunt, de quibus adeo in Politicorum libris, accurate & exquisite Aristoteles praecepit.

§. XXXIV.

De fati Aristotelicae philosophiae inter Christianos, cum deinceps commodior sit dicendi locus, nunc ceteros Graecorum philosophos prosequemur. Inter reliquos Socratis discipulos *Antisthenes* quoque celebratur, *Cynicorum* princeps. Sapientissimis veterum philosophorum mea sententia omnino annumerandus est Antisthenes,

D 5

quem

quem ad vitam moresque Socratis quam proxime accessisse, puto. Decorum autem plane negligens fuit, unde *Cynicorum* nomen eius sectatoribus haesisse nonnulli autumant.

§. XXXV.

Plurimi autem Cynicorum sectae erant addicti, sed celebriores tamen prae ceteris sunt Diogenes Sinopenfis, Antisthenis discipulus, qui sub stultitiae interdum specie maximam sapientiam texit, Monimus Syracusius, Onesicritus Aeginensis, Crates Thebanus, alique. Atque hi omnes temperantiae, frugalitatis, continentiae, patientiae, aliarumque virtutum studio fuere insignes. Magisque cum id egerint, ut cupiditates domarent, quam ut eruditi viderentur, ad exemplum Socratis, de doctrina quoque illorum nihil definiri potest. Id vnum vitio datum, quod omne decorum reiicerent, ad quod aliorum vitio, decore ad grauissima vitia tegenda abutentium, imo omnem virtutem in eo collocantium, adducti videntur.

§. XXXVI.

Crates autem Thebanus propter uxorem Hipparcham, huiusque fratrem Metroclen & Menippum Phoenicium, auditorem habuit Zenonem Cittiaicum, *Stoicae sectae* conditorem. Praeter Cynicos tamen Academicos quoque, Xenocratem, Polemonem, aliosque

que audiuit. Vnde diuersas doctorum virorum de origine Stoicae philosophiae sententias, inter se conciliare pronum est. Zenō autem cum in *porticu* doceret, hinc sectatoribus eius *Stoicorum* nomen haesit. Contemporaneus fuit Epicuro, & octauo post huius obitum anno, mortuus est, primo scilicet Olymp. CXXIX.

§. XXXVII.

Longe numerosissima fuit Stoicorum secta, tum apud Graecos, tum apud Romanos. Praecipui Stoicorum qui se inuicem velut exceperunt, fuerunt Cleanthes, Chrysippus, Diogenes Babylonius, Antipater Sidonius, Panaetius, Posidonius aliique. Apud Romanos Seneca magnam decus Stoicis conciliavit, & exemplo suo & scriptis, licet in quibusdam eclecticus potius quam Stoicus videatur. M. Aurelius Antoninus Imperator & philosophus fere effecit, vt omnes Stoici videri vellent, saltem vt placerent Imperatori. His Epictetus addendus est, qui sapientiae laude nemini aut Stoicorum, aut ceterorum philosophorum cedit.

§. XXXVIII.

Dogmata physica praecipua Stoicorum erant: mundum hunc componi ex materia & anima mundi, quo nomine ipsum Deum, hoc est ignem purissimum intelligebant: cuncta fato regi, cui ipse Deus fit obnoxius, fato nomine rerum omnium immobilem & immu-

immutabilem ordinem intelligentes, aut vicissitudinem necessariam mundi creati & increati: perpetuas mundi esse periodos, ita ut hoc mundo per ignem destructo, & ad statum mundi increati reducto, nouus prodeat, per seminales rationes, qui idem fatum sit subiturus: materiam namque simplicem, internam atque immotam ab aeterno extitisse, semperque extituram: solem purissimum esse ignem, uti & cetera astra ignita sint, lunam ad terrae naturam accedere: astra non errantia cum vniuerso coelo circumuolui, errantia vero propriis motibus cieri: animam hominis diuinae essentiae esse particulam, hoc est animae mundanae, quae in sideribus purior sit, unde & ex coelo & aethere adueniat, & cum hac essentia iterum tandem vniatur.

§. XXXIX.

Moralis doctrinae haec fere summa erat: fontem mali omnis esse materiam: summum hominis bonum esse naturae conuenienter viuere: nihil esse bonum nisi solam virtutem: delicta esse omnia aequalia, nec iis esse ignoscendum; multa porro de sapiente suo praedicabant, eum solum esse liberum, diuitem, honoratum, regem, unde notissima Stoicorum *παράδοξα*: posse eum quoque sibi mortem consciscere, addebant, licitamque adeo *αυτοχειρίαν* defendebant.

§. XL.

§. XL.

Et fuerunt sane inter Stoicos quidam viri, qui temperantiae, modestiae, constantiae, aliarumque virtutum studio eminuerunt, in quantum hae virtutes in ethnicum cadere possunt: sed plerumque turpissimi fuerunt hypocritae, externam philosophorum speciem mentientes. Dialecticis quoque subtilitatibus nonnulli nimis delectati sunt, ut pleraeque Stoicorum disputationes in meras tandem abeant *λογωμαχίας & λεπτολογίας.*

§. XLI.

Haecenus de Ionica secta diximus: sequitur *Eleatica.* Auctor eius conditorque fuit *Xenophanes Colophonius*, quamvis a discipulis eius Parmenide Eleate, & Zenone Eleate, nomen Eleaticae sit sortita. Atque Xenophanes quidem ea aetate, qua Pythagoras, floruit, Olymp. LX. Fuit & astronomiae & poëseos peritus. Dissensit autem in multis & a Pythagora & ab Ionicis, nouamque adeo scholam constituit.

§. XLII.

Præter Parmenidem & Zenonem, Melissus quoque Xenophanis fuit discipulus. Addeunt nonnulli Empedocles, quem tamen alii Pythagoræis annumerant. Saltem semipythagoræus fuit, videturque in quibusdam Pythagoram secutus, in plerisque Ionicae scholae recepisse dogmata. Zenonis porro auditor Leucippus Eleates fuit, quem

atomorum inventorem praedicant, a quo eas accepit Democritus Abderita.

§. XLIII.

Atque in Democrito quidem novum splendorem, velut ab excellenti orbis philosophici sidere, nata est secta Eleatica. Nec a Leucippo saltem sua accepit, sed puer adhuc a Magis quibusdam, quos Xerxes apud patrem ipse reliquerat, in rerum diuinarum scientia, & in cognitione siderali instructus dicitur. Sacerdotes postea Aegyptios audiuit, & cum Chaldaeis Babylone, cumque Persarum Magis, imo & Arabum philosophis versatus est. Hinc rerum omnium, maxime naturalium, intimos illi patuisse recessus autumant: imo sunt, qui artis transmutandi metalla, quam apicem humanae sapientiae constituunt, fuisse peritum tradunt. Natum eum Olymp. LXXII. nonnulli existimant, obiisse Olymp. XCII.

§. XLIV.

Inter discipulos eius a quibusdam refertur Medicorum princeps *Hippocrates*, quorum sententiae videtur ob stare, quod iste ac Abderitis, ad curandum Democriti insaniam Abderitarum ridens, accersitus est. Quicquid huius sit, stultitiae & sapientiae mirifica specimina in hoc negotio occurrunt, quae accuratius ponderari merentur. Certum ceteroquin est, multos Democriti fuisse discipulos & sectatores, quos

Quos inter eminent Diogenes Smyrnaeus, Anaxarchus, Abderites, Pyrrho Eliensis, Naufiphanes, & tandem Democriticae scholae magnus restaurator Epicurus.

§. XLV.

Epicurus itaque iste natus est anno III. Olymp. CIX. obiitque anno II. Olympiad. CXXVII. Iam anno aetatis decimo quarto Democriti voluisse scripta dicitur. Magno certe studio sapientiae se dedit, tantumque profecit, ut non doctrina modo excelleret, sed moribus etiam honestis & inculpatis, sapientis viri imaginem exprimeret. Saltem temperantia, castitate, frugalitate multos eorum, qui tot conuitiis eum profecerunt, superavit. Docuit in hortis, iucunditatem vitae non anxie quaerens, nec oblatam respiciens. Doctrinam autem suam non tantum viva voce, sed scriptis etiam propagavit: sunt enim qui eum sexcenta volumina composuisse perhibent.

§. XLVI.

Discipulos & sectatores quamplurimos natus est Epicurus, quibus cum Stoicis semper pugnandum fuit. Eminent autem inter ceteros, praeter Neoclem, Cheredemum, & Aristobulum, fratres eius, Musseus Epicuri, Methodorus Lampfacenus, Hermachus Mitylenaeus, alique. Inter Romanos cum primis floruit Epicuri philosophia, fueruntque praecipui Romanorum fere

fere illi addicti, sed ceteris praefendus est T. Lucretius Carus, doctrina potius quam moribus Epicuraeus, qui & elegantissimo carmine dogmata magistri ad nos transmisit. C. quoque Celsus ille, contra quem christianam religionem erudito opere propugnauit. Origenes, Epicuraeis annumeratur.

§. XLVII.

Dogmata Eleaticae sectae sibi inuicem non videntur satis conformia: namque & systema eius sensim creuit & perfectum est, & in ipsis etiam principiis non vsquequaque consentiunt. Zenophanes docuit infinitos esse soles in immenso orbe, & infinitas lunas, nostramque habitari instar terrae, sed hos mundos aeternos esse voluit: Parmenides autem rerum ortum admisit; idque ex igne & terra tanquam elementis: idem Parmenides atque Melissus, aliique ex Eleaticis, motum ex natura auferebant, aut apparentem saltem admittebant, more forte Pythagoraeo & Platonico, res sensiles aut eorum formas, quod fluxae & caducae sint, instar phantasmatum habentes. Leucippus & Democritus atomorum hypothesin inuexerunt, cui deinceps ceteri philosophiae suae superstruxerunt systema.

§. XLVIII.

Atheisima sectae Eleaticae *proprie* dicitur. Imo multis similia prorsus iis docuisse videntur, quae recentiori aetate in scenam reuocauit.

cauit Benedictus Spinoza. Xenophanes namque docuit, vnum esse omnia; Parmenides atque Melissus, dum motum omnem, omnesque adeo generationes & mutationes, sustulerunt, induciti forte sunt hac ratione, quod vnam crederent esse substantiam. Leucippus & Democritus ex fortuito atomorum concursu construebant mundum, mente seu Deo procul remoto: quem ad inuidiam, seu mortem euitandam, in suum systema introduxisse videtur Epicurus. Rursus ab Alexandro Epicureo, qui inter amicos Plutarchi fuit, atheismus suum accepisse Davidem de Dinanto Scholastici dicunt, quem consentientia cum Spinoza docuisse constat.

§. XLIX.

Epicuræi systematis hæc fuere capita præcipua: in veritate inquirenda utebatur canonica sua, tria statuens criteria veritatis, *sensum, anticipationem & passionem*: mundos infinitos assererat, eosque ex fortuito atomorum concursu natos: Deos in *intermundis* vitam beatam & quietam agere, nec vlla rerum, quæ in mundis agantur, cura tangi: corpora omnia ex atomis componi, & in eas resolui,

§. L.

Ad *moralem* eius *doctrinam* quod attinet, summam hominis felicitatem in voluptate collocabat; hanc de voluptate & tranquillitate

tati animi, non tamen exclasa voluptate corporis, interpretabatur Epicurus, ad voluptatem corporis trahebant plerique Epicuræi: atque hæc tranquillitas ne perturbaretur Numinis timore, inepte *providentiam Dei* remouit ab hominum actionibus: omniaque quæ terrorem incutiunt, ex causis naturalibus prouenire docuit: animas quoque mortales affirmavit, ne de statu post mortem anxius esset.

CAP. V.

de

PHILOSOPHIA MEDII Aevi, ARABICO - SCHOLASTICA.

Σύνοψις.

<i>Philosophiæ Graecanicæ ad Romanos propagatio,</i>	<i>astica, §. V.</i>
§. I.	<i>Tres scholasticorum ætates, §. VI.</i>
<i>Eius status tempore Imperatorum,</i>	<i>Certamina nominalium & realium, §. VII.</i>
§. II.	<i>Logica, metaphysica & physica scholasticorum,</i>
<i>Aristotelica philosophiæ suscitatur ab Arabibus,</i>	§. VIII.
§. III.	<i>Doctrina illorum moralis,</i>
<i>Præcipui Arabum philosophi sua placita cum philosophia Aristotelica miscent,</i>	§. IX.
§. IV.	<i>Nonnulli tamen inter illos, magiæ naturalis & chemiæ valde fuerunt periti,</i>
<i>Ex philosophia Arabico Aristotelica orta est scho-</i>	§. X.

§. I.

Ceterum quas hætenus enumerauimus *rectas Graecanicas*, illæ intra *Graecicæ*

ciae fines neutiquam subsistere, sed ad alias gentes, praesertim ad Romanos fuere propagatae. Licet autem plerique Romanorum ante Caesarum imperium *Eclecticis* fuerint, nonnulli tamen propius ad Stoicos, alii ad Epicuracos, alii ad Academicos accedebant, pauci Aristotelem sectabantur. Inter omnes eminent M. Tullius Cicero, qui mox Platonicos, mox Stoicos, mox Aristotelem sequitur.

§. II.

Postea Imperatorum aetate *sectaria philosophia* magis apud Romanos inualuit; sed cum Pythagoraei ob magiam valde exosi essent, Antoninus Pius Imperator tandem edicto sancivit, ut tantum *quatuor philosophorum sectae* tolerarentur, Platonica scilicet, Stoica, Epicuraca, & Peripatetica.

§. III.

Tandem cum Imperii occidentalis ruina secuta est foeda barbaries, & illuies inculta, ut cum bonis literis ipsa fere philosophia obliuioni traderetur. Sed Arabes tum ut arma longe lateque circumtulerunt, ita literarum quoque excolere coeperunt studia. Haec cum primis iis temporibus apud eos viguerunt, quibus regnum tenuit Almamun (anno scilicet Hegirae circiter ducentesimo), vigesimus octauus Chalifa ex Abassidarum gente doctis fauens, ipse literis, astronomiis praesertim, excultus. Inter ce-

teros itaque libros Graecos, qui tum magno numero in linguam Arabicam transferebantur, Aristoteles quoque erat, cuius iam a Boëthii tempore vsque satis magna apud Christianos erat auctoritas. Atque ita contigit, vt cum philosophiae studio se dederent Arabes, Aristotelem maxime sequerentur.

§. IV.

Inter Arabes hos philosophos, quorum magna tunc extitit multitudo, celebritatem maxime consecuti sunt Auicenna, Algazel, Auerrhoës, Alpharabius, qui Aristotelem, perperam laud raro intellectum, ita secuti sunt, vt propria subinde placita admiscerent, unde nouum philosophiae genus, *Arabicum-Aristotelicum*, impiis quibusdam placitis refertum, & atheismo fauens, enatum est, quod & plurimis ex Iudaeis in Africa & Hispania degentibus sese probauit, cum primis *Mosi Maimonidi*. Sed hoc tamen obseruatu dignum, quod plurimi inter eos extiterint chemicæ artis periti, qua de re deinceps.

§. V.

Cum Saraceni, gens Arabica, magnam Africae partem occupassent, & tandem in Hispaniam transissent, simul in Europam philosophiam Arabico-Aristotelicam intulerunt, originemque dederunt *philosophiae scholasticae*. Sunt qui Thomam de Aquino

no

no pro auctore huius philosophiae venditant, qui lecto Aristotele ex versione latina ex Arabica Averrhois, ab Hispano quodam facta, philosophiam suam ad mentem sententiamque Aristotelis composuerit. Sed ortam esse iam ante Thomam scholasticam philosophandi rationem, & a Lanfranco, Gilberto Porretano, Rucelino, Abelardo, ipsoque Petro Lambardo, fuisse frequentatam, qui a Petro Damasceno eandem acceperint, nonnulli autumant.

§. VI.

Solent ceteroquin *tres* Scholasticorum constitui *aeates*. *Prima* a Lanfranco, vel ut alii volunt, a Petro Lombardo, qui circa finem seculi XI. floruit, incipit, & duravit vsque ad Albertum M. qui circa medium seculi XIII. claruit. Eminuit prae ceteris in hac classe Alexander ab Ales. *Secunda* aetas ab Alberto M. incipit, & duravit vsque ad Durandum de S. Portiano, qui in initio seculi XIV. floruit. Nobilitarunt hanc aetatem maxime Thomas de Aquino, & Ioannes Duns Scotus, quorum peculiare veluti sectas constituerunt discipuli. *Tertia* aetas, in qua magnam celebritatem consecuti sunt Guilielmus Occam, & Gabriel Biel, a Durando incipit, & duravit vsque ad felicissimam ecclesiae reformationem: licet nec postea defuerint, imo nec hodie desint, tum inter pontificos, tum inter protestan-

tes, qui hac philosophandi ratione delectentur.

§. VII.

In tertia scholasticae philosophiae aetate, *realium* atque *nominalium* certamina, magnum dederunt strepitum. Nominales scilicet abstractorum & vniuersalium realitatem prorsus tollentes cetera omnia praeter substantias singulares, nuda esse nomina putabant. Ast negabant hoc reales, qui Platonicas quasdam ideas iterum reuocare videbantur. Auctor primus nominalium *Rucelinus* dicitur, quo mortuo consopita haec secta videbatur, donec eandem resuscitaret Guilielmus, Occam, Anglus, Scoti discipulus, sed mox oppugnator maximus. Consensere Gregorius Ariminensis, Gabriel Biel & plerique ordinis Augustinianorum, vnde & Lutherus, imo & alii ex religionis & bonarum literarum primis restauratoribus, eandem sententiam secuti sunt.

§. III.

In *dogmatibus scholasticarum* hoc maxime obseruandum, quod circa inutilia, futilia, merasque *λογωμαχίας* fuerint occupati. Logicae & metaphysicae maximum statuerunt pretium. Hinc de praedicamentis, praedicabilibus ad nauseam vsque disputant, quemadmodum & de principio individuationis, de radice futuritionis, de suppositalitate & personalitate & eiusmodi infinitis
nugis

nugis valde fuere solliciti. Sic & physicam fere totam in metaphysicam conuerterunt, sitne physica ars, an scientia? de uita, motus ad substantiam? sitne generatio, motus nec ne? acriter disputantes. In ceteris Aristotelem secuti sunt, certe sequi uoluerunt.

§. IX.

In *moralis* autem doctrina, cum Aristoteles solus iis non sufficeret, ex Aristotele, scriptura sacra iure ciuili & canonico, consultum quid, atque commixtum effecerunt, certis principiis non insistentes, conclusionum autem & casuum infinitam excogitantes multitudinem, in quibus soluendis & dilucidandis mirifice desudant. Plerumque Patres in subsidium uocant, quos in hypothesis de quatuor uirtutibus cardinalibus, & aliis capitibus sequuntur. Recentiores autem Moralistae grauissimos etiam errores de probabilismo, methodo dirigendae intentionis, & a ius addiderunt.

§. X.

Fuerunt tamen & nonnulli inter eos, quod non diffitendum, arcanorum naturae peritiores, quam seculi, quo uixerunt, genius permittere uidebatur. Inter hos *Rogeryum Baconem* refero, atque *Albertum Magnum*, quorum ille Anglus gente anno circiter MCCLXXVIII. hic Germanus, episcopus Ratisponensis A. MCCLX. floruit,

uterque mirabilium operum per magiam naturalem patrat, chemicarum quoque rerum peritissimus extitit. Magiae quoque suspicionem ideo uterque subiit, a qua tamen ab aliis liberantur.

CAP. VI

de

PHILOSOPHIA RECENTIORI.

Σύνοψις.

- Diversam philosophandi rationem tenuerunt recentiores, §. I.*
Quibusdam satis fuit, barbariem scholasticorum reiecisse, §. II.
Nonnulli Platoniam philosophiam restaurarunt, aut Pythagoricam, aut aliam, §. III.
Alii Aristotelicam praesertim Itali quidam, §. IV.
In Germania alii Philippum Melancthonem secuti sunt, alii strictius Aristotelis inhaeserunt, §. V.
Rursus alii Mosaicam & Christianam philosophiam professi sunt, §. VI.
Alii Kabalisticam, §. VII.
Novam prorsus philosophandi rationem instituit Raymundus Lullus, §. VIII.
- De Francisco Patricio, & Bernardino Teleso, §. IX.*
De Petro Ramo, eiusque sectatoribus & adversariis, §. X.
De illis qui Melancthonem cum Ramo, aut hunc cum Aristotele conciliare aggressi sunt, §. XI.
De Hieronymo Cardano, §. XII.
De Francisco Bacone de Verulamio, §. XIII.
De Thoma Campanella, §. XIV.
Galilaei a Galilaeis, & Guilielmi Haruaci merita in philosophiam, §. XV.
Nova philosophia Danielis Sennerti §. XVI.
Et Jo. Sperlingii, §. XVII.
Chemicorum origo, §. XVIII.
Chemiae studium ab Arabibus propagatur ad Europaeos; restauratur a Thea

- Theophrasto Paracelso,* §. XIX
De doctrina Theophrasti, eiusque sectatores praecipui, §. XX.
De Helmontio utroque, & Petro Pireto, §. XXI.
Summa philosophiae mysticae ac theosophicae, quoad doctrinam de Deo, §. XXII.
Quoad physicam seu doctrinam naturalem, §. XXIII.
Quoad doctrinam moralem, §. XXIV.
Vita & fata Renati Cartesii, §. XXV.
Eius sectatores & adversarii, §. XXVI.
Infimiora philosophiae Cartesiana capita, quoad logicam & metaphysicam, §. XXVII.
quoad physicam, §. XXVIII.
quoad doctrinam moralem, §. XXIX.
De illis qui philosophia Cartesiana ad profana abusi sunt; speciatim de Benedicto Spinoza & Baltasare Beckero, §. XXX.
De Machiavello, §. XXXI.
Et Monarchomachis,
- §. XXXII.
De Thoma Hobbesio, §. XXXII.
De Hugone Grotio, §. XXXIV.
De Samuele Puffendorffio, & iuris naturalis restoratione, §. XXXIV.
De statu philosophiae in aliis orbis partibus; speciatim de philosophia Indiarum & Sinesium, §. XXXVI.
Philosophiae Sinesium summa; notatur in ea Spinozismus §. XXXVII.
Quaedam Sinesium secta aperte atheismum profestetur, §. XXXVIII.
Hinc doctrina illorum vel exterior, §. XXXIX.
Vel interior, §. XL.
De philosophia eclectica, §. XLI.
Eclecticae philosophiae auctor, & sectae, §. XLII.
Quinam veri Eclectici, §. XLIII.
Pseudo-eclectici §. XLIV.
De Syncretismo philosophico, §. XLV.
Praecipui conciliatores philosophorum indicantur, §. XLVI.

§. I.

ATque de antiqua quidem, mediaque philosophia, haec quae diximus sufficientiant.

E §

ciant. Ad *recentiorem* nunc accedimus. Renascentibus nimirum bonis literis longe alia quoque coepit esse philosophiae facies, viris doctis certatim scholasticae philosophiae iugum excutientibus: qui tamen non omnes unam eandemque ingressi sunt viam. Quidam enim naeuos & barbariem saltem scholasticae philosophiae perstrinxerunt, de alia philosophia in eius locum substituenda, non solliciti: alii unam ex veteribus sectis restaurandam sibi sumserunt: alii nouam profusus philosophiam condere, operae duxerunt esse pretium.

§. II.

Ad primam classem plerique illorum fere referri possunt, qui in humanioribus literis resuscitandis, operam studiumque collocarunt. Licet enim haud pauci illorum certae sectae dederint nomen suum, in eo tamen consenserunt, idque egerunt magno conatu, ut scholasticorum barbariem profligarent. Sed praeter ceteris tamen suo velut iure hac referendi sunt, Io. Ludonicus Viues, Laurentius Valla. Marius Nizolius, Hadrianus Cardinalis & reliqui.

§. III.

Qui ad secundam classem referendi sunt, illi non unius itidem sunt generis. Nonnulli enim *Platonem* iterum in scenam produxerunt, ut Bessarion Cardinalis, Marsilius Ficinus, Picus Mirandula vterque, Ioannes &

Ioan.

Ioannes Franciscus, Hermolaus Barbarus alii- que. *Pythagoram* Iö. Reuchlinus & Henricus Morus produxerunt in lucem. Alii tandem *Epicuræam* restaurarunt philosophiam, ut Petrus Gassendus, Bernierius, Charletonus, Thomas Hobbesius, & corpuscularis philosophiæ fere assertores. Iustus Lipsius & Caspar Scioppius *Stoicam* philosophiam illustrarunt potius, quam resuscitarunt, ille tamen subinde defendit etiam, & a nonnullis eius decretis haud prorsus alienus videtur.

§. IV.

Plurimi tamen reiecta scholastica philosophia, *Aristotelem ipsum* ducem magistrumque elegerunt, magno studio in scholas & academias eum reducentes. Atque Itali quidam hic maxime eminuerunt, ut Andreas Caesalpinus, Caesar Cremoninus, Petrus Victorius, Antonius Montecatini, Cyriacus Strozza, Alexander & Franciscus Piccolomini, Iacobus Zabarella. In quorum nonnullis atheismum Aristotelicum, maximamque sententiarum impietatem, viri docti observarunt.

§. V.

In Germania licet in Aristotelem non æquior esset Martinus Lutherus, quam in scholasticos, *Philippus* tamen *Melanchthon* pro Aristotele stetit, eiusque philosophiam humanioribus quodammodo literis conspersam & temperatam, facili & perspicua metho-

thodo tradidit: nec tamen ubique Aristoteli ita adhaesit, ut non subinde ab eo discederet. Hanc philosophandi rationem cum multi sequerentur, extiterunt tamen alii, qui purum & incorruptum Aristotelem reducere, exemplo Italorum concitati, voluerunt. Atque inter hos *γνησίως* Aristotelicos eminent Cornelius Martini, Philippus Scherbius, Michael Piccartus, Ernestus Sonerus, Christ. Dreierus, Melchior Zeidlerus, Ioannes Zeifoldus, Hermannus Conringius, Ioannes a Fel-den, aliique.

§. VI.

Nectamen omnibus ita placuit Aristoteles, ut ab eius decretis pendere consultum ducerent, hinc alii reiectis omnium gentilium philosophis, philosophiam veram ex scriptura sacra, cum primis libris Mosaicis, petendam esse, asserebant. Hinc extiterunt, qui *Mosaicam & Christianam philosophiam* professi sunt, ut Libertus Fromondus, Caspar Mauritius, Ludouicus de Beaufort, Ioannes Crellius, Conradus Aslachus, Io. Amos Comenius, Io. Bayerus, Lambertus Danaeus, quibus ex recentioribus forte Thomas Burnetus, Dethleuus Clauerus, Edmundus Dickinsonus, addi possunt. Verum cum plerique istorum aut iam alterius philosophiae placitis imbuti sint, aut proprias hypotheses secum afferant, & iisdem scripturam sacram & historiam Mosis accommodent,

modent, non tantum magnopere inter se dissentiunt, sed quo iure istorum philosophia aut Mosaica, aut Christiana, vocetur, apparet.

§. VII.

Ab his rursus distinguendi sunt, qui Kabalistica Iudaeorum arcana rimati sunt, quorum plerique tamen cum Platonis aut Pythagorae placitis ea coniunxerunt, ut uterque Picus Mirandula, Ioannes Reuchlinus, Henricus Morus, quos supra iam laudavimus, quibus addendus Franciscus Georgius Venetus, Henricus Cornelius Agrippa, & reliqui.

§. VIII.

Suum porro ingenium secuti sunt alii, dum a scholasticis & Aristotele discesserunt. Equidem iam seculo XIV. *Raymandus Lullus* peculiarem excogitavit philosophiam, vel philosophandi potius methodum, ad sermonis magis foecunditatem, quam rerum ipsarum cognitionem comparatam: inter cuius sectatores a quibusdam Iordanus Brunus Nolanus refertur, Epicuracis potius annumerandus, cum quibus mundorum asseruit multitudinem. Sed decimo sexto seculo longe maiori strepitu successionem ab Aristotele fecit Petrus Ramus.

§. IX.

Eodem equidem circiter tempore in Italia contra Aristotelem insurrexerunt *Franciscus Patri-*

Patricius & Bernardinus Telesius : sed ille in perstringendo & vituperando Aristotele, fere operam omnem consumpsit, quod & *Sebastianus Basso* fecit, antiquorum promiscue placita illi praeferens : huius cum morte fere intercederunt molimina.

§. X.

Ad *Petrum Ramum* vt reuertamur, is ex eloquentia omnem philosophiae, praesertim logices, vsum metiens, huc omnes suos labores comparatos voluit, eumque in finem nonnulla in dialectica Aristotelis immutauit, Aegerrime rem istam tulerunt Peripatetici quidam, Petrus Galandius, Antonius Goueanus, Ioachimus Perionius, & Iacobus Carpentarius. Magno hinc feruore non tantum in Gallia, sed & in Germaniae academiis denugis atque ineptiis disputatum est, eminuitque inter Rami aduersarios Cornelius Martini.

§. XI.

A Rami instituto cum non multum discreparet philosophia Philippi Melanchthonis huius sectatores haud difficulter in partes Rami concesserunt. Fuerunt tamen & alii, qui aut Melanchthonem cum Ranto, aut Ramum cum Aristotele redigere iterum in concordiam annisi sunt, quos inter eminent *Bartholomaeus Keckermannus*.

§. XII.

Sed vt ad logicas subtilitates haec spectabant,

Et abant, ita in tota philosophia reformationem quandam molitus est Hieronymus Cardanus, qui itidem seculo XVI. floruit. Vir fuit ingenio plane singulari, atque inter medicos minime vulgares referendus. In philosophando secretiora & Kabbalistica sectatur, spiritibus mundum complens, quibus similis euadat, cuius animus per philosophiam fuerit purgatus. Hostem acerrimum expertus est Iulium Caesarem Scaligerum.

§. XIII.

Seculo decimo septimo ineunte noua lux philosophiae, praesertim in scientia naturali, orta est. Exemplum omnibus praecituit *Franciscus Bacon de Verulamio*, qui ut missis abstractis illis & otiosis speculationibus, ad particularia descenderent, experimentaque instituendo, naturam rerum accuratius contemplerentur, omnibus auctor fuit. Huius ductum cum multi sequerentur, dici non potest, quanta ad accuratorem philosophiam facta sit accessio.

§. XIV.

Eum insecutus est *Thomas Campanella*, vir magni ingenii, sed abstractis adhuc speculationibus multum insistens, qui in Italia philosophiam reformatam magno animo instituit, Bernardi Telesii cum primis exemplo concitatus, quem & ab interitu velut vindicauit. Hic sensum rebus, omnibus tribuit
haud

haud obscure in illorum propendens partes, qui animam mundi, spiritumque huius vniuersi, asserunt.

§. XV.

Eodem tempore *Galilaeus a Galilaeis* mathematicis inuentis clarus, in Italia Copernici de motu telluris sententiam reuocauit & exornauit, solares quoque maculas detexit, materiamque adeo vberimam inuentis astronomicis & mathematicis contulit, ex qua deinceps ab aliis nouum velut philosophiae aedificium construeretur. Id quod & de *Guilielmo Haruæo*, nobili circulationis sanguinis inuentore, aliisque dicendum est.

§. XVI.

Dum ita in Anglia atque Italia restaurandae & perficiendae philosophiae naturali incumbitur, in Germania & quidem Wittebergae *Daniel Sennertus* manum eidem operi admouit. Chemicam enim artem cum medica coniunxit, hostem ideo acerrimum expertus Ioannem Freitagium, Medicum Grôningensem, qui contra sectam Sennerto-Paracelsicam strenue declamauit. Nota cumprimis eius sententia, quod semini-
bus omnibus insit anima, quae cum iis propagetur, & corpus denique organaque ipsa sibi efformet.

§. XVII.

Sennertum secutus est & strenue defendit *Io. Sperlingius*, cui, qui accuratiores Aristote-

ristotelici videri volebant, se acriter opposuerunt. cum primis Io. Zeisoldus. Et Sperlingius quidem commenta Aristotelico-scholastica, de materia prima, de priuatione, ceu tertio corporum naturalium principio, de productione formae ex potentia materiae, & his similia, acriter exagittauit; cum primis autem de origine animae humanae disputatum, Sperlingio quidem & affectis eius afferentibus, propagari eam per traducem, Aristotelicis creationem eius defendentibus.

§. XVIII.

Haec vero vt non diu admodum durarunt, ita contra gens *chemicarum*, quorum haec maxime aetate magna coepit esse celebritas, sectas omnes, & diuturnitate & amplitudine, superauit. Sunt qui originem eius ab Hermete quodam Aegyptio accersunt, ipsumque Mosen eius mysteriis imbutum fuisse contendunt. Quod vt de peritiâ metalli soluendi concedi haud difficulter potest, ita post Constantini M. tempora extiterunt demum, qui transmutatoriae quoque artis notitiam, inter ipsos Graecos profiterentur, vt Zosimus Panopolites, Synesius, Olympiodorus Alexandrius, Theoprastus iunior, Hierotheus, Archelaus, aliique.

§. XIX.

Ad Arabes hinc huius artis pertransiit notitia, a quibus medio aeuo eam exceperunt

F

Euro-

Europaei, maximeque in ea excelluerunt Rogerius Baco, Albertus M, Arnoldus Villanovanus, Raymündus Lullius, Ioannes de Rupe scissa. Sed restauravit hanc chemicorum sectam, novumque velut splendorem ei conciliauit *Philippus Theophrastus Paracelsus ab Hobenheim*, ceteroquin *Bombastus* dictus, gente vel Sueuus vel Helueticus, professione Medicus, qui seculo decimo sexto paulo ante dimidium eius floruit. Enimvero hic chemicorum medicamentorum efficacia miranda perpetrans, multorum quidem odium incurrit, sed multis etiam exemplum ad chemica studia accuratius tractanda, praeruit: unde ita inualuit haec secta, ut hodie fere medicus nemo sit. qui idem non sit chemicus.

§. XX.

Atque chemicorum quidem quae sint principia constat, ex sale enim, sulphure atque mercurio, cuncta corpora esse composita contendunt. Sed Theophrastus Kabbalistica quaedam arcana, cum astrologorum decretis, & magia naturali coniungens, novam prorsus excogitavit philosophiae generis, quod *mysticum* & *theosophicum* appellatae solent. Qua quidem in re multos sectatores habuit. Namque ut nihil nunc de Fratibus Rosae crucianis dicam, qui Paracelsum maxime sectae suae auctorem venerabantur, emendatoremque humani generis

sta-

statum, praesertim qua naturalem scientiam, moliebantur, quos inter suo iure eminet Robertus ille Fluddus, seu a Fluctibus: Valentinus quoque Weigelius cum suis sectatoribus, itemque Teutonicus ille philosophus Iacobus Böhmius, cum Quirino Kuhlmanno, ceterisque suis discipulis, omnino ad hanc philosophorum classem referendi sunt.

§. XXI.

Sed cum primis *Io. Baptistam van Helmont*, cum filio *Francisco Mercurio* ad hanc classem pertinent, vterque arcanorum naturae peritissimus. Ille philosophum per ignem se vocando, quanti chemiam faceret, satis indicavit, Theophrastum Paracelsum plurimifecit, sed singulares quoque ipse opiniones fuit. Namque rerum omnium principium aquam statuit, & mentis inuolucrum quoddam, animam scilicet caducam & sensitivam a lapsu primorum parentum accersuit. Franciscus Mercurius eandem fere secretiorem philosophandi rationem secutus est, & Pythagoraeam quoque metempsychosin reuocavit. Denique & *Petrus Poiret* Mysticis haece philosophis addendus est, qui ut Trinitatis clarissimam imaginem in anima hominis quaerit, ita non aliam ad sapientiam viam, quam diuinam illuminationem agnoscit.

§. XXII.

Difficile equidem fuerit *systema* aliquod *mysticae* & *theosophicae philosophiae* exhibere, cum non in omnibus inter se consentiant, sed quisque fere eorum [singulares] quasdam foueat opiniones: praecipua tamen eius capita, in quibus, si non omnes, saltem plerique consentiunt, huc ni fallor, redibunt: in methodo philosophandi incipiendum a Deo & descendendum ad creaturas: adeoque rite philosophaturo poenitentia potius & cupiditatum coërcitione opus esse, quam organo aliquo Aristotelico: in Deo enim res omnes quam accuratissime cognosci: quemadmodum etiam ex eo omnia effluerint, & in illum rursus sint reditura: impressisse Deum rebus omnibus suam imaginem, hinc ut rerum omnium natura in Deo, ita & Dei essentiam in rebus creatis, praesertim homine, conspici posse,

§. XXIII.

Porro si quis a Deo nexum, rerumque omnium analogiam, quae inter creatorem & res creatas intercedit, cognoscat, ei vires occultas omnium rerum patere, & hanc esse *magiam naturalem*: patere ei cum primis mirabilem astrorum efficaciam, & in haec inferiora influxum, unde *verae astrologiae* peritus euadat: astris autem cum admirabili harmonia metalla respondeant, scire eum genuinum semen metallorum, quod ab
astris

astris proueniat, excipere, aut ex aliis corporibus extrahere : eo semine non tantum metalla viliora posse *mutari* in aurum, sed praeparari quoque posse *uniuersale medicamentum*, quod pellendis morbis omnibus, & vitae quam longissime prorogandae, inferuiat : inesse quoque huic mundo *spiritum architectum* atque *archacum* credunt, eorum operum naturalium, quorum ratio reddi nequit, patratores: atque hunc corpora & formare & conseruare quam diu possit, & certa signa & characteres (signaturas vocant) imprimere, quas qui intelligat, is statim quoque vires eorum & facultates cognoscat.

§. XXIV.

Idem porro hominem ex *tribus* compositum *partibus* docent: ex quibus praecipua, diuinæ scilicet essentiae particula corporis mole, sidereiue seu auralis spiritus viribus, velut captiua teneatur: quod si corpori obediat homo, in *brutali* eum versari *statu*; emergere eum ad *humanitatem*, si astralis spiritus imperium accipiat: *perfectum* fieri, si diuinæ essentiae particulae iam liberatae omnia subiiciantur: mala omnia, quae homines premunt, ex eo oriri, quod corpori & astrali spiritui obediant; aut feliciora imminere tempora, quibus puriori menti locum libertatemque sint concessuri, & tunc cum perenni tranquillitate summam quoque ar-

tium, atque scientiarum perfectionem, esse expectandam.

§. XXV.

Restat praecipuus philosophiae restauratur *Renatus Cartesius*. Natus is est A. M. D. XCVI. die ultimo Martii, Hagae Turonum, obiit Holmiae, eo euocatus a Christina Sueciae Regina, A. M. DC. L. die decimo Februarii. Ad literarum studia cum tandem serio animum adiecisset, nullibi fere inuenit, quod animo sciendi cupido, & certa sectanti, satisfaceret. Quaedam supra humanam industriam posita, a natura saltem concedi existimabat, reliqua aut sua natura, aut hominum culpa incerta, ideo & obscura esse, ut ingenuus ab iis merito abhorreret animus. Tandem philosophiam cum mechanicorum operibus contendens, in eam ingressus est sententiam, nihil obstare, quo minus illa ad horum regulas certissimas, & euentissimas, componeretur. Atque tantum opus, quod animo conceperat, ut ad finem perduceret, eiectis per dubitationem omnibus opinionibus, quas hactenus imbiberat, nouum plane ex ipsis fundamentis rite positis, extruere philosophiae aedificium secum constituit.

§. XXVI.

Statim autem ac noua illa philosophandi ratio innotesceret, plures nactus est *Cartesius* & *discipulos* & *aduersarios*. Inter illos eminent

minent Henricus de Roy, Daniel Lipstorp-
 us, Adrianus Heerebord, Ludouicus de la
 Forge, Ioannes Claubergius, Antonius le
 Grand, Tobias Andreae. Inter hos cele-
 briorum sunt Gisbertus Voëtius, Martinus
 Schoockius, Iacobus Reuius, Cyriacus Len-
 tulus, Ioannes Schalerus, qui cum Petro
 Gassendo modeste admodum, vt philosophiae
 & veritatis cultorem decet, in hoc certami-
 ne se gessit. His addi Petrus Poiretus potest,
 qui acriter contra Cartesium disputat, & Pe-
 trus Daniel Huetius, qui eruditam in eum
 strinxit censuram, cui Ioannes Eberhardus
 Schwelingius, Andreas Petermannus, & Ioan-
 nes Schotanus se opposuerunt. Hodie pau-
 ci admodum reperiuntur, qui in omnibus
 Cartesium sequantur, sicuti & pauci inter eru-
 ditos sunt, qui non quaedam eius placita ad-
 probent,

§. XXVII.

Insigniora *philosophiae eius* capita sunt: de
 omnibus esse dubitandum, vt veritatem ri-
 te inuestigemus: tantam enim esse praeiu-
 dicatorum vim, vt, nisi iis per dubitationem
 eiectis, mens veritatis perspiciendae non sit
 capax: nec sensibus esse fidendum, quippe
 qui saepissime nos fallant, contra quae men-
 te percipimus, ea demum nos percipere, vt
 adeo clara & euidens mentis perceptio cer-
 tissimum sit veritatis criterium: atque hoc
 ordine si philosophari incipiamus, primum

atque certissimum, quod nobis occurrat, principium hoc esse: ego cogito, ergo sum: Deum autem eiusque existentiam ex idea eius perfectissima, nobis innata, quam certissime cognosci.

§. XXVIII.

Naturalis doctrinae iuxta Cartesium haec fere praecipua sunt capita: essentiam materiae consistere in extensione: essentiam mentis omniumque spirituum in cogitatione: triplicis generis materiam tria constituere elementa, ex quibus omnium corporum stamina componantur: formas substantiales figmenta esse, cum ex materiae dispositione, figura, motu, iuxta leges mechanicas cuncta rite deriuari queant: atque hanc materiam in infinitum extensam, in soles innumeros coaluisse, qui vorticibus suis innascent, eosque secum rapiant: ex solibus istis maculis obductis planetas gigni, ex quorum numero & tellus nostra sit, quae circa solem suum moueatur: non tantum plantas & metalla, ceteraque corporum genera, quae in tellure nostra conspiciantur, machinas esse mechanica ratione constructas, sed de animalibus omnibus idem esse censendum, excepto solo homine, in quo mens accedat.

§. XXIX.

Moralis doctrinae, quae ex placitis Cartesii colligitur, summa hac reedit: summum homi-

hominis bonum consistere in recta facultatum mentis, praesertim voluntatis usu, hoc est, ut firmum & constans propositum habeat, id semper agendi, quod optimum, esse censuerit: virtutem itaque consistere etiam in eo mentis instituto ac vigore, quoad ea quae bona esse credimus, facienda ferimur: affectus qui virtuti aduersari videntur, esse motus quosdam corporeos, quibus mens, speciatim intellectus, adficiatur: dicendosque ideo esse *passiones mentis*: adeoque quae de pugna rationis & appetitus sensitiui dicuntur, de mentis & corporeorum motuum lucta esse intelligenda: esse porro omnes affectus indifferentes, virtutisque opus esse, ut ad bonum usum dirigantur: huc autem maxime. conducere *generositatem*, qua inductus homo nihil admittat, quod dignitate ista & praestantia, qua supra bruta eminet, indignum sit.

§. XXX.

Fuerunt quoque nonnulli ex sectatoribus Cartesii, qui eius principiis insistentes ulterius progressi sunt, & ad profana ac impia, philosophia sua sunt abusi, quae tamen ipsi Cartesio non sunt imputanda. Namque ut nunc nihil dicam de scripturae interpretatione ad rationis ductum instituenda, de qua magnis animorum motibus fuit disputatum, nec de illorum instituto, qui in Belgio sub Cartesianorum nomine tradebant,

quos inuisos facere volebant, constat *Benedictum Spinozam & Balthasarum Beckerum*, Cartesianae philosophiae ceteroquin addictos fuisse: quorum ille, stolido & impio errore, non alium quam mundum ipsum agnouit Deum; hic autem non concipiens, quo pacto substantia cogitans agere in corpora possit, omnium spirituum operationes negauit.

§. XXXI.

Ceterum isti quos haecenus recensuimus aut in omnibus philosophiae partibus, aut in naturali potissimum philosophia, nouum quid moliti sunt. Fuerunt autem, qui in morali & ciuili doctrina idem tentarent. De *Niccolao Machiauello*, qui sub initium seculi XVI. floruit, nihil nunc dicam, licet multi *sectam* quandam *Machiauellisticam* loquantur. Namque & nihil noui docuit, & si dicendum quod res est, maximum eius crimen fuit, quod docuerit, quae alii quotidie faciunt.

§. XXXII.

Vt autem Machiauellus absolutae principum potestati nimium fauet, ita extitere alii, qui in imperantium auctoritatem fuere iniurii, arctioribus eorum potestatem, quam decebat, limitibus constringentes. Hos *Monarchomachus* dicere moris est, quos inter Stephanum illum Iunium Brutum (sub quo nomine quis lateat, incertum,) Ibannem Miltonum, Ioannem Althusium, Franciscum Hottomanum, aliosque quam plurimos

rimos referre solent. Num omnes iure? dubito.

§. XXXIII.

Machiaueli sub alio schemate philosophiam iterum in scenam produxit, *Thomas Hobbesius*. Is namque ex statu, quem animo concepit, hominum naturali, eoque hellico omnium in omnes, ciuitatis eiusmodi structuram delineauit, per quam non modo vita & fortunæ, sed tota quoque religio ciuium, in arbitrio potestateque principis posita esset. Sectatores apertos, si a Lamberto Velthuyfio discesseris, vix nactus est, hostes autem & censores quamplurimos, vt Richardum Cumberlandium, Gisbertum Coquium, & reliquos.

§. XXXIV.

Meliori consilio, sed & feliciori successu, iam ante Hobbesium iuris naturalis disciplinam restaurauit *Hugo Grotius*, qui remota procul maxima iuris ciuilis, canonici, diuini confusione, quæ hæcenus vbique regnauerat, nec vnus Aristotelis placitis totum moralis doctrinæ ambitum absolui credens, naturam contra hominis accuratius contemplan, ex socialitate, non gentium modo erga gentes, sed hominum quoque singulorum erga homines, officia accurate & eleganter explicauit.

§. XXXV.

Grotium secutus est, sed ita vt ab eo quandoque

doque discedere non duceret sibi religioni, Hobbesique praeclare & recte dicta assumeret, *Samuel Puffendorfius* : cui cum alii se opponerent, Hobbesianismum & nescio quos errores exprobrantes, factum est, ut maiori longe animorum contentione, feruentiorique studio in variis Germaniae academiis iuris naturalis disciplina tractaretur, plerisque circa vniuersalia haerentibus, paucis descendentibus ad specialia, paucissimis noui quid adferentibus, aut facientibus quod operae esset pretium.

§. XXXXI.

Haec philosophiae fata praecipua fuerunt in Europa. Reliquis orbis partibus, cum primis Asiae, quae olim omnis culturae, omnisque elegantiae sedes fuit, densa caligo barbariesque summa incumbit. Nisi quod apud Indos reliquiae quaedam priscae philosophiae, si nonnullis credimus, reperiantur, & Sinenfes sapientiae sibi gloriam prae reliquis omnibus orbis gentibus vindicent. Et hi quidem Confucium suum (*cum fu cu*) philosophorum principem celebrant, qui, ut nonnulli autumant, anno DLI. ante Christum natum in lucem editus fuit, sapientiaeque studiis ita se dedit, ut non tantum grauissimos magistratus, magna cum virtutis gloria gereret, sed quam sibi comparauerat sapientiam, ad alios quoque transmitteret. Discipulos enim eum numerasse 3000. ex quibus quin-

quingenti extiterint, qui variis in regnis magistratus gesserint, duo autem & septuaginta prae ceteris eminuerint. Tanta autem hodie apud omnes eius est veneratio, ut solenni cultu velut Deum eum prosequantur, nec Christianae religionis grauius vllum impedimentum sit, quam quod ab illo cultu abstrahi nequeant; licet alii cum christiana religione eum bene consistere posse, sibi persuadeant.

§. XXXVII.

Vt autem matheseos studio plerumque Sineses delectantur, ita reliqua philosophiae illorum capita ad moralis & ciuilis doctrinae praecepta redeunt, non spernenda ea quidem, sed apud nos quoque vbique obuia, ut ad ea addiscenda, nemo Sinam petere debeat. De rebus naturalibus & diuinis ita philosophantur, ut quidam obseruant, ut prope ab atheismo & Spinozismo abesse credantur haud immerito. Nullum enim principium immateriale admittunt, sed ipsum coelum materiale, quod *Xangti* vocant, eiusque partem subtilissimam, quam *Li* vel *Tackie* appellant, pro causa efficiente rerum omnium venditant.

§. XXXVIII.

Et sane constat ex illorum annalibus, iam anno quinto & septuagesimo post Christum natum ortam esse philosophorum sectam *Fae Kiae* dictam, cuius auctor *Xe Kia* atheismum cir-

enca finem vitae aperte fuerit professus, contendens extra vacuum & inane primum, nihil esse quod quaeratur, nihil in quo collocentur spes nostrae. Hinc & nata est doctrinae in *exteriorem* & *interiorem* apud eos distinctio.

§. XXXIX.

Exterioris doctrinae haec summa est: boni & mali, pravi rectique discrimen dari: adeoque & praemium & poenam, & sedes huic & illi destinatas: beatitudinem triginta duabus figuris & octoginta qualitatibus obtineri: ipsum *Fae* siue *Xaca* numen esse, & saluatorem mortalium: horum quippe causa, quod aberrantes a via salutis misereretur, natum esse: horum crimina per ipsum expiari, quibus expiatis salutem a morte consequi, & in altero mundo felicius renasci: quinque dari praecepta, primum ne rei viventi dematur vita; secundum, ut abstinenceatur furto; tertium, flagitio & turpitudine; quartum, mendacio; quintum, vino.

§. XL.

Interioris vero doctrinae summa huc repit: cum *hiu*, id est, vacuum & inane principium esse, finemque rerum omnium, ex hoc primos humani generis parentes originem duxisse, in hoc, ubi vivere desierunt, reuersos esse, neque aliam totius generis esse conditionem: omnia quaecunque ex-

tant,

tant, vita, sensu, mente, praedita, quamuis inter se usu & figura differant, intrinsicè tamen vnum quid idemque esse, quippe a principio suo indistincta. Hoc principium cum prorsus admirandum quid sit, purum, limpidum, subtile, infinitum, maximaque perfectione praeditum: negant tamen corde, virtute, mente, sapientia vlla instructum esse: imo hoc esse maxime proprium essentiae ipsius, vt nihil agitet, nihil intelligat, appetat nihil. Viro sapienti itaque huc enitendum esse, vt principio suo quam simillimus sit, affectus omnes humanos domet, & instar ecstatici absorptus altissima contemplatione, sine vilo prorsus usu ac ratiocinio intellectus, diuina illa quiete, qua nihil sit beatius, perfruatur. Spinozismum in his nemo non agnoscit; quem & nonnulli in moderna Indorum philosophia, deprehendere sibi visi sunt.

§. XLI.

Atque isti quidem sunt praecipui, quos antiquitas tulit, quosue recentior aetas vidit, sapientiae magistri. Quos inter, licet numero multos, cum nemo tamen inueniatur, in cuius castris semper militet veritas, verae philosophiae cultoris officium est, non vnus in verba iurare, sed prebare omnia, vt quod melius est retineat.

§. XLII.

§. XLII.

Oritur hinc *eclectica philosophandi ratio*, sola sapienti viro digna, quam cum Potamon ille Alexandrinus maxime probaret, dicta quoque est *Potamonica*. Hanc cordatissimus quisque sectatus est, & etiamnum sectatur, imo omnes sectarum conditores fuerunt eclectici. Namque feligentes ex aliorum sententiis, quas optimas duxerunt, easque inter se colligantes, nouum philosophiae constituerunt corpus, quod si quidam in omnibus amplectantur, sectae hinc oriuntur. Sic Socrates, Plato, Pythagoras, Aristoteles, Zeno, Cartesius, Grotius, ceterique recte pro eclecticis habentur.

§. XLIII.

Eclectici autem nomine tituloque is demum dignus est, qui ex rerum ipsarum contemplatione principia accurate sibi format, ad quorum normam deinde eligat ea omnia, quae apud alios legit, assumens quae cum istis principiis conueniunt, quae cum illis conciliari nequeunt, respuens. Quod si probe obseruetur, quaecunque contra eclecticam philosophiam a sectariis afferri solent, sua sponte corruunt.

§. XLIV.

Eclectici itaque non sunt, qui alterius principiis strictè inhaerentes, saltem in quibusdam conclusionibus ab iis dissentiunt:

unt; aut qui multa sine ordine corradunt, parum solliciti, quo pacto in iustum aliquod & apte cohaerens systema ea coalescant: multominus qui dissentientes philosophorum opiniones, praepostero concordiae studio inter se conciliare annittitur.

§. XLV.

Atque *conciliatores* quidem isti *Syncretistae* quoque *philosophi* appellantur. Quorum varia tamen itidem sunt genera. Alii cum scriptura sacra conciliare gentilium philosophos, Platonem, Aristotelem, Stoicos, Epicuraeos, conati sunt, sicut nec Cartesio defuerunt, qui hoc officium praestarent, hodieque passim in eo sunt eruditi, ut Mosis physiologiam cum Cartesii systemate consentire doceant: alii philosophos inter se, quantumvis maxime sibi inuicem repugnantes, redigere tamen secum in concordiam allaborarunt.

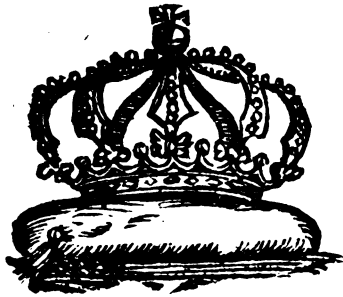
§. XLVI.

Namque *Platonem* cum *Aristotele* conciliare iam tempore Ciceronis voluit Antiochus Ascalonita, post Christum natum Porphyrius, Plotinus, Simplicius, recentiori aetate Bernhardus Carnotensis, Io. Picus Mirandula, Paulus Scalichius. Rursus nec defuerunt qui quatuor praecipuas Graecorum sectas, *Platonicam*, *Aristotelicam*, *Epicuraeam* & *Stoicam* in concordiam

G

se

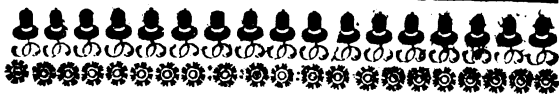
se reducturos sperarunt: sicut alii de *Hippocrate, Galeno & Aristotele* cum *Chemicis* conciliando fuere solliciti. Quorum omnium vt inanis fuit opera, ita eclecticae philosophiae, quam hic commendamus, & cuius commo-
do tota haec commentatio destinata fuit,
longe alia est ratio, vt ex dictis
abunde patet.

PHI-

PHILOSOPHIAE INSTRUMENTALIS
PARS PRIMA
DE
RATIONE INVENIENDI
VERVM.

THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF
MICHIGAN STATE UNIVERSITY
LANSING, MICHIGAN

CAP. I.

de

INTELLECTV HVMANO EIVS.
QVE OPERATIONIBVS ET
FACVLTATIBVS.

Σύνοψις.

<i>Logica quid, §. I.</i>	<i>Cur non omnes easdem relationum ideas habeant, §. XIV</i>
<i>Eius finis, §. II.</i>	<i>De ideis mentis opera productis, §. XV.</i>
<i>Quo pacto is obtineri queat, §. III.</i>	<i>Ideae vniuersales & particulares, §. XVI.</i>
<i>Methodus Logicam tractandi, §. IV.</i>	<i>Quinquē vniuersalium origo & ratio, §. XVII.</i>
<i>Duae sunt mentis praecipuae facultates, voluntas & intellectus, §. V.</i>	<i>Iudicium quid?, §. XVIII.</i>
<i>Operatio intellectus, seu cogitatio, multiplex est, & varia, §. VI.</i>	<i>Eius consequens, §. XIX.</i>
<i>Idea, quid? §. VII.</i>	<i>Quid propositio? §. XX.</i>
<i>Idearum origo, §. VIII.</i>	<i>Subiecti & praedicati nexu, §. XXI.</i>
<i>Illarum varietas; speciatim vel simplices sunt, vel compositae, §. IX.</i>	<i>Propositionum qualitas & quantitas, §. XXII.</i>
<i>Ideae substantiarum, modorum, relationum, §. X.</i>	<i>Vtraque quo pacto diuidenda, §. XXIII.</i>
<i>Ideae modorum & substantiarum iterum variae, §. XI.</i>	<i>Propositionum conuersio, §. XXIV.</i>
<i>Non semper illis respondent archetypa, §. XI.</i>	<i>Subalternatio & aequipollentia, §. XXV.</i>
<i>Ideae relationum, illarumque varietates, §. XIII.</i>	<i>Oppositio, §. XXVI.</i>
	<i>De reliquis, quae hic afferri solent, emingens, §. XXVII.</i>

Ratiocinatio quid?

§. XXVIII.

Termina, maior, minor, medius,

§. XXIX.

Propositio maior, minor, conclusio,

§. XXX.

Ratio concludendi in negatiuis,

§. XXXI.

In affirmatiuis,

§. XXXII.

Regularium vulgarium fundamentum,

§. XXXIII.

Ipsae regulae exhibentur,

§. XXXIV.

Syllogismus simplex, compositus,

§. XXXV.

Compositus quotuplex?

§. XXXVI.

Copulatiuis,

§. XXXVII.

Disiunctiuis,

§. XXXVIII.

Dilemma,

§. XXXIX.

Conditionalis,

§. XL.

Sorites,

§. XLI.

Natura intellectus accuratius consideranda,

§. XLII.

Intellectus iuxta quosdam vel purus vel impurus,

§. XLIII.

Non omnibus haec distinctio probatur,

§. XLIV.

Nec eadem ratione omnes has facultates explicant,

§. XLV.

Certa ab incertis separantur,

§. XLVI.

Quid ingenium, quid iudicium?

§. XLVII.

Cur harum facultatum hic iniiciatur mentio,

§. XLVIII.

§. I.

Prima pars philosophiae instrumentalis, quam Logicam dicere moris est, intellectus vitiis medetur, eumque aptum reddit, ad veritatem inuestigandam & inueniendam.

§. II.

Ad veritatis itaque, non inuestigationem modo, sed *inventionem* etiam est comparata: & in eo finis eius consistit. Ex veritatis autem cognitione cum vera quoque resultet *eruditio*, non errant, qui Logicam pro instrumento verae solidaeque eruditionis habent.

§. III.

§. III.

Hic finis non rectius obtinetur, quam si vitia, quibus intellectus laborat, tollantur. Intellectus vitium est, quod veritatem non cognoscamus, vt oculorum, quando non recte videmus. Ergo hoc saltem requiritur, vt ab istis vitiis repurgetur intellectus, tum cetera sua sponte sequentur, modo hominum non superent vires.

§. IV.

Intellectus ergo cum Logicam praecipue occupet, huius quoque natura indolesque, facultates item & operationes, considerandae sunt, vt de morbis, sanitate, remediisque statui deinceps eo rectius queat.

§. V.

Qui accuratius ad se ipsum attendit, facile apprehendit, mentem quae nostrum inhabitat corpus, non tantum appetere multa & auerfari, sed multa quoque cognoscere, nec vna ratione in eo cognoscendi actu versari. Hinc praeter voluntatem, cognoscendi quoque vim seu *intellectum*, omnes in ea agnoscunt atque fatentur.

§. VI.

Istam cognitionem generatim *cogitationis* voce exprimere nonnulli solent, cuius, vt dixi, non vna est ratio, vnusque modus. Interdum enim simpliciter rem apprehendimus, imagine quadam menti nostrae obuersante, quam *ideam* dicere moris est: quan-

doque duas ideas inter se comparamus, componentes eas aut seiungentes, quod & *iudicaredicimus*: interdum & tertiam assumimus, ut priorum euidentialior euadat comparatio, id quod *ratiocinationem* appellamus.

§. VII.

Atque ut de simplici apprehensione primo dicamus, per *ideam* non modo perceptionem rerum extra nos positarum, sed etiam eorum omnium, quae in mente nostra peraguntur, intelligimus. Id modo obseruandum, eas perceptiones, quae cum dolore & voluptate coniunctae sunt, rectius forte ad voluntatem referri: licet harum perceptionum repraesentationes, omnino ad intellectum referendae sint.

§. VIII.

De origine idearum, quicquid etiam philosophi disputent, nihil certi affirmari potest. Hoc certum exploratumque est, quicquid menti nostrae obuersatur, id ei se offerre post perceptionem sensuum, aut meditationem mentis, seu hae causae idearum, seu tantum occasiones sint.

§. IX.

Magna autem ut cogitationum omnium, ita speciatim idearum est varietas. Hinc ad praecipua eas reuocare capita, iuuabit. Aliae itaque sunt *simplices*, aliae *compositae*. Simples sunt, in quibus plura ne mente quidem distinguere possumus: contra, quae
ex

ex multis simplicibus constant, compositae vocari solent. Vtrarumque in veritatis inuestigatione habenda est ratio.

§. X.

Si secundum primarias rerum, quas repraesentant, circumstantias considerentur, aliae erunt *ideae substantiarum*, aliae *modorum*, aliae *relationum*. In substantiis nihil nisi modos cognoscimus. unde, quid substantia sit, explicari nequit. Nec enim quid de substantiis loquuntur, aliud quid innuunt, quam id, in quo varios modos, variaque accidentia, coniuncta inter se, & colligata vident. Abstracte ergo si substantia consideratur, vocari potest, ens per se subsistens.

§. XI.

Ad modos quod attinet, cum non una ratione illi inter se coniungantur, diuersas idearum compositarum inde resultare species, necesse est. Interdum enim modi *eiusdem*, interdum *diuersae speciei* inter se colligati sunt: quidam *interni* sunt, quidam *externi*, quandoque & res, quae substantia est, alio respectu modus dicitur. Ad substantias etiam quod attinet, alia est *idea unius*, alia *plurium substantiarum*, siue naturali, siue morali vinculo, inter se connectantur.

§. XII.

Addendum & hoc, in his substantiarum & modorum ideis interdum archetypa re-

G 5 spon-

spondere ipsis ideis: quod si vero ideas nobis formemus, quarum nullum vllibi extat exemplar, *entia rationis* vocantur.

§. XIII.

Relationes nihil aliud sunt quam denominationes externae, quae substantiae nihil quidem addunt, aliquo tamen eius modo nituntur. Per has itaque res ita consideratur, vt referatur ad aliam: cumque nulla idea sit, quae non aliqua sui proprietate nos ad considerationem alius ideae deducat, patet nullam ideam esse, quae non certo modo relationis alicuius possit esse fundamentum. Vnde facile colligitur, innumeras esse posse relationes, cum & substantiae omnes, & modi, praebere eis fundamentum queant, ne dicam relationum posse esse relationes.

§. XIV.

Id cum primis obseruandum, multas ideas pro absolutis haberi, quae tamen relatiuae sunt. Qua in re magna adhibenda est cautio: idque eo magis, quod in relationibus vna idea, quae notior est, & fundamenti, imo mensurae velut vicem sustinet, non vno apud omnes modo comparata fit. Cumque hisce relationibus iudicia nostra innitantur, ratio intelligitur, cur tanta iudiciorum sit diuersitas, vt magnum quis iudicet, quod alter paruum vocat, graue, quod leue videtur alteri.

§. XV.

§. XV.

Intercedit & hoc inter ideas discrimen, quod aliae sine mentis nostrae opera, vel inuitis nobis obuersantur; aliae mentis nostrae opera producuntur. Triplici autem potissimum ratione mens nostra nouas ideas producit, *compositione, diuisione & abstractione.*

§. XVI.

Per abstractionem oriuntur ideae uniuersales, a quibus omnino particulares & individuales differunt. Etenim si nosmetipsos vel res alias singulares nobis obuersantes consideremus, vocatur *idea indiuidui*. Si uero omisissis, quae mihi aut rei mihi obuersanti singularia sunt, considerem, quae mihi cum aliis quibusdam hominibus, aut rei isti cum aliis quibusdam eiusdem naturae sunt communia, vocatur *idea particularis*. Si denique considerem, quae mihi cum omnibus hominibus, aut rei isti cum rebus omnibus eiusdem naturae sunt communia, appellatur *idea uniuersalis*.

§. XVII.

Atque hinc quo pacto decantata ista quinque *uniuersalia* oriuntur, facile intelligitur. Idea enim rei uniuersalis, quae alias ideas uniuersales complectitur, *genus* dicitur, *species* contra, si alii ideae uniuersali subsit. Idea modi praecipui, qui ad ipsam etiam essentiam pertinere creditur, *differentia*

tia vocatur: *proprium* autem dicitur, si modus ad essentiam quidem, est non primario, pertinet. Quod si quodammodo separari modus queat, eius idea *accidens* vocatur. Atque tanta quidem cogitationum varietas ex prima intellectus operatione oritur.

§. XVIII.

Altera intellectus operatio vocari solet *iudicium*. Hoc vero duplici ratione considerari potest, quatenus mente continetur, & prout verbis exprimitur. Priori modo spectatum ad hunc locum pertinet, estque nihil aliud, quam duarum idearum comparatio, relationisque, quae inter eas intercedit, perceptio.

§. XIX.

Atque in ea quidem relationis perceptione mens adquiescit: imo si res ad summam claritatem ac perspicuitatem fuerit deducta, naturali fere inclinatione, ut in ea adquiescat, fertur. Saepius tamen etiam, quae nostra est imbecillitas, relatione ista non clara satis percepta, adquiescit. Sed hac de re suo loco.

§. XX.

Si iudicium mentis verbis exprimitur, vocatur *propositio* vel *enunciatio*. In qua cum semper aliquid negetur aut affirmetur, necesse est, duabus eam constare partibus, quarum una, de qua aliquid affirmatur vel

vel negatur, *subiecti*, altera *praedicti* nomine venit.

§. XXI.

In affirmatiuis per copulam haec inter se coniunguntur, in negatiuis copulae negatio, efficit, vt intelligamus, separandas seiungendasque a se inuicem has ideas esse. Latitat autem saepe copula, copulaeque negatio, in ipso verbo, quod cum & subiectum haud raro complectatur, mirum non est, vno interdum verbo integrum iudicium exprimi. Quod autem ad *non enunciatiuas propositiones* attinet, eas per ellipsin recte nonnulli expli- cant.

§. XXII.

Differunt autem iudicia non modo ratione affirmationis aut negationis, seu vt vulgo loqui solent, *qualitatis*, sed & ratione *quantitatis*. Cum subiectum vniuersale est, & in tota sua latitudine sumitur, *vniuersalis* inde oritur propositio: *particularis*, si non ad omnia sed ad quaedam saltem indiuidua aut inferiora se extendit: quod si vero de ipso indiuiduo iudicetur, *singularis* audit illa propositio. In singularibus & vniuersalibus subiectum in tota sua latitudine sumitur: adeoque haecenus conueniunt.

§. XXIII.

Si iudicium mentis spectes, quae propositio sit vniuersalis, quae particularis, quae negatiua, quae affirmatiua, ex re ipsa facile intel-

intelligitur: si quae autem difficultas sese offerat, ea ex verbis, quibus conceptus nostros alligare consueuimus, modoque loquendi, non aliorum modo iudiciis, ne facile intelligantur, caliginem offundente, sed nostra quoque haud raro impediante, oritur. Sic & prauae consuetudini, sermonisque rationi tribuendum, quod subiectum aliquando in tota latitudine accipiatur, licet ad omnia inferiora se non extendat, quod tamen minime fieri deberet. Idque cum in moralibus rebus frequentissimam sit, *uniuersalitas* inde *moralis* dicitur.

§. XXIV.

Solent ceteroquin de propositionum affectionibus multa disputari, quae ut moribus vulgi aliquid concedamus, paucis attingimus. Atque de *conuersione* quidem propositionum ita arbitror, per eam simpliciter subiectum & praedicatum transponi, ut nec quantitas nec qualitas in iis mutetur. Vnde sequitur conuersionem esse uniformem, & omnes propositiones eodem modo conuerti. Quod si quis obseruet, multis, quae vulgo traduntur, praeceptionum ambagibus facile carere potest.

§. XXV.

Subalternationem, quam vocant, quilibet per se intelligit, cum nihil amplius quam rationis vsus requiratur, ut quis animaduertat, hanc propositionem in altera contineri.

tineri. Est tamen hoc omnis rectae ratiocinationis fundamentum: sicut, *aequipollentia* propositionum ex indole naturae sermonis, & linguae, qua quisque utitur, maximam partem pendet.

§. XXVI.

Oppositio est propositionum inter se pugnantium collatio. Atque haec vel *apparens* est vel *vera*. Apparens tum maxime est haec oppositio, cum diuersus respectus, sensusque diuersus in iis occurrit: unde & non immerito *subcontraria*, quae vocatur, oppositio tantum pro apparenti habetur. Simul quid vera sit, hinc intelligitur. Ea verò vel *contradictoria* est, vel *contraria*. *Contradictoria*, quando eandem rem altera propositio affirmat, altera negat. *Contraria*, quando rei assertae vel negatae contraria opponitur, adeoque implicite contradicitur. Ex quo & hoc sequitur, utramque tum contradictoriam, tum contrariam, in omnis generis propositionibus locum habere.

§. XXVII.

Reliqua quae hic operole inculcari solent, aut inutilia sunt, & superuacanea, aut ex linguae cuiusque indole aestimanda, rectiusque adeo ad hermeneuticam referuntur. Quare ad tertiam tandem intellectus operationem accedimus.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Nimirum contingit interdum, vt ex duarum idearum comparatione intellectus nondum satis perspiciat, sintne iungendae inter se, an a se inuicem separandae: hinc tertiam ideam assumit, & distinctis iudiciis cum vtraque idea quaestionis confert, vt ita ex illarum cum tertia idea conuenientia vel pugna, veritas aut falsitas ostendatur. Naturaque ipsa ad hoc intellectus fertur, vt adeo inter naturales eius operationes recte referatur.

§. XXIX.

Sed vt clarius intelligantur quae diximus: propositio, cuius obscuritas nos sollicitos habet, *quaestio* dicitur: eiusque subiectum *terminus minor*, praedicatum *terminus maior*, quia illud plerumque minoris, hoc maioris est extensionis. Tertia autem idea *terminus medius* adpellatur, quia eo mediante veritas quaestionis ostenditur.

§. XXX.

Medius porro terminus tum cum subiecto quaestionis, seu *termino minori*, tum cum praedicato seu *termino maiori*, comparari debet. Prius si fiat, propositio quae inde oritur, *minor*, si posterius, propositio *maior* vocatur. Vtraque *praemissarum* nomine venit, ex quibus quae resultat, *conclusio* audit. Quod si alterutra praemissarum subintelligatur, oritur inde *enthymema*.

§. XXXI.

§. XXXI.

Est autem porro obseruandum, quod quaestiones illae, seu propositiones, quarum veritas quaeritur, vel *negatiuae* sint, vel *affirmatiuae*. Si negatiua sit propositio, veritas eius ita ostenditur, si alterum illius terminum cum idea tertia conuenire, alterum pugnare doceatur. Ita enim intellectus necessario cognoscit, terminos istius propositionis inter se etiam pugnare. Hinc fundamentum harum ratiocinationum est: *quaecunque pugnant incerto aliquo tertio, ea etiam eatenus inter se pugnant.*

§. XXXII.

In affirmatiuis vtrumque datae propositionis terminum, cum idea tertia conuenire, ostenditur. Hinc enim vtriusque termini conuenientia inter se ostenditur. Harum ergo fundamentum est, *quaecunque conueniunt in vno tertio, eatenus quoque inter se conueniunt.*

§. XXXIII.

Quae ceteroquin ratiocinationis regulae tradi solent, vtut fere inutiles sint & superuacuae, huic tamen innituntur fundamento, quod idea tertia ad minimum tantae vniuersalitatis esse debeat, vt conuenientia & discoenientia subiecti & praedicati in eo ostendi queat. Iam si cogitetur, quod supra obseruatum, propositiones omnes particulares contineri in vniuersalibus eiusdem naturae

H

turae

turae : vniuersalem aut particularem iudicari propositionem ex subiecti extensione : praedicatum propositionis affirmatiuae nunquam latius patere subiecto , adeoque particulariter sumi : res omnis facile inde confici potest.

§. XXXIV.

Ipsae autem quae vulgo adferuntur regulae hae sunt : medius terminus bis particulariter sumi non potest : termini vniuersaliter sumi non debent in conclusione, quam in praemissis : in syllogismo non debent plures esse termini quam tres : ex puris particularebus , itemque duabus propositionibus negatiuis nihil sequitur : ex duabus propositionibus affirmatiuis non potest negatiua inferri : conclusio sequitur partem debiliorem : medius terminus non debet ingredi conclusionem.

§. XXXV.

Iam & de varietate ratiocinationum aliquid dicendum est. Diuiduntur syllogismi in *simplices & compositos*. Et simplices iterum in *complexos & incomplexos*. Vbi id quidem generatim notandum, simplices & incomplexos tantum naturali intellectus operatione niti. Complexos & compositos aut sermonis indoles, quae cogitationes suas & ratiocinationes varie inuoluendi occasionem hominibus dedit, aut malitia illorum, qui data opera suas ratiocinationes impeditas reddide.

diderunt, inuexit. Atque in complexis, cum ex ratione loquendi difficultas fere omnis existat, de iis in hermeneutica dicemus.

§. XXXVI.

Compositus syllogismus recte a quibusdam duplex constituitur: vel enim eundem syllogismum bis exhibet, sed imperfecte, vel plures syllogismos simplices, occultata vna aut altera propositione, continet. Ad priorum classem spectat syllogismus *copulatiuus* & *disiunctiuus*, qui & *dilemma* ac *conditionalem* sub se complectitur, ad posteriorem classem *serites*.

§. XXXVII.

Copulatiuus syllogismus est, in quo ex duabus partibus maioris negatiuae, copula coniunctis, vna affirmatur vt negetur altera; aut vt alii accuratius; est enthymema sine maiore propositione, oratione copulante & positua bis positum.

§. XXXVIII.

Disiunctiuus est, cuius prima propositio disiunctiua est: vel vt alii; est enthymema sine maiore propositione bis, oratione disiunctiua & positua, propositum. Solet autem in minori altera pars reici, vt altera stabiliatur: interdum etiam, sed minus naturaliter, altera pars subsumitur, vt reiciatur altera.

§. XXXIX.

Ab eo differt *dilemma*, quod in hoc, postquam

quam totum diuisum est in duas partes, & de vtraque aliquid probatum est, idem, de toto affirmatiue aut negatiue concludatur.

§. LX.

Conditionalis syllogismus est enthymema, hoc est, syllogismus imperfectus, in quo aut maior deest, aut minor bis, prima scilicet vice conditionaliter, secunda pure, ponitur. Atque dum itidem hunc syllogismum pro enthymemate habemus, illis ne suffragari palam est, qui nullum peculiare concludendum aut formam in iis agnoscunt, duasque quae in iis vulgo poni solent, figuras, merito reiiciunt.

§. XLI.

Saritem ex pluribus syllogismis esse compositum, res ipsa docet. Afferuntur autem in eo tantum propositiones maiores, nisi quod primae statim subiungatur minor, & vltimae conclusio. Vnde ratio constat, cur primus & vltimus syllogismus duabus propositionibus constet, reliqui ex vna nascentur. Ex quibus omnibus patet, posse compositos syllogismos facile ad simplices reduci, & *uniformem esse ratiocinandi modum*, id quod maxime indicare volumus.

§. XLII.

Atque vt operationes quidem intellectus, quas omnes in eo agnoscunt, ex haecenus dictis intelliguntur, ita vt natura eius

eius penitius cognoscatur, porro obseruandum, in his omnibus plerumque ideas imaginibus corporeis, aut vocibus etiam, velut certis symbolis alligatas esse. Quamquam ideo negandum non sit, mentem quoque interdum, licet rarius, res a materia omni abstractas, sine eiusmodi imaginibus atque symbolis concipere.

§. XLIII.

Hinc itaque nonnulli intellectum in *purum* & *impurum*, seu intellectum strictè sic dictum, & imaginationem, diuidunt, purique intellectus notiones longe clariores esse contendunt, vt in eo excolendo vnice sit elaborandum, adeo vt quicquid Logica praecipit, eo maxime debeat esse comparatum.

§. XLIV.

At non omnes ea in re consentiunt. Sunt enim qui prorsus negant, concipere nos aliquid sine corporeis imaginibus symbolisque: sunt qui non quidem id plane abnuunt, obscuriores tamen longe has notiones esse, quam quae sub imaginibus corporeis aut symbolis quibusdam nobis exhibentur, putant.

§. XLV.

Praeterea nec in eo consentiunt, an in imaginatione seu impuro intellectu mens cum corpore concurrat, an vero peculiaris quaedam facultas, ab intermedio quodam

principio, quod inter corpus ac mentem interiacet, siue sidereae siue alterius illud sit naturae, originem ducens, sibi vindicet, quicquid de imaginatione, imo omnibus animi *actionibus* dicitur, vt sublimiori naturae seu menti hoc saltem relictum sit, vt intimius cuncta percipiat, & omnes corporis, ac medii istius principii motus dirigat.

§. XLVI.

Mihi rectissime agere videntur, qui missis coniecturis iis insistent, quae quilibet homo haud difficulter in se deprehendit. Ea huc redeunt: praeter res corporeas, imagine aut externo symbolo vestitas, alias quoque iis nudatas percipimus quandoque, sed obscure admodum atque tenuiter: est quoque aliquid in nobis, quod ideas atque imagines varie disponit, adeoque actiue circa eas versatur: hoc vero an ipsa mens sit, an tertium seu medium illud principium, non adeo liquet: quod si mens sit, res expediri ita potest, vt dicamus, mentem non modo motus varios in cerebro excitatos percipere & dirigere, sed iisdem ad lubitum vti: si ab alio aliquo principio isti motus profiscantur, fatendum erit, medii istius principii operationes nobis notiores esse, quam ipsius mentis, ceu partis hominis sublimioris, in qua tamen ad minimum perceptio rerum omnium, & directio motuum corporis

poris & animae, qui ipsius imperio subiacent, admittere quilibet tenetur.

§. XLVII.

Praetera nihil solennius est, quam ut *iudicium* atque *ingenium* hominibus tribuatur. Atque *iudicii* quidem nomine, quaedam facultas ideas oblatas discernendi, separandi-que, & in intimiores rerum recessus prompta ratiocinatione penetrandi, denotatur. *Ingenii* autem, sumpta hac voce in significatione specialiori, facultas naturalis res quaslibet facile percipiendi, componendi, inque ordinem aptum digerendi, eoque modo istos conceptus iterum cum aliis communicandi. Vtriusque vim, saltem medicorem, cum *memoria* in illis, qui ad literarum studia animum adiciunt, adesse debere, nemo est qui nescit.

§. XLVIII.

Atque licet non eodem apud omnes istae facultates sese habeant modo, sicut nec intellectus purus ac imaginatio in omnibus eadem ratione reperitur: quia tamen omnes istae facultates a natura insunt, & a corporis constitutione, aliisque causis hanc diuersitatem inducentibus, saltem certo modo determinantur, praetermittendae, quando naturales intellectus operationes & facultates consideramus, non sunt. Imo eo minus praetermittendae sunt, quod in intellectu emendatione, ad has facultates vel maxime sit respiciendum.

CAP. I.

de

INTELLECTVS HVMANI VITIIS
ET IMBECILLITATIBVS.

Σύνοψις.

- Quibus rationibus probari possit, intellectum nostrum corruptum esse, §. I.*
Vitia in prima intellectus operatione, & primo quidem ignorantia, §. II.
Quae omnino pro morbo intellectus habenda, §. III.
Cognitionis angustia, §. IV.
Obscuritas & confusio, §. V.
Inadaequata perceptio, §. VI.
Error & falsitas, §. VII.
Ab errore differit signum, §. VIII.
Iudiciorum error in qualitate, §. IX.
In quantitate, X.
Dubitatio, §. XI.
Præcipitania, §. XII.
In tertia intellectus operatione omnia sophismata, pro intellectus imbecillitatibus habenda, §. XIII.
Sophisticarum fallaciarum diuersitas, §. XIV.
Ad summa reuocantur capita, §. XV. XVI.
*Incommoda quae vita ciui-
 lis & christiana ab his fallaciis accipit, §. XVI.*
Compositorum syllogismorum vitia, §. XVII.
Discrimen, syllogismi sophisticæ & apatetici, §. XIX.
Vitia intellectus puri, §. XX.
Imaginationis, ubi de enthusiasmo & fanaticis, §. XXI.
Defectus iudicii & ingeni, §. XXII.
Quaenam ingenia ad litterarum studia prorsus inepta sint, §. XXIII.
Quaedam vitia corrigi possunt, quaedam non possunt, §. XXIV.
Causa vitiorum intellectus præcipua, peccatum originale, §. XXV.
Accedi: educatio, conuersatio, consuetudo, §. XXVI.
In prima operatione intellectus præcipue ignavia, §. XXVII.
Item consuetudo conceptus suos verbis alligandi, §. XXVIII.

In se.

In secunda & tertia, praecindicia, §. XXIX.

Praecindiciorum occasio, §. XXX.

Causae in voluntate quaerendae, §. XXXI.

Ex voluptate fluunt praecindicia auctoritatis,

§. XXXII.

Quae latissime patent, §. XXXIII.

Item praecindicia praecipitantiæ, §. XXXIV.

Quænam ex ambitione o-

riantur, §. XXXV.

XXXVI:

Huc & pertinet spiritus contradictionis,

§. XXXVII.

Ex quo resultat paedantismus, §. XXXVIII.

Praecindicia quæ ex quæ vitia oriuntur, §. XXXIX.

Variæ interdum praecindiciorum causæ concurre-

re possunt, §. XL.

Causa defectuum in reliquis intellectus facultatibus, §. XLI.

§. I.

Multis imbecillitatibus obnoxium intellectum agnoscunt omnes, quicunque rationem corruptam esse fatentur. Nec aliud ad id comprobandum opus est argumento, quam ipsa experientia. Idque omnes etiam doctrinae, civilis, moralis, naturalis, partes testantur atque demonstrant.

§. II.

Iuvat autem in omnibus intellectus operationibus & facultatibus has imbecillitates observare. Quod itaque ad simplicem rerum apprehensionem attinet, in ea primum occurrit *ignorantia*. Quantum est quod nescimus! Neque in illis tantum, qui discere, quæ possunt, volunt, hic morbus deprehenditur, sed in omnibus, etiam in iis, qui ut expellant ignorantiam, nihil faciunt reliqui.

H 5

§. III.

§. III.

Morbum hunc esse intellectus nemo abnuerit. Etenim si qui laudasse ignorantiam deprehenduntur, non tam ignorantiam, quam modestiam & prudentiam illorum laudarunt, qui ignorare voluerunt libenter ea, quae sua natura sciri a nemine possunt, & in quibus peruestigandis operam quis oleumque perdit.

§. IV.

Iam pone, medelam vtcunque huic morbo afferri, & qualicumque cognitione rerum mentem instrui: quam multa tamen remanent, in quibus ignorantiam nostram fateri necesse habemus. Et haec est illa *angustia* cognitionis, nouus intellectus morbus, aut ignorantiae potius filia.

§. V.

Praeterea ex iis quae tandem cognoscimus, multa, si non pleraque *obscure* atque *confuse* cognoscimus. Sunt equidem quae ideas obscuras a confusis discernunt, quibus non repugnauero, modo & hoc concedatur, confusionem necessario parere obscuritatem, sicut & obscuritatem fere comitatur econfusio. Interim hoc probe obseruandum: ex eo quod res aliqua definiri nequeat, non statim posse colligi, eam esse obscuram.

§. VI.

Est & haec intellectus nostri imbecillitas, quod

quod multas non integras, sed tantum secundum partes quasdam percipimus. Hinc ideae aliae *adaequatae*, aliae *inadaequae*, dicuntur. *Adaequatae* scilicet, cum rem totam referunt: *inadaequatae*, quando partem saltem rei exhibent.

§. VII.

Denique & in eo maxima intellectus nostri sese exerit imbecillitas, quod haud raro aliter res percipimus ac se habent. Atque hinc *error* seu *falsa idea* oritur, cum scilicet idea non respondet exemplari, quod exhibet. Atque hoc cum quotidie fere mortalibus eueniat, illis, qui negant, dari in prima intellectus operatione errorem, & falsitatem, suffragari nulla ratione possum.

§. VIII.

Quod si quis data opera ideam producat, cum re, quam exhibere videtur, non conuenientem, ipseque discrepantiam intelligat, tunc *figmentum* vocatur; quod ut haud raro malitiam potius voluntatis, quam intellectus imbecillitatem arguit, ita si consuetudo accedit, corrumpere ita intellectum potest, ut deinde erroneas & falsas ideas ipse pro veris habeat.

§. IX.

In iudiciis nostris, quae alteram intellectus operationem constituunt, frequentissimae iterum conspiciuntur imbecillitates, Et primo quidem huc pertinent iudicia falsa atque

atque erronea, cum ideas duas inter se comparantes, coniungimus quae separanda erant, aut separamus, quae erant coniungenda.

§. X.

Porro & in eo peccant iudicia, dum ideas vniuersales & particulares nimis aut extendimus, aut coarctamus. Non minus enim is errat, qui affirmat, quod negandum erat, quam qui de omnibus aliquid pronunciat, quod tamen de quibusdam saltem verum est.

§. XI.

Quod si relatio idearum non satis nobis innotescat, vt mens suum assensum cohibere debeat, noua hinc emergit mentis imbecillitas, *dubitatio & haesitatio*. Hanc intellectus esse imbecillitatem, patet. Quod si enim tanta perspicacia esset intellectus, vt statim in nexum idearum penetrare posset, non opus esset dubitatione.

§. XII.

Huic vitio opponitur *praecipitantia*, quando assensum praebemus, nexu idearum & relatione, quae inter eas intercedit, nondum satis licet perspecta. Quod vitium communis fere grauiusque est, priori, & aliarum insuper intellectus imbecillitatum, errorum videlicet maximorum, causa & origo existit.

§. XIII.

XIII.

In tertia intellectus operatione itidem varii grauissimique deprehenduntur morbi. Imo huc pertinent omnia sophismatum & fallaciarum genera, quae vulgo afferri solent. Enimvero licet sophistae, h. e. quidam opera falsis ratiocinationibus ad alios decipiendos vtuntur, per voluntatis potius prauitatem, quam imbecillitatem intellectus, peccent; nihil tamen obstat, quo minus & alii inuiti velut & nescii, contra rectae ratiocinationis leges impingant, & ita seipso grauissimis erroribus impediunt. Et videntur sophistae hos intellectus morbos, ac vitia, saltem imitari, & fingere ad alios decipiendos: vnde sunt manentque morbi intellectus.

§. XIV.

Peccat autem aliquis in ratiocinationibus duplici modo: vel quoad *formam*, vel quoad *materiam*. Quoad *formam*, si leges ipsas a natura veluti constitutas, & supra descriptas, non obseruet; e. g. si quis ex meris particularibus, aut negatiuis, aliquid colligere velit. Frequentissimus morbus intellectus hic designari solet, si quatuor adsint in syllogismo termini. Eoque pertinent fallaciae *aequiuocationis*, *ambiboliae*, *accentus*. Existimo tamen haec vitia tam esse palpabilia, vt nemo sanae mentis temere hic impingere queat.

§. XV.

§. XV.

In *materia* multiplici ratione peccatur. Possunt tamen cuncta ad tria reuocari capita. Namque aut a thesi impugnanda aberratur, aut id, de quo adhuc quaestio est, supponitur, aut asseritur aliquid, quod vel simpliciter, vel certo respectu falsum est.

§. XVI.

Ad *primam* classem pertinet ignorantio elenchi : status controuersiae mutatio : fallacia plurium quaestionum : ad *secundam*, petitio principii seu circulus : ad *tertiam*, fallacia figurae dictionis : fallacia consequentis : fallacia compositionis & diuisionis : fallacia accidentis : fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter : fallacia non causae ut causae, &c.

§. XVII.

Errant vero turpiter, qui hac ratione tantum in circulis eruditorum & disputationibus peccari putant ; imo falsas eiusmodi rationationes ubique deprehendas, quoties aut de vita recte instituenda, de emendandis moribus, de republica rite administranda, de negotiis ciuilibus, & ipsa religione, eiusque veritate, deliberatio instituitur. Paucis: in aula, in curia, in schola, in foro, in templis, ubique, in quouis vitae genere, in quouis, quam homo peragendam suscipit, causa, hi intellectus morbi sese produnt, veraeque hominum felicitati obicem ponunt.

§. XVIII.

§. XVIII.

Solent & in syllogismis compositis vitia quaedam peculiaria ad formam spectantia notari : e. g. quando in copulatiuis pars altera tollitur, vt altera ponatur : quando in disiunctiuis termini, qui sibi contrarii non sunt, velut contrarii opponuntur ; vel dum contenditur, subiectum necessario vnum ex praedicatis adductis admittere, cum tamen vtrumque respuat : qua ratione etiam in dilemmate peccari potest : in conditionali autem syllogismo & forite, non alia fere ratione quam in simplicibus peccatur. Sed haec, obseruata horum syllogismorum natura supra iam indicata, facile diiudicari possunt.

§. XIX.

Denique & hoc, prius quam hinc discedamus, hic obseruandum, quod quemadmodum recta ratiocinatio vel certa est, vel probabilis, ita & falsa vel sub certitudinis, vel sub probabilitatis specie nos decipit. Prior argumentationis species syllogismus *sophisticus*, posterior *apateticus* leu *pseudographema*, vocari solet.

§. XX.

Non tantum autem in hisce haectenus enumeratis operationibus, sed in reliquis etiam intellectus facultatibus, maxima eius sese prodit imbecillitas. Namque ad *intellectum purum* quod attinet, is tum corporis

com-

commercio, tum consuetudine ita debilitatus deprehenditur, vt a materia abstracta vix tamen sine imaginibus, & corporeis symbolis, percipere queat: adeo vt an omnino talis facultas in homine sit, a quibusdam dubitetur.

§. XXI.

Ad *imaginationem* autem quod attinet, naturalis eius agendi modus saepissime turbatur, vt mentis omnem directionem respuat. Id quod vel in *enthusiasmo* ac *fanaticismo* (sed vere tali, non qui a nonnullis in tempestiuo zelo actis, viris piis perperam imputatur) satis apparet. Enimuero cum quis de recta sua intentione firmiter persuasus, vehementiores imaginationis motus, a regula licet rectae ratiocinationis & verbi diuini aberrantes, pro diuinis reputat, eosque sequendos ducit, illum tali *enthusiasmo* circumagi credimus. Sicut ille, qui quascumque imaginationis suae repraesentationes, omni licet fundamento destitutos, sequitur, *fanaticus* auidit.

§. XXII.

Iudicii defectus se prodit, cum quis omni facultate verum a falso, bonum a malo discernendi, destituitur. *Ingenii*, cum quis nec percipere rite quae traduntur, nec cogitationum vbertate, quae animo voluit, exornare, aut disponere apte, concinneque aut promte edisserere, ac cum aliis communicare potest,

test. Quod si percepta retinere nulla ratione possit, *memoriae* hoc esse vitium, nemo non videt.

§. XXIII.

Atque hinc, quatenus prorsus ad litterarum tractationem idonea sint ingenia, aestimari facili ratione potest. Quibusdam enim omnem & iudicii, & ingenii, & memoriae vim natura denegavit: quibusdam vnius facultatis mediocrem, alterius nullam vim concessit, & sic porro. Dari etiam varios ingeniorum ad literas inhabilium gradus, sua sponte hinc consequitur.

§. XXIV.

Haec vero quae notauimus vitia, quibusdam, sed diuerso admodum gradu, diuersaque specie, per naturam insunt, nec corrigi villo studio possunt: in quibusdam studio corrigi possunt, sed per negligentiam remanent, imo firmanentur saepius atque augentur.

§. XXV.

Iam in causas quoque harum imbecillitatum inquirendum est. Quas inter primo loco conata omnibus mortalibus labes, seu *peccatum*, vt vocant, *originale*, connumerandum est: quippe quo non voluntas modo hominis, sed intellectus ipse, corruptus mirum in modum atque deprauatus est.

§. XXVI.

Plurimum quoque huc faciunt *educatio*, *conuersatio*, & *consuetudo*, quibus autem nonnulli errores

rores producuntur, aut iam aliunde hausti confirmantur mirifice atque corroborantur.

§. XXVII.

Ignavia his accedit, cui praecipue istae imbecillitates, quae in prima intellectus operatione conspiciuntur, imputandae sunt. Qui enim laborem discendi resque omnes accuratius considerandi subterfugiunt, eos mirum non est multa nescire, pleraque autem confuse, obscure, imperfecte cognoscere, in multis etiam errare.

§. XXVIII.

Verba etiam quibus conceptus nostros alligare consuevimus, hoc efficiunt, ut non tantum superficialia cognitione contenti simus, res ex vocibus aestimantes, sed in omnibus etiam mentis operationibus haud vulgare impedimentum afferunt. Dubium enim non est, multos errores nos euitaturos, si rebus ipsis intellectus intentus verba non curaret.

§. XXIX.

Iudiciorum & ratiocinationum nostrarum naevi referri ad *praeiudicia* solent. Nec perperam profus. Obseruandum modo, quod iam ipsa *praeiudicia* errores sint, seu principia erronea, ex quibus deinceps alia iudicia erronea progignuntur.

§. XXX.

Quod si rursus in ipsorum *praeiudiciorum*

rum causas inquiramus, primo quidem ab *oc-*
*casione*bus praeiudiciorum distinguendae veni-
unt *causae*. Occasionem namque praeiudici-
is, & sensus, & imaginatio, et, vt paucis dicam,
quicquid in homine & extra hominem est,
praebere potest.

§. XXXI.

Causae autem praeiudiciorum omni-
um non alibi, quam in ipsa voluntate quae-
rendae sunt. In ea autem cum tria vitia car-
dinalia, *voluptas*, *ambitio* & *avaritia*, ex philau-
tia praua ceu fonte oriunda, notari soleant, ex
hiscem quoque omnia praeiudicia, quae ho-
minem in veritatis inuestigatione in trans-
uorsum agunt, commode deriuari pos-
sunt.

§. XXXII.

Ex voluptate, & ignauia voluptatis fi-
lia, oriuntur *praeiudicia auctoritatis*. Etenim
cum plerisque mortalium molestum nimis
videatur operose in res omnes inquirere, vt
veritatem inueniant, commodiori breuiori-
que via hoc labore se defungi posse facile
credunt, si pro vero id assumant, quod a-
lios ingenio pollentes, famaue & autori-
tate florentes, ceu verum asserere, intelli-
gunt, quosue non facile errare posse, sibi per-
suadent.

§. XXXIII.

Latissime autem haec, quae ex aliorum
auctoritate pendent, praeiudicia, sese exten-
dunt.

dunt. Quicquid enim fere aliis auctoritatem conciliat, id nos impellit, vt illorum dictis atque effatis statim assensum praebeamus. Huc itaque actas, pietas, sapientia, moderatio, diuitiae, dignitas, status, existimatio, tituli, vitae genus, natio, promittitudo aut lentitudo &c. item, sententiae antiquitas, nouitas, dogmatis vsus & abusus aut profanitas; porro librorum multitudo, magnitudo, raritas, pretium, auctoris poena, praemium, &c. pertinent.

§. XXXIV.

Ex eodem fonte, ni fallor, fluunt *praeiudicia*, vt vocantur, *praecipitantiae*. Diu enim rei cuiusdam considerationi inhaerere, molestum admodum itidem est voluptatem consecrantibus. Paucis itaque se expedire volunt; hinc praecipitantia. Pertinent huc etiam illorum praeiudicia, qui ex externis aut accessoriis de rei bonitate aut prauitate iudicant, patientia destituti vt in interiora penetrent: item praeiudicia modi proponendi, praeiudicia euentus, & particularium experimentorum, & quae sunt id genus alia.

§. XXXV.

Sed *ambitio* non sterilior fere est in erroribus producendis. Ex ea cum primis nascitur praeiudicium *electae* aut *receptae hypothesis*. Ab hac enim discedere turpe aut ignominiosum ducunt, quos vana ambitio vexat.

vexat. Id ergo saltem verum putant, quod cum ea conuenit, falsum contra, quod repugnat, Et quid non in gratiam receptae hypotheseos mortales moliantur.

§. XXXVI.

Videas etiam in multis ratiocinationibus hoc teſte latitare principium: *quia ego cognitam veritatem habeo, ergo quicquid cum mea non conuenit ſententia, falſum eſt, item: ſi id eſſet verum, ego non eſſem vir doctus*; quae, & alia eiusmodi, ex ambitione fluere, nemo dubitauerit.

§. XXXVII.

Ex ambitione quoque oritur pugnandi, diſputandi, vincendi ſtudium. Atque ex eo rurfus, ſi habitus & conſuetudo accedat, *ſpiritus contradictorius*. Quod ita tandem ingraueſcit vitium, vt qui eo laborant, apertiſſimis & euidentiffimis veritatibus contradicant. Quo ipſo licet euitare errores ſibi videantur, in grauius tamen malum, *ſcepticiſmum* ſcilicet, incidunt, nullibi inuenientes, vbi pedem figant.

§. XXXVIII.

Iidem dum omnia mouent, ſaltem vt pugnent & contradicant, maximam partem circa voces haerent, rebus ipſis interdum ob euidentiam omnem diſputationem reſpueant. Nouus hinc oritur morbus, iſque grauiffimus, & infinitorum errorum cauſa, *λογωμαχία*. Nec procul hinc abit *paedantiffimus*.

quippe cuius vitii isti rei sunt, qui gloriae sibi ducunt, de rebus minimis altercari, omnibusque etiam leuissima de causa, sordide & maligne contradicere.

§. XXXIX.

Auaritia denique qui laborant, nimia obsequiositate peccant, id omne pro vero reputantes, aut saltem venditantes, quod verum esse statuunt, quibus non displicere e re sua esse ducunt: iidem in suis ratiocinationibus haud raro hoc principium supponunt: *hoc mihi utile est, hoc ad opes augendas pertinet, ergo est verum.*

§. XL.

Neque vero haec ita capienda sunt, ac si vnum praeeudicium necessario vnum saltem agnoscat fontem. Ut enim morbi omnes mentis ac corporis, ita & praeeudicia, interdum, ex diuersis oriri possunt causis. Sic auctoritatis praeeudicium plerumque equidem ex voluptate & ignauia oritur: interdum etiam placitis aliorum adhaeremus, vt eandem cum viris magnis & celebribus fouere sententiam videamur, & in gloriae, qua gaudent, communionem veniamus, id quod ambitionis est: interdum ideo, quia hoc lucrum aut utilitatem nobis affert. Posteriores tamen raro admodum serio, & bona fide, hoc faciunt.

§. XLI,

Defectus denique intellectus pari, imagina-

ginationis, iudicii, ingenii, memoriae, aut ex
causis morborum intellectus generalibus ori-
untur, aut ex causis naturalibus, quae huius lo-
ci non sunt, adeoque vt de his quicquam adda-
mus necesse non est.

CAP. III.

de

INTELLECTVS HVMANI SANI-
TATE, VIRTVTIBVSQVE.

Σύνοψις.

<i>Sanitas intellectus in quo
consulat? §. I.</i>	XIII.
<i>Eruditio quid? §. II.</i>	<i>Quid cognoscendi princi-
pia? §. XIV.</i>
<i>Consistit in cognitione rerum
vera & solida §. III.</i>	<i>Sunt vel prima vel secun-
da, §. XV.</i>
<i>Voluntatis emendatio, quo-
usque ad eruditionem
spectet, §. IV.</i>	<i>Constituendum esse princi-
pium aliquod primum,
& vniuersalissimum, §.</i>
<i>Perfectio intellectus vel
naturalis, vel acquisita,
§. V.</i>	XVI.
<i>In prima intellectus opera-
tione virtus eius est co-
gnitio rerum, VI.</i>	<i>Quodnam illud sit, §. XVII</i>
<i>Clara, perspicua, adaequa-
ta, vera, §. VII.</i>	<i>Aliorum principia vniuer-
salissima reiciuntur §.</i>
<i>In iudiciis & ratiocinatio-
nibus, veritas, §. VIII.</i>	XVIII. XIX.
<i>Verum duplex, §. IX.</i>	<i>Quid per subiectum necessa-
rium in demonstratione
intelligatur, §. XX.</i>
<i>Quid certo verum, quid ve-
rosimile, §. X.</i>	<i>Reliqua de demonstratio-
ne paucis indicantur, §.</i>
<i>Vtriusque diuersi sunt gra-
dus, §. XI.</i>	XXI.
<i>Quid scientia? §. XII.</i>	<i>In quibus disciplinis de-
monstrationes locum
inueniant, §. XXII.</i>
<i>Quid demonstratio? §.</i>	<i>Dari omnino veritatem,
§. XXIII.</i>

I 4

Quod

- Quod probatur contra Scepticos, §. XXIV.
 Rationes illorum refelluntur, §. XXV. XXVI.
 Quid per criterium veritatis intelligatur, §. XXVII.
 Criterium veritatis in illis, quae immediate percipiuntur, §. XXVIII.
 In illis, quae idearum interuentu cognoscuntur, §. XXIX.
 In illis, quae sensibus externis cognoscuntur, §. XXX.
 In illis, quae per revelationem diuinam nobis innotescunt, §. XXXI.
 Fontes verosimilitudinis, §. XXXII.
 Nititur interdum reinatura, §. XXXIII.
 Interdum simul cognitione ac experientia nostra, §. XXXIV.
 Interdum sola animi nostri affectione, ac ratiociniis, §. XXXV.
 Gradus verosimilitudinis quo ad primum fontem, §. XXXVI.
 Quo ad secundum, §. XXXVII.
 Quo ad tertium, §. XXXVIII.
 Quo ad quartum, §. XXXIX.
 Quanta in his omnibus cautione opus sit, §. XL.
- Quid opinio, quid fides, §. XLI.
 Fides interdum aequipollet scientiae quoad certitudinem, §. XLII. XLIII.
 Certitudo fidei in rebus diuinis unde oriatur, §. XLIV. XLV.
 Ratiocinationis virtus quoad formam, §. XLVI.
 Ratio explorandi formae bonitatem singularis, §. XLVII.
 Quid figura syllogismi, quid modus? §. XLVIII.
 Commodior & facilior methodus, §. XLIX.
 Alia adhuc methodus formam syllogismi explorandi, §. L. LI.
 Quo pacto in syllogismis compositis procedendum, §. LII.
 Virtus intellectus puri, §. LIII.
 Imaginationis, §. LIV.
 Iudicii & ingenii, §. LV.
 Intelligenda haec sunt de virtute acquisita, §. LVI.
 Virtus naturalis supponitur, & ex certis signis cognoscenda est, §. LVII. L.
 Signa iudicii, §. LVIII.
 Signa ingenii & memoriae, §. LIX.
 Quanam ingenia ad literarum studia apta sint, §. LX.
 §. I.

§. I.

SAnitas intellectus consistit in iusta perfectione operationum eius & facultatum, vt inde ad veram. solidamque eruditionem acquirendam, aptus fiat.

§. II.

Eruditio autem est vera, & solida rerum ad veram felicitatem vtilium cognitio. De qua adeo recte in Logica tractatur, cum vltimum eius finem constituat.

§. III.

Vera rerum ad eruditionem necessariarum requiritur cognitio, quandoquidem errores pro intellectus maximis imbecillitatibus habentur, tantum abest, vt eruditionis nomine digni sint. *Solida* quoque esse debet, hoc est, ex intima rerum omnium consideratione, principiisque euidentiis deducta, cum superficialia cognitio in eos etiam cadat, quos nemo tamen pro eruditis habet.

§. IV.

In *pietate voluntatisque emendatione* non equidem ipsa eruditio consistit, nulla tamen vera sine pietate eruditio esse potest. Namque vt recte emendetur intellectus, non emendata voluntate, fieri profus nequit, vt ex dicendis abunde constabit.

§. V.

Quod autem ad intellectus perfectionem attinet, ea, vel *naturalis*, vel *acquisita* est, vtraque tamen abusive ita dicitur, cum sum-

ma quippe imperfectione semper coniuncta. Enim vero cum omnium facultatum & operationum naturaliter in vno minor vis sit, quam in alio; in quo quam minimae sunt imperfectiones, is perfectior reliquis dicitur. Hic de acquisita saltem perfectione, virtutibusque huc spectantibus, sermo est, non de naturali.

§. VI.

Atque in singulis quidem intellectus operationibus, quae virtutes sint, ex oppositis vitiis facile intelligitur. Ignorantiae namque opponitur *notitia rerum*, siue *cognitio*. Atque huius tam intensio hic intelligitur, quam extensio. Quod si tamen vtraque locum habere nequeat, dubium non est, quin satius sit pauca eaque accurate nosse, quam multa sed superficialiter.

§. VII.

Clara itaque, perspicua, adaequata & vera rerum cognitio itidem ad intellectus virtutes merito refertur. Ecquis enim dubitaret, claram, distinctam, adaequatam, veram cognitionem praefendam esse obscurae, confusae, inadaequatae, & falsae.

§. VIII.

In iudiciis & ratiocinationibus nostris *veritas* vtramque facit paginam. Hanc nauibus omnibus atque quadrigis omnes expectant, sed pauci obtinent. Vera itaque curius

ius sunt iudicia & ratiocinationes, is consecutus est, ad quod multi frustra aspirant.

§. IX.

Atque haec intellectus virtus ut eo clarius elucescat, de veritate hic praecipendum aliquid est. Est itaque verum (in cognoscendo) duplex, vel *certo-verum*, vel *verosimile*. Prius imposterum absolute & κατ' ἐξοχήν *verum* appellabimus.

§. X.

Enim vero quando convenientia nostrae cognitionis cum re ipsa tam evidens est, ut homo maturae aetatis, & usu rationis pollens, eam non possit non admittere, tum *vera* seu *certo-vera* nostra cognitio dicitur: *verosimilis* contra, cum haec convenientia non ita evidenter nobis perspecta est.

§. XI.

Utrumque tum verum, tum verosimile, varios etiam habet gradus. Et ad verum quidem quod attinet, quaedam res ita comparatae sunt, ut nulla egeant demonstratione, neque demonstrari etiam possint. Aliae contra non statim ita nobis innotescunt, sed demonstratione quadam opus habent.

§. XII.

Cognitio ista *certo-vera scientia* etiam vocari solet: ad quam comparandam, demonstrationem, ceu medium certissimum, commendare solent. Quod tamen non ita capiendum, ac si nulla certa ac evidens veritas

tas sine demonstratione detur : cum & singularis perceptio quandoque certissimam cognitionem producat, & multae etiam dentur veritates certissimae ac indemonstrabiles.

§. XIII.

Vt autem, quid demonstratio sit, intelligatur, omissi ineptiis, quibus vulgo haec doctrina obrui solet, dicimus, quamuis ratiocinationem, certis & clavis principiis innixam, posse vocari demonstrationem. Perinde est, quod alii dicunt, in demonstratione per certa principia, de subiecto aliquo, affectionem quandam probari. Sed hoc vt intelligatur, tum de principiis, tum de subiecto quaedam monenda sunt.

§. XIV.

Principia (cognoscendi) nihil aliud sunt quam propositiones vniuersales, in quibus nexus ita necessarius & evidens deprehenditur, vt mens de illarum veritate dubitare nulla ratione queat. Praecipua itaque principia requisita sunt, vt sit propositio *vera, evidens, adaequata*, hoc est, vt ideam, quae per eam probatur, plene in se contineat.

§. XV.

Sunt quaedam principia, quae per se quidem tam euidencia non sunt, sed facile tamen per aliud principium demonstrari possunt. Et haec principia *orta* seu *secunda*, sicut priora *prima* seu *axiomata* vocari solent.

§. XVI.

§. XVI.

In principiis autem *ortis* seu *secundis* ex aliis rite deriuandis ne aberretur, primum aliquod & vniuersalissimum principium est constituendum; a quo cetera omnia (non tamen continua & aequali serie) facili negotio possunt deriuari. Hoc communibus non tantum principiorum requisitis gaudet, sed necesse insuper est, vt sit indemonstrabile.

§. XVII.

Quae si rite expendantur, manifestum fiet, non posse aliud primum & vniuersalissimum principium cognoscendi constitui, quam illud: *impossibile est, idem simul esse & non esse*. Est enim haec propositio & vera, & euidens, adaequata, & indemonstrabilis.

§. XVIII.

Enim vero illud Cartesii: *ego cogito, ergo sum*: inter principia praeparantia recte refertur, habeturque merito pro vero initio philosophandi, inter probantia & demonstrantia referri nequit, multo minus pro omnium primo haberi potest.

§. XIX.

Qui vero illud: *quicquid euidenter percipio hoc verum est*: item: *quae possunt concipi vera sunt, quae autem non possunt concipi, falsa*, (quod tamen itidem de euidencia perceptionis intelligendum, aut plane non ad-

mitten,

mittendum est,) adferunt, criterium veritatis cum principio confundunt. Principium enim eo comparatum est, vt nostram cognitionem claram & euentem reddat: adeoque in perceptionis euentia constitui nequit.

§. XX.

Quando autem porro ad demonstrationem requiritur, vt subiectum sit necessarium, hoc non ita intelligendum est, quod subiectum quaestionis, siue conclusionis, debeat esse ens necessario existens, sed sufficit, si, posito quod subiectum istud existat, necessarium & immutabilem nexum habeat cum praedicto suo, seu affectione, quae de isto subiecto demonstratur.

§. XXI.

Cetera quae prolixè de demonstratione praecipunt, dum de quaestione, quae demonstrari possit, de immedietate rationum probantium, de gradibus necessitatis, operose disputant, futilia sunt, inepta. Sicut & illud inepte satis & ridicule asseritur, quod in demonstratione apex scientiae humanae, imo omnis felicitatis consistat. Veritas enim indemonstrabilis praestat demonstrabili: & verosimilitudinis interdum maior est utilitas, quam scientiae.

§. XXII.

Quod si quaeras, in quibus tandem philosophiae doctrinaeque liberalioris partibus demonstrationes maxime locum habeant?
scien-

sciendum, ubi clara & euidentiã sunt cognoscendi principia, ibi quoque dari demonstrationes. Eiusmodi vero principia ex claris atque distinctis nascuntur ideis. Ergo ubi tales sunt ideae, ibi etiam demonstrationes locum inveniunt. Claræ autem & perspicuæ plerumque sunt ideae quantitatis, omniumque modorum, obscuræ contra ideae substantiarum. Hinc quæ quantitates & modos rerum considerant disciplinae, demonstrationum capaces sunt, non aequè quæ circa substantias ipsas versantur.

§. XXIII.

Ceterum de veritate dum hætenus verba fecimus, supposuimus omnino dari veritatem, hoc est certam ac euidentem rerum, quæ nobis offeruntur, cognitionem. Quod licet negent Sceptici, modo serio negent, facile tamen ex ipsa dubitatione, quam admittunt, certe admittere debent, atque $\sigma\kappa\epsilon\iota\psi\mu$ refutari possunt.

§. XXIV.

Qui enim dubitat, ille primo se existere fateatur necesse est. Deinde cum percipiat quaedam atque sentiat, quæ percipere & sentire nollet, quorumque adeo ipse auctor non est, largiatur oportet, res quasdam extra se existere. Tandem cum experiatur, non eodem, sed diuerso modo se ab istis obiectis affici, rerum quoque diuersam naturam atque indolem agnoscere ne-

neceſſe eſt. Atque hinc reliqua facile deriuari queunt;

§. XXV.

Nullum quoque momentum trahunt, quae in contrarium afferuntur. Falſum enim eſt, obiecta noſtrae cognitionis indicio certo deſtitui, quo ſuam naturam prodant, nobiſque manifeſtent: ad facultates autem cognoſcentes, quae in nobis ſunt, quod atinet, licet ſuis non deſtituantur imbecillitatibus, non tamen ſequitur, haſtantas eſſe, vt veritas agnoſci nulla ratione poſſit. Methodi autem cognoſcendi verum licet diuerſae ſint, ſuiſque nonnullae laborent nauis; non tamen inde colligendum, nullam dari, quae nos ad ſperatum ducere poſſit finem.

§. XXVI.

Nimirum, vt de methodo inueniendi verum hoc addamus, tria ad comprehensionem veri requiri ſolent, *diſtincta veri notio, certa eius criteria, & tuta illud obtinendi via.* Diſtincta veri notio ex iam dictis hauriri poſteſt, vnde eam dari ſimul conſtat. Tuta verum obtinendi via in ſequenti capite exponetur. Sed de criterio veritatis hic aliquid adhuc addendum eſt.

§. XXVII.

Per *criterium* itaque *veritatis* hic nihil aliud intelligimus, quam certam & indubitataſ cognitionis cuiuſlibet verae notam.

De

De quo vt missis aliorum sententiis certi red-
damur, primo distinguendum verum est in il-
lud, quod per *rationem*, & quod per *reuelatio-*
nem nobis innotescit.

§. XXVIII.

Quod ad illud attinet, quaedam per se *per-*
cipiuntur, sine idearum interuentu: & ex his
quaedam *intellectum*, quaedam *voluntatem* af-
ficere videntur. In his ipsa viuida perceptio
criterium veritatis constituit, adeo quidem,
vt qui ista viuida perceptione non gaudent,
cogitatione & idearum repraesentatione hoc
cognoscere frustra laborent. Id quod in mo-
ralibus cum primis est obseruandum, vt intel-
ligatur, cur multi multa loquantur de rebus
moralibus & spiritualibus; quorum tamen ipsi
nullam certam & solidam cognitionem ha-
bent.

§. XXIX.

Quae autem idearum interuentu cogno-
scuntur, in iis notionam seu idearum per-
spicuitas, & euidencia, est fidum veritatis
signum. Id quod de omnibus operationibus
intellectus est intelligendum, in quibus eui-
dencia de rei veritate nos certiores reddit.
Qua in re, licet nonnulli decipiantur, cla-
rum & euidens esse existimantes, quod
tale non est, ex eo tamen nihil aliud sequi-
tur, quam homines per summam prae-
cipitantiam, non semper hoc critério recte
vti.

K

§. XXX.

§. XXX.

Atque ita in omnibus facultatibus cognoscentibus, speciatim quoque *sensibus externis* sese res habet. In his namque euidencia sensualis criterium veritatis certissimum praebet. Sensus enim legitime dispositus, positus omnibus ad sentiendum requisitis, nunquam fallere, res ipsa docet.

§. XXII.

Quae denique per diuinam reuelationem nobis constant, aut *immediate*, aut per *scripturam* innotescunt. Ad illa quod attinet, singularis quaedam perceptio criterii vicem obit, apud illos, quibus *immediate* aliquid reuelatur. Quodere nihil certi definire possunt, quibus nunquam eiusmodi quid contigit. Quod si per scripturam hoc nobis constet, cuncta redeunt ad euidenciam testimonii, hoc est, vt per regulas hermeneuticas euidenter certi reddamur, hoc in scriptura sacra contineri.

§. XXXII.

De veritate haecenus. De verosimilitudine nunc itidem aliquid dicendum. Quid vero ea sit, iam ex supra dictis constat. Nunc illud addendum, quod quatuor velut eius fontes constitui possint. Nuncitur enim vel *alieua auctoritate*, vel *rei natura*, vel *cognitione ac experientia nostra* seu *vera* seu *falsa*; vcl denique *sola animi nostri affectione* atque *ratiocinationibus*.

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Si aliena nitatur auctoritate, speciatim fides dicitur, de qua deinceps dicendi erit locus. *Rei* autem *natura* nititur verosimilitudo, si in re ipsa nihil deprehendimus, quod ideae, quae animo nostro repraesentatur, repugnet. Quae enim impossibilia, aut contradictionem inuoluentia, deprehendimus, ea statim reiicimus. Admittimus contra quae possibile & contradictionis expertia iudicamus. Experientia tamen nostra subinde accedit, quae hanc verosimilitudinis speciem valde augebit, minu-
etque.

§: XXXIV.

Tertium quod cognitionem nostram verosimilem reddit; in nobis ipsis quaerendum. Quaedam enim ita comparata sunt, vt facile persuadeantur illis, qui certa quaedam cognitione ad hoc admittendum veluti iam praeparati sunt; in quibus frustra assensum quaesueris ab aliis.

§. XXXV.

Sed vt in his omnibus verosimilitudinis speciebus aliena auctoritas, aut aliquid extra nos accedit; ita vltima verosimilitudinis species ita comparata est, vt animi nostri affectione nostrisque ratiocinationibus tantum nitatur.

§. XXXVI.

In his rursus varii dantur verosimilitudinis gradus. Sic si auctoritate alterius nitamur,

mur, fides nostra in tantum crescit, quo pauciores dubitandi habemus rationes, quin ille, qui aliquid narrat, verum dicere & potuerit & voluerit. Quodsi testium accedat numerus, tanta inde tandem nascetur verosimilitudo, vt vix assensum cohibere possimus, nisi rei natura obstat.

§. XXXVII.

Si rei natura nitatur verosimilitudo, augebitur maxime per nostram experientiam. Quo enim frequentius aliquid accidisse aut vidimus aut ab illis accepimus, eo facilius hoc credemus. Atque huc circumstantiarum etiam pertinet consideratio, quae si cum his, quae nouimus, consentiant, vim addunt narrationi: itemque causarum, quae ad actionem, quae nobis narratur, edendam, eum, de quo sermo est, impulerint.

§. XXXVIII.

Porro si in nobis quaedam praerequiratur cognitio, vt aliquid verosimile fiat, manifestum est, hancce magis crescere & augere, quo plures paucioresue nobis notae fuerunt circumstantiae, quas cum re ista, aut facto quod nobis exhibetur, conspirare deprehendimus. Adeo quidem, vt quod nobis admodum verosimile, imo certum videtur, alteri, nisi per eosdem gradus ducatur, vix persuaderi vlla ratione queat.

§. XXXIX.

Nec in vltima verosimilitudinis specie
certi

certi defuit gradus, Sic de rei cuiusdam proprietate eo quis certius iudicat, quo saepius rem istam tractauit, sibi que notior rem reddidit. Post dubitationem seriumque & longum examen, nobis ipsis etiam plus credimus, quam si eiusmodi quid non praecessit. Si in quadam inuestigatione exercitati sumus, facilius credimus, nos rem acutegisse, quam si ita exercitati non essemus. Porro iudicia nostra post recens examen certiora firmioraque nobis videntur, quam si tam aliquo temporis spatio examen illud antecesserit. Proprietates ignotas tanto rectius nos assequi posse putamus, quanto accuratius cum notis conueniunt. In rebus autem ad sensus pertinentibus, quo accuratior fuerit cura adhibita, quoue plures sensus forte conspirent, eo firmior nostra redditur cognitio.

§. XL.

Quae hic intellectus nostri virtus, sit, facile ex dictis intelligitur. Equidem si omnia certo cognoscere possemus, praeclarius nobiscum agi, existimare quis posset. Sed cum hoc supra mortalium vota positum sit, nec forte vtile, pro hocce rerum statu, virtus intellectus omnino censenda est, si is verosimiliter sciat, quae ita sciri possunt: ut visum esset, certo scire velle, quae non nisi verosimiliter cognosci queunt, aut verosimiliter tantum, quorum certa tamen datur scientia.

entia. Quemadmodum & rursus pro gradibus verosimilitudinis omnino etiam moderandus assensus est, quod tamen facilius procedit in rebus philosophicis, quam in vita communi.

§. XLI.

Vocatur ceteroquin *ratio*, quae ex verosimilibus procedit, *opinio*, cuius species est *fides*, quando nempe haec verosimilitudo auctoritate alterius innititur. Potest tamen fieri, ut omnis quidem verosimilitudinis, speciatim fidei, tantus sit certitudinis gradus, ut scientiae aequipolleat. Idque quod ad fidem attinet, duplici modo contingere potest.

§. XLII.

Primo quidem, si tot adsint testes fide digni, ut *conspirationem* quandam ad alios decipiendos, inire non potuerint, res etiam ita comparata sit, ut illi errare aut decipi non potuerint, ceterae quoque circumstantiae omnes consentiant.

§. XLIII.

Deinde idem contingere potest, si fides nostra nitatur *auctoritate divina*. Deus enim fallere aut mentiri nequit, adeoque stultum esset eius dictis diffidere, aut de eorum veritate vel minimum dubitare. Ast hic rursus de eo certi esse debemus, quod a Deo profectum sit, quod ita fide recipimus.

§. XLIV.

§. XLIV.

Deus autem vel immediate aliquid alicui reuelat, vel meditate per alios. Si prius, unde criterium veritatis petendum sit, iam supra diximus. Sin posterius, de duobus iterum nobis constare debet. Primo illos, qui reuelationem prae se ferunt, a Deo eam accepisse. Deinde hanc, nec aliam illorum mentem esse, qui reuelationem a Deo acceperunt, in rebus quarum notitia animum imbuere cupimus.

§. XLV.

Illud multis quidem argumentis verosimilibus persuaderi potest ; certissimum tamen praebet ipsa verbi diuini efficacia, quam immediate voluntate quis percipit, modo spiritui diuino obicem non ponat, quanquam & verosimilia ista argumenta, coniunctim sumpta, magnam vim habeant. Hoc autem ex regulis bonae interpretationis constat, ad quam tamen rite instituendam, singularis diuini Numinis gratia accedere necesse est, vt alibi demonstratur.

§. XLVI.

Reuertimur nunc ad intellectus operationes, speciatim ratiocinationes, in quibus praeter veritatem generatim haecenus consideratam, & alia adhuc consideratae restant. Scilicet vt ratiocinatio tum in materia, tum in forma peccat, ita dubium non est, quin vir-

tus intellectus vocanda sit, si in vtraque re-
cte se habeat. Sed vt ad materiam spectant
quae haecenus diximus, ita de forma quaedam
adhuc adiicienda restant.

§. XLVII.

Bona autem quoad formam haec est ratio-
cinatio, quae ita instituitur, prout leges ab
ipsa natura velut praescriptae postulant. Cum
vero interdum obscurum alicui esse queat,
an obseruatae istae leges fuerint, & si peccet
ratiocinatio, num in materia, in forma vitium
lateat, excogitarunt *Logicae* artis magistri,
certos syllogismorum *modos* ac *figuras*, ad
quas omnes ratiocinationes referrentur, vt
num quoad formam recte se haberent, con-
staret.

§. XLVIII.

Trium scilicet terminorum certam dispo-
sitionem *figuram* vocant; dispositionem au-
tem propositionum, secundum earum vniuer-
salitatem & particularitatem, *modum*. *Figuras*
tantum tres nonnulli esse posse contendunt;
quartam alii addunt, regulis insuper certis
quamlibet figuram circumscribentes, quae si
non obseruentur, vitiosam inde euadere ratio-
cinationem autumant.

§. XLIX.

Ast non opus esse tot ambagibus, alii iam
pridem obseruarunt. Si conclusio re-
cte consideretur, si deinde consideretur me-
dius terminus, & expendatur eius cum
tex-

minis conclusionis collatio, an haec rite instituta sit, facile res expediri potest.

§. L.

Nec displicet mihi illorum methodus, qui ita procedunt: in omni syllogismo vnam praemissarum continere conclusionem dicunt, idque vt demonstretur, adhiberi alteram propositionem, quam *applicatiuam* vocant, sicut priorem *continentem* appellant. In syllogismis affirmatiuis perinde esse, quam propositionem habeamus pro continente, plerumque tamen maiorem, ceu vniuersaliorum hoc officio fungi: in negatiuis autem propositionibus negantem semper esse continentem.

§. LI.

Resultat hinc istud principium: altera praemissarum debet continere conclusionem, idque ab altera debet ostendi. Vt itaque diludicetur, num syllogismus recte se habeat, dispiciendum saltem, an conclusio contineatur in altera praemissarum. Si contineatur, bonus est, vitiosus contra, si non contineatur.

§. LII.

De syllogismis compositis itidem est obseruandum, quod inutilia fere sint & non necessaria, quae de modo eos explorandi, num recte se habeant, vulgo traduntur. Si enim assumatur, quod supra asseruimus, in iis aut vnum syllogismum bis, sed

K 5

imper-

imperfecte exhiberi, aut plures syllogismos simplices contineri, res ipsa docet, euoluendos saltem in iis syllogismos simplices esse, & statim, si secundum methodum indicatam hi porro examinentur, patere, num illi recte se habeant.

§. LIII.

Iam vt reliqua persequamur, virtus quoque singularis intellectus est, si a conceptibus materialibus is ita abstrahatur, vt, quantum fieri potest, res spirituales atque morales, per se & immediate, sine corporis imaginibus, atque symbolis externis concipiat.

§. LIV.

Virtus quoque est, si *vis imaginandi* intra limites iustos contineatur, mentisque directioni obediat, vt res, quae sub eius ambitum cadunt, accurate, exacte, ordinate, sine vlla mutatione exhibeat, vt nec sterilis nimis sit, nec nimis foecunda.

§. LV.

Virtus porro intellectus est, si *iudicium* rite sese habeat, si rectum sit, si acre sit, & in intimos rerum recessus penetrare, veraque a falsis statim separare queat. Cui si *ingenii* promptitudo & alacritas, *memoriaeque* tenacitas accedat, nihil amplius desiderari poterit in eo, qui ad literarum studia animum adiecit.

§. LVI.

§. LVI.

Obferuandum vero probe est, quod & supra iam monuimus, non tam de naturali mentis eiusque facultatum, quam acquifita perfectiones nos loqui, qua naui & imperfectiones naturales emendantur, ea quidem ratione, quae demonstranda est in fequenti capite.

§. LVII.

Nihilofecius tamen naturalis quaedam vis & perfectio in his omnibus fupponitur, cum operam oleumque perditurus prorsus fit; qui hominem ad studia porfus indoneum erudire fufceperit. Quare ex certis fignis & characteribus inueftigandum omnino est, num quis ingenio ad studia literarum a natura praeditus fit, an eodem deftituatur; & fi praeditus fit, quam eius facultate maxime polleat.

§. LVIII.

Signa haec varia equidem funt atque multiplicia: fed certiffima ab ipsis effectibus defumi puto. Etenim fi cui in materia facili, nec ignota, aliquid proponatur, vt experimentum faciat, num verum discernere a falfo, bonum a malo queat; idque aliquoties repetatur, nunquam tamen aut raro is hinc fe expedire queat: tum fi homo fit maturae aetatis, & cui inftitutio non defuit, recte inde colligas, *iudicii* aut nullam aut mediocrem vim in eo effe.

esse. Contrarium est, quod pronuncies, si contrario modo se habeat.

§. LIX.

Sic et, si cui clare aliquid et perspicue proponatur, ex rebus speciatim ad ingenium pertinentibus, isque nihil se eorum capere profiteatur, multo minus proprias cogitationes etiam de rebus facillimis & quotidianis apte & perspicue proponere queat, vt ut iam maturae sit aetatis, diligentiamque adhibeat, illi ingenium deesse exinde colligas. Contra ingenio pollere, si ea aliter comparata sint. *Memoriae* autem defectus & excellentia, cum sua sponte se prodant, de ea quicquam addere necesse non est.

§. LX.

Cum etiam supra ostensum sit, diuersas ingeniorum ad studia inhabilium constitui posse classes: ita vice versa ex distis patet, habilium quoque et idoneorum ingeniorum genera esse diuersa, prout vna alteraque facultas reliquis praestat, aut gradibus etiam perfectionis ipsa ingenia a se inuicem differunt. Atque in hisce cognoscendis, iudicandisque eadem ratio est procedendum, vt intelligatur, qua quoque libet ratione perfici ulterius; et sic ad veram eruditionem manuduci debeat.

CAP. I.

de

MEDIIS EMENDANDI INTELLECTVM,
SANITATIQUE RESTITVENDI.

Σύνοψις.

<i>Tractationis huius necessitas, §. I.</i>	<i>Dubitationis necessitas, §. XVI.</i>
<i>Cognitio historica duplici ratione acquiritur, §. II.</i>	<i>Itemque attentionis, §. XVII.</i>
<i>Per experientiam, §. III.</i>	<i>Media ad hanc excitandam & fouendam ex mente aliorum, §. XVIII.</i>
<i>Et librorumlectionem, §. IV.</i>	<i>Ex mente nostra, §. XIX.</i>
<i>Vt accurata sit cognitio, accedat meditatio necesse est, §. V.</i>	<i>Methodi inquirenda veritate necessitas, §. XX.</i>
<i>Quo pacto haec institueda, §. VI.</i>	<i>Est vel analytica, §. XXI.</i>
<i>Inter eius modos refertur definitio, & diuisio: definitio quid? §. VII.</i>	<i>Vel syntbetica, §. XXII.</i>
<i>Eius partes, §. VIII.</i>	<i>Vtiusque regulae communes, §. XXIII.</i>
<i>Abea differt descriptio, §. IX.</i>	<i>Speciales analytica, §. XXIV.</i>
<i>De regulis definitionis quid censendum? §. X.</i>	<i>Non ubique tamen eadem ratione procedi potest, §. XXV. XXVI. XXVIII.</i>
<i>Diuisio quid? §. XI.</i>	<i>Reliquae regulae methodi analyticae, §. XXVIII.</i>
<i>Requisita bonae diuisionis, §. XII.</i>	<i>XXIX.</i>
<i>Regula de ea, §. XIII.</i>	<i>Syntbetica methodus Geometris propria est, §. XXX.</i>
<i>Ad errores in iudiciis & ratiociniis euitandos clara ubique sceltanda perceptio, §. XIV.</i>	<i>Eius regulae, §. XXXI.</i>
<i>An haec in rebus diuinis quoque procedat? XV.</i>	<i>Vtraque methodus & in docendo, & in inquirendo locum habet, §. XXXII.</i>
	<i>Quo pacto errores in forma syllo.</i>

<i>Syllogismi euitari debeant,</i> §. XXXIII.	XXXVIII.
<i>Tum quoad simplices, tum quoad compositos syllogismos,</i> §. XXXIV.	<i>Et ingenium,</i> §. XXXIX.
<i>Emendatio intellectus puri, ex mente Cartesianorum,</i> §. XXXV.	<i>Et memoriam,</i> §. XL.
<i>Reiicitur illorum sententia,</i> §. XXXVI.	<i>Ad veritatem inquirendam haec nondum sufficiunt,</i> §. XLI.
<i>Sola exercitatione hic proficitur,</i> §. XXXVII.	<i>Accedere debet emendatio voluntatis,</i> §. XLII.
<i>Ratio emendandi & perficiendi iudicium,</i> §.	<i>Quo pacto haec instituenda,</i> §. XXIII.
	<i>Qua ratione singulis corruptionum causis obuiam eundum,</i> §. XLIV.

§. I.

Superest itaque vt de remediis agamus, cum vitia virtutesque intellectus cognouisse parum profit, nisi constet, quo pacto illa expelli, haec contra indui atque acquiri queant. Ordine autem, quae singularum operationum & facultatum imbecillitatibus opponi possunt, nobis edifferenda sunt.

§. II.

Ignorantiae itaque quia opponitur historica cognitio, & haec quoque in omni studiorum genere praemitti debet, vt iam pridem viris doctis est obseruatum; ita ad eam comparandam consilia omnia sunt conuertenda. Potest autem ea comparari tum per *experientiam*, & *obseruationem* rerum, quae nobis offeruntur, tum per *lectionem* scriptorum, qui hanc cognitionis nostrae partem instruunt.

§. III.

§. III.

Experientia quidem primum merito occupat locum, cum plerumque longe accuratius & plenius cognoscamus, quae ipsa obseruatione discimus. Nec deest vlli mortalium temere occasio ex obseruatione propria multa discendi, modo diligenter, vt decet, attendat, tum ad se ipsum, tum ad ea, quae quotidie eueniunt, & omnibus sese offerunt. Negari tamen nequit, vitam hominis nimis angustis circumscriptam esse limitibus, quam vt omnia quae cognitu necessaria sunt, ipse obseruare queat.

§. IV.

In subsidium itaque adhibendi sunt libri, qui ad hanc cognitionem nos ducunt. Cuiusmodi sunt, qui historiam huius vniuersi aut generatim, aut per partes, vt historiam naturae, artium, qua originem illarum atque fata, qua modum quo exerceri solent, litterarum, humanarumque actionum, qua integras societates, tum sacras tum ciuiles, qua singulos homines cuiuscunque status, ordinis, sexus, conditionis &c, tradunt.

§. V.

Cum vero non sufficiat multa scire, sed cum primis requiratur, vt quae scimus accurate sciamus; ea autem sciamus accurate de quibus ideas claras, distinctas, adaequatas & veras habemus; adhibenda porro
in

in subsidium est *Meditatio*, quae hoc maxime efficere potest. *Meditatio* autem nihil aliud est, quam omnium cogitationum nostrarum accurata & deligens ad certas leges directio, ut hac ratione veritatem eo facilius inueniamus.

§. VI.

Vnde liquet, ad omnes cogitandi modos intellectusque operationes, meditationem pertinere. Nec vagam quandam atque solutam cogitationum discurſionem hoc nomine venire posse, sed quae certis legibus, nunc porro praecipue indicandis, sit adstricta.

§. VII.

Inter meditandi modos praecipuos autem haud immerito refertur *definitio* atque *diuisio*. Vtraque enim, ut clara atque euident euadat cognitio nostra, plurimum confert. Est vero *definitio* nihil aliud, quam idearum ex quibus idea definienda componitur, ordinata euolutio. Vnde simul patet, ideas simplices, eo quod ex aliis non componantur, non quoque posse definiiri.

§. VIII.

Ut vero ordine fiat haec euolutio, primum conueniens fuerit considerare eas quae & in aliis ideis compositis, reperiuntur, siue pluribus rebus eiusdem naturae communes sunt: & tum quae pluribus non sunt communes, sed ideae definiendae tantum insunt

insunt, expendere. Idea quae immediata rei definiendae communis est cum aliis, *genus* vocari solet, reliquae *differentiam* constituunt, siue causae sint rei definitae, siue attributa.

§. IX.

Cum vero in idea quadam composita quaedam magis ad ipsam eius essentiam pertineant, quaedam separari etiam queant, nec ipsam velut essentiam constituent, licet cum ea coniunctae sint: si has saltem, non illas, qui evoluat, is *describere* rem, non *definire* dicitur. Nominum autem explicationes hic in casum non venire, quilibet per se intelligit.

§. X.

Quae circumferuntur bonae definitionis regulae ex dictis facile diiudicari possunt. Etenim si omnes ideae, quae essentiam ideae compositae constituunt, evoluantur, definitio non potest non *adaequata esse definito*. Multo minus aliis ideis, quam quae definitur, competere potest, id quod innuunt cum dicunt: definitionem debere esse *propriam* definito. Quod autem definitio talis rite facta *clarius* sit & intellectu facilior, quam res definita, ex re ipsa itidem quilibet intelligit.

§. XI.

Quod si res nobis offerantur, ex aliis rebus compositae, quarum quaelibet scorsim

L

defi-

definitione adhibita, euoluenda sit, opus est *diuisione*. Id itaque, quod diuiditur *totum* vocatur, & ex partibus diuersis constat, aut eum in modum a nobis concipitur. Eiusque diuersas dari species, facile intelligitur, quas ad certas reuocare classes, ne quidem necesse fuerit.

§. XII.

Manifestum inde est, & sua sponte sequitur, quod in diuidendo naturam ipsam sequi debeamus, nec rem aliter partiri, quam eius indoles permittat, siue re ipsa ex partibus componatur, siue ita a nobis concipiatur. Namque & conceptus nostri naturæ rerum debent esse conformes.

§. XIII.

Et hinc rursus genuinum fundamentum regularum diuisionis intelligere licet. Partes enim rite constitutæ, non possunt non *exhaustire totum diuisum*. Vna pars qua talis *in altera non potest contineri*, ceteroquin non essent partes vnius totius. Partes quoque non essent, nisi se inuicem essent, aut re ipsa, aut ratione distinctæ, & ita *oppositæ*. Si diuisio in *nimis magna membra*, aut *nimis generalia* fieret, ad claritatem idearum parum faceret. Nec naturam ipsam sequeretur, qui *membra nimium inaequalia* constitueret, aut qui dum cuncta nimis æquare vellet, *coniungenda separaret*, aut *separanda coniungeret*, vel ubique *inepte diobotomias sequeretur*.

§. XIV.

§. XIV.

Sed & in iudiciis quoque & ratiocinationibus, ad errores quosuis euitandos *meditatione* opus est. Ast dirigenda ita est, vt *nunquam nisi de rebus clare & distincte conceptis iudicetur*. Quod si summus euidentiæ gradus obtineri nequit, eousque saltem assentiendum est, quousque euidentiæ eius nobis patet.

§. XV.

Qua in re ne aberremus, & res credendas ideo reiiciamus, quia clare & distincte a nobis percipi nequeunt, distinguendum sedulo est inter *euidentiæ obiecti*, & *euidentiæ testimonii*. In rebus philosophicis requiritur *euidentiæ obiecti*: sed in rebus, quæ auctoritate diuina nituntur, *euidentiæ testimonii*, hoc est, tum demum assensum præhemus, cum clare & distincte intelleximus, hoc in scriptura sacra contineri.

§. XVI.

Necesse itaque etiam est, vt de rebus quæ vel minimum obscuritatis habent, tam diu dubitemus, donec illarum veritas quam euidentiissime pateat. Quæ dubitatio si iustis limitibus circumscribatur, tantum abest vt ceu illicita reiicienda sit, vt potius pro medio maxime necessario perueniendi ad veritatem re-
cte habeatur.

§. XVII.

Praeterea cum defectus attentionis in cau-

sa sit, quo minus claras & distinctas ideas semper sectemur, considerandum, quo pacto huic obuiam inpossit. Varia itaque excogita a viris eruditis sunt adminicula excitandi attentionem, quae vt non omnia respuimus, ita nec omnia aequae efficacia esse censemus.

§. XVIII.

Qui sensus ipsos & imaginationem in subsidium vocandos esse censent, non quidem errant, sed res ipsa docet, quod in iis saltem rebus hoc procedat, quae vtcunque sensibus & imaginationi sublici possunt, quanquam nec in iis semper sufficiat. Affectuum maior est efficacia : sed dum facile ita pravae propensiones, ambitio scilicet, gloriaeque studium, & alia, in homine augentur; damnum & periculum, quod hinc imminet, maius est, quam quod inde sperari possit emolumentum.

§. XIX.

Rectius mea opinione procedit, qui sedulo cogitat, se a Deo ideo conditum, & in tali vitae conditione collocatum, vt literis animum excolat, & summo studio in veritatem inquirat. Haec si semper animo nostro obuersentur, si cogitemus insuper, vt omnium nostrarum actionum, ita temporis quoque bene aut male collocati rationem Deo reddendam; attentio non temere nobis de-
erit.

§. XX.

§. XX.

Accedat denique ad haec omnia, quae hactenus prooofuimus, ad errores euitandos, remedia, *methodus* certa, si quibusdam credimus, necesse est, in veritatis inquisitione adhibenda. Methodum autem dum commendamus, nec de methodo docendi, nec de methodo studiornm vniuersali, sed de methodo particulari inquirendi in certam veritatem, hic sermonem esse, quilibet per se facile intelligit.

§. XXI.

Haec autem methodus solet in *analyticam* & *syntheticam* dispelci. *Analyticam* vocant, qua ex veritate particulari nota ad alias veritates, quae pertinent ad rem aliquam singularem, progredimur. Vt cum ex proprietatibus auri, naturam eius, causasque inuestigamus.

§. XXII.

In *synthetica* autem methodo generales quasdam veritates proponimus, ex quibus veritates singulares deducamus. Sic ex eo quod natura dicitur, socialiter viuendum esse, si concludatur, neminem quoque esse laedendam, & pacta seruanda &c. methodo *synthetica* aliquis progrediretur.

§. XXIII.

Regulae in utraque methodo obseruandae sequentes tradi solent: in omnibus gradibus progressionum nostrarum, in ratiocinationibus nostris conseruanda est euidencia:

non oportet nos de rebus, quarum menti clarae non obuerfantur ideae; aut de obscuris, quatenus obscurae sunt, ratiocinari: a simplicibus & facilibus initium faciendum, iisdemque priusquam ad composita & difficilia progrediamur, aliquamdiu est inhaerendum.

§. XXIV.

Speciatim ut in methodo analytica rite procedatur, perspicue primo intelligendus est status quaestionum propositarum: tum ideae sedulo inter se sunt conferendae, sique opus sit, idea media aduocanda, quae possit esse instar mensurae communis, cuius ope inveniuntur relationes, quae intercedunt inter ideas comparandas.

§. XXV.

Sed in omnibus hisce dispiciendum, quid materiae propositae ratio postulet & admittat. Vnde non ubique eadem ratione intellectum procedere posse, res ipsa docet. Namque si ex effectibus inquirenda sit causa, vix aliter procedi potest, quam ut omnibus, quae nobis notae sunt, phaenomenis probe expensis, singulas quae nobis notae sunt causas cum phaenomenis conferamus, eamque assumamus, quae aut omnibus aut plerisque soluendis sufficiat. Hac methodo inuestigari poterit, quae sit causa fluxus & refluxus maris.

§. XXVI.

§. XXVI.

Rursus si causae nobis cognitae alii nobis detegendi sint effectus, vix aliter hoc fieri potest, quam rerum eandem naturam habentium comparatione: colligendo scilicet effectum ignotum ex eadem causa procedere posse, quia effectui noto similis est: ut si ex vi venti concludam, posse machinam confici, cuius beneficio aer compressus, & dilatatus, corpus aliquod proiciat. Ordinaria autem maxime ratio est, si tertia idea, quae rem accuratius considerantibus mox se offeret, ad idearum, de quibus quaeritur, nexum & relationem detegendam, adhibeatur.

§. XXVII.

Dispiciendum quoque, an immediate ad res ipsas feratur nostra consideratio, an vero versetur circa quaestionem verbis propositam: hoc enim si fit, id elaborandum, ut priusquam ideas ipsas inter se comparemus, verba probe expendamus, omnique liberemus obscuritate ambiguitateque.

§. XXVIII.

Atque ut in quaestionibus compositis maxime adhibenda est idea tertia, ita in iis porro requirunt, ut a quaestione quae consideranda venit, amoveantur omnia, quae ad inuestigatam veritatem necessario non pertinent. Quod si hoc rite peracto quaestio tamen composita supersit, duobus aut

pluribus capitibus : diuidere eam iubent in sua capita, eaque capita sigillatim expendere, eo quidem ordine, vt ab iis incipiamus, quae simplicioribus constant ideis, nec prius ad capita magis composita progrediendum esse docent, quam simpliciora meditatione facilia & perspicua facta sint.

§. XXIX.

Addunt nonnulli & has regulas : idearum quaedam signa constituenda esse, figuris & verbis quam paucissimis comprehensa, eaque signa memoriae imprimenda, aut in charta scribenda, ne amplius circa haec mens laboret; tum has ideas, quarum signa constituimus iterum inter se conferendas : & si non inuentum sit quod quaerimus, abscindendas esse omnes propositiones, quas ad quaestionis solutionem inutiles esse, instituto examine,prehendimus : in reliquis eodem ordine procedendum. Sed istae regulae in Algebra necessariae sunt, in reliquis disciplinis vtut adhiberi quoque possint, raro tamen casus occurret, vt adhibendae necessario sint.

§. XXX.

Synthesica methodo cum Geometrae vtantur, ab his quoque eius leges & regulae petendae sunt. Geometrae vt summam vbique euidenciam consecutentur, non vtuntur vocabulis, nisi quorum significationem addita definitione accurate explicarunt :
dein.

deinde principiis maxime evidentibus & perspicuis nituntur, & quae a nemine in dubium vocari possunt: & denique coniectoria omnia demonstratiue probant, in ratiocinationibus suis duntaxat definitionibus, aut axiomatibus concessis, aut propositionibus iam demonstratis, vtentes.

§. XXXI.

Hinc certas axiomatum, definitionum, & demonstrationum leges constituere solent: scilicet nihil pro axioma habendum, quod non sit euidentissimum: nullum vocabulum obscurum aut ambiguum sine definitione adhibendum, inque ipsis definitionibus vocabula notissimae significationis, aut iam explicata, adhibenda esse: in demonstrationibus omnes propositiones subobscuras probandas, nec quicquam praeter definitiones, axiomata, & propositiones demonstratas adhibendum. Si quis ambages mittat, videbit, principiorum euidentiam vtramque hic facere paginam.

§. XXXII.

Errant autem qui putant syntheticam methodum in docendo, analyticam in veritatis inquisitione locum habere. Nihil enim obstat, quo minus vtramque & in docendo & in inquirendo adhibeamus, quia ea ratione, qua res cognoscitur, doceri etiam potest. Interim non ita meditationes nostrae methodo adstringendae sunt, ut semper

superstitiose eius legibus & ordini inhaeremus. Namque si in iudiciis nostris evidentiam sectemur, & vbique ratiocinandi leges accurate obseruemus, veritas intelligi haud raro atque inuestigari potest, licet de methodo aut synthetica, aut analytica nunquam cogitauerimus: hoc certum, hisce methodis vulgo plus tribui quam debebat.

§. XXXIII.

Ceterum ea, quae haecenus de erroribus in iudiciis & ratiocinationibus nostris euitandis attulimus, tum ad materiam, tum ad formam quoque syllogismorum pertinent. Qui enim claras vbique & euidentes sectatur ideas, qui debitam in meditatione sua adhibet attentionem, is facile deprehendet si quid in suis ratiocinationibus, contra ratiocinandi leges admissum occurrat. Deprehendisse autem istum naeuum sufficit, cum ita facile euitari, aut emendari queat.

§. XXXIV.

Atque illud tum de simplicibus; tum de compositis syllogismis est obseruandum. In his enim quo pacto versandum, vt intelligatur, num recti sint, iam supra indicatum est. Equidem qui sibi relictus solusque ratiocinatur, vix eiusmodi ratiocinationum modis, a naturali cogitationum nostrarum simplicitate recedentibus, vtitur. Attendendum

dendum tamen & ad haec est, tum quia hoc necesse est, vt de veritate ratiocinationum ab aliis prolatarum, in quibus syllogismi compositi haud infrequentes sunt, iudicare eo certius queamus; tum vt errores ipsi declinare possimus, si quis forte consuetudine, aut alia causa ductus, tali ratiocinandi forma vtatur.

§. XXXV.

In intellectu puro, vt nunc ad reliqua progrediamur, cum nonnulli omnem perfectionem nostrae cognitionis constituent, de eo, quoque perficiendo maxime solliciti sunt. Hunc itaque in finem arithmetices geometriae & algebrae studium maximopere commendant, existimantes, hac sola ratione ideis puris aduescere intellectum posse, viamque adeo ad veram eruditionem perueniendi in eo collocant, vt in hisce matheseos partibus probe quis sit prius exercitatus, quam ad alia adgre- diatur.

§. XXXVI.

Ego quidem non negauerim, posse hac ratione habitum quendam de rebus mathematicis accuratiores conceptus sibi formandi, induci: sed qui hominem hisce imbutum, statim ad omnia studiorum genera, in quibus ideae abstractae occurrunt, idoneum esse putant, turpiter mea sententia errant. Experientia enim constat, homines in algebra & geometria ad miraculum
vsque

vsque exercitatos, ad theologiae, & disciplinae moralis, ciuilisque studium, longe fuisse ineptissimos. Accedit, quod conceptus mathematicos vbique inferant, quod erroribus plusquam puerilibus occasionem deinceps praebet.

§. XXXVII.

Omnia itaque in intellectu puro & imaginatione, imo omnibus facultatibus, ad exercitationem redeunt. Sola exercitatione ad conceptus theologicos, mathematicos, morales, promte & accurate formandos, aptus quis idoneusque reddi potest. Et sane quanta exercitationis vis sit, vel ex iis artibus, quibus corpus ad agilitatem eruditur, satis superque constat.

§. XXXVIII.

Iudicii itaque perficiendi haec commodissima mea opinione via est, vt subinde proponatur materia, super qua ratiocinationes instituantur, eaeque quam accuratissime ad leges rectae ratiocinationis reuocentur: itemque si scripta aliorum hunc in finem euoluantur, vt cuncta reuocentur sub examen, verumque ita a falso discernatur. Et hoc quidem ita fieri potest, vt inuestigato auctoris sensu, thesis rite constituatur, & tum rationes, quibus thesis probatur, sigillatim expendantur.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

Ad ingenium excolendum forte artem Lullisticam, aut locos dialecticos, aut indicem combinatorium, & similia eruditorum inuenta retuleris. Sed per artem Lullisticam tantum nocebitur iudicio, in quantum forte ingenium promouebitur. Loci dialectici ad certam veritatis & verosimilitudinis confusionem, vt nunc alia incommoda taceam, ducunt. Index combinatorius non plane respuendus, saltem ad conceptuum foecunditatem aliquid faciet, sed iudicio cuncta sunt temperanda. Non errauerit, qui dixerit, & hic exercitationem vtramque facere paginam.

§. LX.

Memoriae optime consuletur obseruatum in studiorum tractatione, tum in themate quolibet componendo, accurato ordine. Nec excerpta, seu loci, vt vocantur, communes spernendi, modo non quis nimius in iis sit, cum detrimento iudicii. Interim id cum primis obseruandum, vt excerpantur selecta, nec vbiuis obuia, idque ex ipsis fontibus & libris primariis. Methodus haec optima est, quae quam minime est impedita, suaeque facilitate se commendat. Vitium quoque est, si quis nimis circa methodum sit sollicitus. Cetera exemplis rectius docentur, quam regulis.

§. XLI.

§. XLI.

Haec omnia si quis in omnibus intellectus functionibus & operationibus obserauerit, is quidem, exquisitam multam rerum notitiam adquirere idoneus vtcunque erit, ad veritatem tamen, ceu centrum & apicem omnis eruditionis, nondum satis est praeparatus. Experientia enim docet, eos qui haec tenus dicta ad vnguem vsque obseruant, grauissimis tamen adhuc immerfos esse erroribus.

§. XLII.

Causa immediata & proxima errorum sunt praeiudicia, vt supra ostendimus, quorum infinita est varietas. Praeiudiciorum, adeoque errorum omnium fons & scaturigo, vt itidem demonstrauius, in voluntate hominum quaerendus. Frustra itaque inculcaueris illud: *deponenda esse praeiudicia*, nisi emendaueris voluntatem. Hoc enim perinde esset, ac si medicus suaderet aegroti vt sanus fieret, nec tamen medicamentum praeberet.

§. XLIII.

Ergo vt a voluntatis emendatione studiorum nostrorum tractationem, & veritatis inquisitionem incipiamus, ratio ipsa iubet. Idque non aliter fieri potest, quam si serio ad Deum conuertamur, & conuersi voluntatis sanctitatem, lumenque intellectus ab eo
im.

impetremus. Ita enim locum inuenit Salomonis optima ad philosophiam manducatio : *timor domini est initium sapientiae*. Media autem huc facientia, cum christiana religio suppeditet, de iis hoc loco nihil addendum.

§. XLIV.

Atque ita fontes generales omnis corruptionis obstrui etiam possunt. Originalis labes per conuersionem veram non equidem plane tollitur, eius tamen vis valde immittitur, atque labefactatur. Educatio qualis nobis obtigit ferenda, cum quae facta sunt mutari nequeant; interim ad vitia per eam contracta serio emendanda, omnia consilia homo qui ad Deum se conuertit, confert: id quod de iis quoque, quae conuersationi, & consuetudini, originem debent, intelligendum: ne enim noua hac ratione vitia contrahat, iam sua sponte homo, qui serio hoc agit vt Deo placeat, omnem dabit operam.

PHILOSOPHIAE INSTRUMENTALIS
PARS SECVNDA,
DE
RATIONE VERITATEM EX
ALIORVM SCRIPTIS ERVENDI.

CAP. I.

de

NATVRA ET INDOLE SERMONIS!

Σύνοψις.

<i>Cur opus sit hermeneuti- ca? §. I.</i>	<i>Quid praeterea de idea- rum coniunctione obser- uandum, §. XX.</i>
<i>Quid sit? §. II.</i>	<i>De idiotis, mis sermonis, §. XXI.</i>
<i>Tractandi eam methodus, §. III.</i>	<i>Ex indole sermonis pendet, quod propositiones vel simplices sint, vel com- positae, §. XXII,</i>
<i>Origo sermonis, §. IV.</i>	<i>Illae vel complexae sunt, vel incomplexae, §. XXIII</i>
<i>Linguae primigeniae voces naturalem significandi vim habuisse videntur, §. V.</i>	<i>De propositionis incidentis cum principali connexi- one, §. XXIV.</i>
<i>Ceterarum linguarum non item, §. VI.</i>	<i>De propositionum inciden- tium, in una principali, varietate, §. XXV.</i>
<i>Quid sermo, quid vox? §. VII.</i>	<i>Quid de modalibus censen- dum, §. XXVI.</i>
<i>Duae vocum classes, §. VIII.</i>	<i>In compositis aliquando compositio exprimitur, §. XXVII.</i>
<i>Vocum pro idearum varie- tate diuersitas, §. IX. X. XI.</i>	<i>Aliquando latet, §. XXXIIX.</i>
<i>Vel complexae sunt, vel in- complexae, §. XII. XIII.</i>	<i>In exclusiuis particula ex- clusiua non semper ex- primitur, §. XXIIX.</i>
<i>Vel homonymae sunt, vel synonymae, §. XIV.</i>	<i>Quid, & quotuplex perio- dus? §. XXX.</i>
<i>Causa huius rei, §. XV. XVI.</i>	<i>De stilo eiusque diuersita- te, §. XXXI.</i>
<i>Quid, & unde emphasis? §. XVII.</i>	
<i>Significatio vocum vel. for- malis, vel materialis, §. XVIII.</i>	
<i>De vocibus, quae idearum nexum exhibent, §. XIX.</i>	

§. I.

Cum multae iam a viris doctis inuentae sint veritates, vt in iis inueniendis operam studiumque nostrum collochemus, necesse non est; sed sufficit, si ex scriptis illorum monumentisue eas eruamus. Ast hoc fieri nequit, nisi illorum scripta recte intelligamus: ad quod *Hermeneutica* nos ducit.

§. II.

Hac voce itaque nihil aliud denotamus, quam philosophiae instrumentalis partem, quae signa quibus alii in cogitatis suis exprimendis vtuntur, praesertim verba, ita declarare & interpretari docet, vt de auctorum mente certi reddamur.

§. III.

Hoc autem vt rite fiat, de indole & natura sermonis initio agendum, vt ea cognita causas obscuritatis inuestigemus, verumque & genuinum sensum designemus, & ita eo commodius media, quibus tolli omnis obscuritas possit, indicare queamus.

§. IV.

Ad vitam socialem necessarium esse, vt mentis cogitata per certa signa cum aliis communicemus, eumque in finem verba quam aptissima esse, quilibet facile intelligit. Originem tamen sermonis ad Deum ipsum referendam esse, censeo. Adamo enim inditam a Deo loquendi facultatem, ex nominibus, animantibus brutis impositis, & colloquio

loquio cum Eua instituto, satis clare colligitur.

§. V.

Forte etiam in primigenia ista lingua convenientia quaedam fuit inter voces & res ipsas, quae vocibus designabantur, siue ex literarum figura, siue aliunde ea petenda sit. Et haecenus illorum admitti sententia potest, qui contendunt, voces naturalem habere significandi potestatem.

§. VI.

Cum autem qui aedificationi turris Babylonicae intererant, a Deo ita punirentur, ut linguae istius primaeuae obliuiscerentur, necesse quidem erat, ut gens quaelibet, aut familia seorsim habitans, certas voces excogitaret, quibus res quaelibet designarentur. Atque in linguis tum exortis, voces ex pacto atque conuentione significandi vim accepisse, admodum est verosimile. In causas autem cur nonnulli his, alii aliis, vocibus uterentur, diuersasque adhiberent loquendi formulas, si modo certae causae subsunt, si quis inquirere vellet, is naturae & temperamento hominum aliquid hic tribuendum esse, animaduertet.

§. VII.

Ceterum constat sermo vocibus apte inter se iunctis, ad cogitata animi nostri significanda. Vox nihil aliud est quam sonus articu-

ticulatus, conceptum mentis nostrae significans. Vocari etiam alias solet *terminus*.

§. VIII.

Possunt porro voces omnes in duas classes diuidi: quaedam enim ipsas ideas, quaedam nexum atque iuncturam idearum, exhibent atque repraesentant

§. IX.

Quae ipsas ideas exhibent, totuplici ratione variant, quotuplici ratione ipsae ideae. Aliae itaque sunt voces, quibus indicantur ideae simplices: aliae, quibus compositae. Rursus alia sunt vocabula substantiarum, alia modorum, alia relationum.

§. X.

Praeterea alia sunt vocabula, quibus ideas denotantur, quae sine mentis opera nobis obversantur, & alia quibus designantur ideae, quae non sine mentis opera nobis obversantur: haec *abstracta*, illa *concreta* dicere moris est.

§. XI.

Rursus alia sunt vocabula idearum, vniuersalium, alia particularium, alia denique indiuidualium: item alia sunt vocabula idearum clararum, alia obscurarum: alia denique adaequatarum, alia inadaequatarum.

§. XII.

Interdum etiam contingit, ut plures voces inter se coniungantur, quae in mente nostra excitant unam ideam totalem, de qua saepe ea affirmare aut negare possumus, quae de singulis terminis separatim affirmari, aut negari nequeunt. Atque voces ita iunctas *terminos complexos* vocant.

§. XIII.

Quandoque autem una vox equidem tantum exprimitur, sed reliquae subintelliguntur, quae tamen ad ideam totalem repraesentandam necessariae erant, atque tum *terminus sensu complexus* dicitur; sicut *verbis complexus* est, quando omnes voces, quae adesse debent, exprimuntur. Vtroque modo complexus est, quando una vox per aliam, quae expresse additur, utcumque equidem determinatur, sed nihilo secius aliquid subintelligendum remanet.

§. XIV.

Nec illud praetermittendum, quod una vox quandoque diversis rebus significandis adhibeatur: sicut vice versa, una res duabus pluribus saepe gaudet vocibus, quibus significari queat. Si illud sit, oriuntur inde *homonyma*; si hoc, *synonyma* inde originem ducunt.

§. XV.

Ut una res pluribus vocibus exprimi queat, id aut casu, aut ex peregrina-

rum linguarum admixtione , aut ex alia quacunque causa, non satis nobis cognita fieri potest. Sed ut vna vox pluribus accommodetur , id itidem casu interdum fieri potuit, interdum tamen & consilio, aut necessitate, aut eloquentiae studio, homines ad hoc inuitante.

§. XVI.

Nimirum plurimae res inter se analogiam quandam, & conuenientiam, habent. Has ut iisdem vocibus insignirent, facile induci homines potuerunt, cum vbique fere maior rerum copia sit, quam verborum. Cumque etiam animaduernerent, vnā interdum viuidius sub alterius imagine atque schemate exhiberi, itidem alienas voces ad eam accommodarunt.

§. XVII.

Quod si quis itaque data opera impropriam vocis significationem adhibeat , ut vim pondusque orationi conciliet, tunc *emphasis* dicitur. Ex quo simul patet, non vbique equidem *ἐπιφάνεια* conseruandas, ne tamen semper in interpretatione eas negligendas esse.

§. XVIII.

Si vero vsu receptum sit, ut vna vox pluribus rebus accommodetur, tum ad primariam eius significationem , cuius vestigia plerumque in secundariis comparent, praecipue est respiciendum. Primaria ista significatio

gnificatio, *formalis*, *secundaria materialis*, vocari solet.

§. XIX.

Ad coniunctionem idearum particulae variae pertinent, ut aduerbia, praepositiones, interiectiones, signa quantitatis, & reliqua omnia, quae *terminarum syncategorematicorum* nomine venire solent. Hos ita definiunt, quod ex se quidem nihil significant, sed cum aliis vocibus coniuncti consignant. In interpretatione autem ad hos vel maxime respiciendum esse, exemplis facile ostenditur.

§. XX.

Praeterea de idearum coniunctione duo sunt obseruanda: primo, quod diuersimode fiat in linguis diuersis, pro cuiusque gentis indole; deinde, quod non semper naturali cogitationum ordini respondeat. Idque ideo, quod ab usu & consuetudine loquendi ratio maximam partem pendeat, non autem regulis & praeceptis philosophorum accommodata sit.

§. XXI.

Huc itaque pertinent omnes omnium linguarum *idiotismi*, in quibus naturalis cogitandi & loquendi modus haud raro manifeste negligitur, & qui ab usu & consuetudine gentis vnice pendent. Interim ex iis elegantia linguae maxime censeri solet, saltem

M §

ad

ad linguam intelligendam, ut obseruentur diligenter, necesse est.

§. XXII.

Ex formulis istis loquendi exsurgunt integrae *propositiones*, quibus iudicia nostra exprimimus. Istarum habitus a modo loquendi itidem haud raro aestimandus venit: factem huic causae tribuo, quod plura interdum iudicia certo modo connectantur, ut tamen vnum videri possit. Atque hinc propositiones in *compositas* & *simplices* dispe-
 sci solent. Quae enim vno subiecto & praedicato constat, *simplex*, quae pluribus, *composita* dicitur.

§. XXIII.

Interdum tamen contingit, ut propositio quidem sit *simplex*, sed ut in subiecto aut praedicato alia propositio, quam *incidentem* vocant, contineatur. Et has quidem *complexas* vocare solent, ut *incomplexas* illas, in quibus eiusmodi propositiones incidentes non reperiuntur. Nec tantum subiectum aut praedicatum, sed interdum etiam, ut nonnulli volunt, ipsa copula talem propositionem incidentem secum coniunctam habet. Vnde complexarum propositionum varietas intelligitur.

§. XXIV.

Solent autem istae propositiones incidentes, cum parte propositionis principalis, connecti, per pronomen relatiuum, quod cum
 vel

vel *explicatiuum* sit, vel *determinatiuum*, diuersus quoque inde respectus ad propositionem principalem oritur, ita vt praedicatum propositionis incidentis de subiecto propositionis principalis vel affirmari, vel non affirmari queat. Prius fit, cum pronomen est explicatiuum, posterius, cum est determinatiuum.

§. XXV.

Cumque etiam propositiones dupliciter, tripliciter, etc. complexae reperiantur, probe est obseruandum, quod propositiones incidentes in iis diuersi possint esse generis, vt cum in vna pronomen sit explicatiuum, in altera sit determinatiuum.

§. XXVI.

Ad propositiones quoad copulam, seu formam ipsam, complexas, referri etiam possunt, quas vulgo *modales* vocant. In his enim si propositio incidens a principali distinguatur, & illius respectus ad hanc consideretur, facile diiudicari possunt, nec vllis opus est ambagibus.

§. XXVII.

Compositarum propositionum duo constitui genera solent. Alterum illarum, in quibus compositio exprimitur: alterum illarum, in quibus later, quod ideo *exponibiles* vocari solent. Ad priorem classem pertinent *copulatiuae*, *disiunctiuae*, *conditionales*, *causales*, *relatiuae* & *discretae*. In quibus si
vnum

vnumquodque subiectum cum suo praedicato conferatur, statim & sensus illarum patet, & si quid vitii subsit, elucescit.

§. XXVIII.

Ad exponibiles *exclusivae*, *exceptivae*, & *comparativae* pertinent. Quibus nonnulli *inceptivae* & *desitivae* addunt. Quales autem istae propositiones sint, ex ipsa denominatione statim intelligitur.

§. XXIX.

Hoc saltem observandum, quod momentum trahit, particulas exclusivas non semper addi, & nihilo secius exclusionem quandam subintelligi, id quod ex re ipsa, & materia substrata, facile intelligitur. Vnde si interpres in sua versione exclusivas particulas ponat, non errat.

§. XXX.

In rhetorum scholis, particula ista orationis vnam aut plures propositiones continens, *periodus* vocari solet. Quamvis interdum *periodus* & integram ratiocinationem complectatur. Diuidi solent periodi in *simplices* & *compositas*: illae fere propositionibus simplicibus: hae compositis respondent, & prout plures paucioresue propositiones, indeque resultantia membra continent, variare quoque solent.

§. XXXI.

Ex periodis inter se iunctis integra exsurgit oratio, quae & *styli* nomine venire solet.

Huius

Huius itidem tum quoad formam, tum quoad materiam magna est varietas, nec interpreti negligenda. Etenim quoad formam *stilus* vel *sublimis* est, vel *medioris*, vel *planus* & *simplex*, item vel *concisus* & *argutus*, vel *diffusus* & *periodicus*. Quoad materiam autem, cui attemperatur, vel *poëticus*, vel *oratorius*, vel *historicus*, vel *philosophicus*, vel *scripturarius*, vel *theologicus*, vel *iuridicus*, etc. Haec hic paucis indicasse sufficit.

CAP. II.

de

OBSCVRITATE SERMONIS, EIVSQUE
CAVSIS.

ΜΕΤΟΨΙΣ.

<i>Sermonis praecipuum vitium obscuritas, §. I.</i>	<i>Nomina substantiarum obscura sunt, §. VII.</i>
<i>Cur ea hic maxime in censum veniat? §. II.</i>	<i>Interdum & modorum, §. VIII.</i>
<i>Causae obscuritatis variae, §. III.</i>	<i>Atque relationum, §. IX.</i>
<i>Interdum ex cogitatione auctoris oritur. Equidem occasione idearum simplicium, §. IV.</i>	<i>Item concretorum & abstractorum, §. X.</i>
<i>Compositarum, §. V.</i>	<i>In nominibus idearum singularium, particularium, vniuersalium, unde obscuritas, §. XI.</i>
<i>Cur vox aliqua ideam claram in nobis producat, cuius idea obscura fuit in auctore. §. VI.</i>	<i>Quid de nominibus idearum obscurarum censendum? §. XII.</i>
	<i>Item de nominibus idearum</i>

- adaequatarum, & inad-
aequatarum, §. XIII.*
*De altera obscuritatis cau-
sa ex vocibus, spectatim
ex iis quae sermoni acci-
dunt, §. XIV.*
*Item ex vocibus obsoletis,
recens confictis, &c. §. XV*
*¶ & ex synonymia vocum,
§. XVI.*
*Ex idiotismis sermonis, §.
XVII.*
*De causa obscuritatis in
propositionibus, & ratio-
cinis, §. XVIII.*
*Ex integro orationis habi-
tu, quo pacto obscuritas
noscatur, §. XIX.*
*Speciatim ex stilo conciso,
sublimi, &c. §. XX.*
*Item ex materia stili, §.
XXI.*
*Causa obscuritatis in stilo
poetico, §. XXII.*
historico, §. XXIII.
*An in stilo scripturae sa-
erae sit obscuritas, &
quae eius causa, §. XXIV.*
XXV.
*De causa obscuritatis in sti-
lo patrum, scriptorum-
que ecclesiasticorum, §.
XXVI.*
*Itemque Iure-consultorum
§. XXVII.*
*De causis obscuritatis quae
in ipso interprete sunt,
§. XXVIII.*
*Quorsum generatim omnia
intellectus vitia perti-
nent, §. XXIX.*
*Speciatim praecudicium
auctoritatis, §. XXX.*
*Praecudicium ex commen-
tariis haustum, §. XXXI.*
*Praecudicium ex falsa hy-
pothesi ortum, §. XXXII.*
*Affectus quo pacto inter-
preti noceant, ut amor
& odium, §. XXXIII.*
*Id quod paulo specialius de-
claratur, §. XXXIV.*

§. I.

INter vitia sermonis, maximum fere est, ob-
scuritas. Per hanc quippe fine & scopo suo
excidit sermo, qui est, ut cogitata nostra cum
aliis communicemus. Huius itaque vitii co-
gnoscendae causae sunt, ut eo rectius illi me-
dela afferatur.

§. II.

Nec mirum videri debet, quod tantum
obscu-

obscuritatis hic iniiciamus mentionem. Licet enim sensus falsus & erroneus, quem ex verbis auctoris concipimus, praecipuus morbus, cui per hermeneuticam obuiam eundem, videri possit, & reuera etiam sit, hic tamen ex obscuritate vnice oritur. Si enim cuncta nobis sint perspicua, fieri nequit, quin sensum verum statim assequamur.

§. III.

Deprehendimus autem causas obscuritatis tum in sermone ipso, tum in animo lectorum, vel auditorum. In sermone ipso quae deprehenduntur, duplicis iterum generis sunt. Vel enim ab ipsis cogitationibus seu ideis, vel a vocibus seu signis, eorumque structura, obscuritas oritur.

§. IV.

Ad ideas quod attinet seu cogitationes, cum magna illarum sit varietas, nulla tamen illarum est, quae non certo modo occasionem praebere queat obscuritati. Sic cum de ideis simplicibus certi esse nequeamus, an alii eodem modo quo nos iis afficiamur; sequitur, nomina etiam *idearum simplicium* tam diu nobis obscura esse, quam diu id certo nobis non constat.

§. V.

Idae compositae tum demum perspicuae sunt, cum omnes partes, quibus constare perspectas habemus. Nomina itaque *eiusmodi idearum* tum quoque clara sunt, cum
ita

ita ideas eiusmodi nobis exhibent ; obscurae contra sunt, cum ideas nobis fistunt, quarum partes non ita exploratas habemus.

§. VI.

Ex quo id consequitur, non statim conceptum, quem vox aliqua in nobis producit, auctori quoque esse tribuendum. Fieri enim potest, vt idea, quam vox aliqua designat, clara in nobis sit & perspicua, cum obscura fuerit in auctore, quem interpretamur, & vice versa,

§. VII.

Idae *substantiarum* obscurae sunt, adeoque & nomina illarum clara esse nequeunt. Quod cum primis de substantiarum collectionibus quoque est intelligendum, quae quo ampliores sunt, eo obscuriora plerumque habent nomina.

§. VIII.

Modorum idae multo quidem clariores sunt, quam idae substantiarum. Nihilo secius nomina modorum vsu vulgi quandoque valde ambigua facta sunt. Praesertim, quae plurium modorum significant collectionem, intellectu sunt difficilia, quia non facile est omnes modos, quos significatione sua complectuntur inuenire : quia il qui istis vocabulis vsi sunt, ea nunquam, aut raro fat accurate, definiuerunt.

§. IX.

§. IX.

In *relationibus* semper idea quaedam loco fundamenti ponitur, cum qua alteram comparamus. Prout itaque haec idea fundamentalis variat, variat autem pro hominum diuersitate magnopere, ita variat etiam relatio. Nomina itaque relationum obscura nobis sunt, donec clarius nobis alterius idea fundamentalis, quae reliquarum est mensura, innotescit.

§. X.

Concretorum nomina iisdem fere premuntur difficultatibus, quibus nomina substantiarum laborant. Ideis autem *abstractis* haud raro contingit, vt homines eas non tantum in mente sua, sed & extra eam, reuera existere sibi persuadeant, & de iis etiam ita loquantur, unde earum nominibus omnino obscuritas quaedam adhaeret.

§. XI.

Nomina idearum *singularium* ideo obscura sunt, quia interdum quicquid est in re, significant, interdum partem duntaxat, nec semper eandem. *Particularium* autem & *universalium* idearum nomina, multis de causis obscura fiunt. Signa namque particularitatis hoc equidem indicant, praedicatum non de subiecto in tota sua latitudine spectato, esse intelligendum; ast de quibus & quanto numero hoc dicatur, inde non constat. Accedit, quod istae voces plerumque

N

rela-

relatiuae sint, vnde ex ipsa relatione noua obscuritas oritur : itemque, quod signa vniuersalitatis haud raro particulariter, & rursus signa particularitatis, quandoque vniuersaliter capiantur, & ita quoque interpretanda sint.

§. XII.

Solent quoque ipsae ideae in obscuras, & claras, dispesci. Iam si ideae ipsae *obscurae* sunt, voces quoque, quibus indicantur, non possunt esse clarae. Hoc saltem obseruandum, quod multi voces quasdam probe se intelligere putant, iisque quotidie vtuntur, quae tamen obscurissimae sunt, ideo quod idearum obscurarum sunt signa.

§. XIII.

Paucissimarum quoque rerum, nos habere ideas *perfectas & adaequatas* constat. Nihilofecius dum alios legimus, facile credimus, ideas rerum adaequatas illorum mentibus fuisse obuertas. Quo ipso ab illorum mente, sententiae, si non aberramus penitus, certe non sine erroris periculo desectimus.

§. XIV.

Et haecenus de prima obscuritatis causa, quae in ipsis ideis est, egimus. Nunc ad alteram, quae *vocibus* oritur, accedimus. Vbi iis quidem, quae sermone accidunt, vt pronuntiatio, aut scriptura, non immorabimur; quanquam ex vtraque, maxime autem
ex

ex figura externa literarum, similibusque vitiis, quae per errorem scribarum aut typographorum, aut intempestiuam criticorum industriam oriuntur, & in codicibus, manuscriptis pariter ac libris impressis deprehenduntur, haud leuis obscuritas oriri potest.

§. XV.

Ex ipsis vocabulis obscuritas enascitur, quando adhibentur *obsoleta, recens conficta, peregrina*. Speciaticim & *homonymia, & synonymia*, obscuritati causam praebere potest. Et de homonymia quidem id per se patet: ea autem illas quoque voces laborare, quae mox proprie, mox improprie, interdum late, quandoque stricte accipiuntur, itidem ex supra dictis facile intelligitur.

§. XVI.

Ad *synonymiam* autem quod attinet, contingit, ut interdum voces quaedam pro synonymis habeantur, quae tamen non prorsus tales sunt, sed inter quas diuersitas quaedam intercedit, licet vnam eandemque rem denotent. Atque hinc dum eandem prorsus vtrique significationem tribuimus, magna oriri potest obscuritas: id quod & de diuersarum linguarum vocibus probe est obseruandum, quae interdum multum discrepant, licet eandem rem significare videantur.

§. XVII.

Phrases, formulaeque loquendi, obscuritatem interdum pariunt, quando *idiotismos* linguae non satis intelligimus. Hoc tamen legentis potius, aut audientis, quam linguae vitium est. Sed & ad loquentis aut scribentis vitia anomaliae, & inusitatae loquendi formulae, itemque *ἀκρωλογίαι*, referendae sunt, ex quibus insignem oriri quandoque obscuritatem, nemo dubitauerit.

§. XVIII.

In *propositionibus*, *ratiocinationibus*, *periodisque* obscuritas tanto facilius oritur, quanto magis ab ordine naturali cogitandi, quem ordo loquendi sequi debeat, disceditur. Nec ordinis tantum immutatio, sed accumulatio nimia multarum cogitationum, & in vnum collectio, in his omnibus pro obscuritatis causa recte habetur.

XIX.

Ex integro orationis habitu, seu stilo, duplici ratione oriri difficultas quaedam, obscuritasque potest. Primo quidem ex *forma* eius, tum etiam ex *materia* ipsa, cui accommodatur.

§. XX.

Ex *forma*, quando in stilo conciso nimium breuitatis studium, aut argutiarum & acumiuum affectatio, obscuritatem inducit; sic sublimitas orationis, & tumor, efficit, vt nec ipsi auctores se intelligant, nedum alii.

In

In diffuso stilo, verboritas obscuritatem inducit, dum inter tot vanas & inutiles ideas, necessarias, quae ad verum orationis sensum pertinent, vix inuenire licet.

§. XXI.

Quoad *materiam* autem, generatim obscuritas oritur, si ea nobis plane sit incognita, si auctor principiis & hypothesebus, de quibus nihil forte vnquam audiuius, insistat, aut ad eas subinde respiciat : itemque si ad opiniones, ritus, consuetudines, aliasque circumstantias, quas ignoramus, auctor alludat, & quae alia sunt eiusdem commatis.

§. XXII.

Speciatim in stilo *poëtico* ex inusitata sermonis structura, quam metri ratio interdum postulat, item ex frequentioribus audacioribusque translationibus & figuris, & crebris ad mythologiam allusionibus, &c. obscuritas progignitur : vti in *oratoribus* quandoque orationis tumor, prolixitas, circumstantiaeque rerum variarum, quas supponunt, eam inducunt.

§. XXIII.

In stilo *historico*, si ab ipsa forma, & formulis quibusdam historicis receptis discedas, maxima itidem difficultas ex circumstantiarum, quae ad historiae accuratiorem cognitionem necessariae sunt, dissimulatione oritur : ad hanc autem aut partium studio,

aut negligentia & incuria, aut brevitatis intempestivae studio, historici inducuntur.

§. XXIV.

In *scriptura* quoque *sacra* quaedam obscurius dicta occurrere, non diffitemur, licet procul facessere iubeamus illorum voces, qui eam ita obscuram esse clamitant, ut vique aut traditione, aut nescio cuius oraculis, ad eam interpretandam opus sit. Causa autem cur quaedam obscuriora aut sint, aut videantur, primo in materia ipsa quaerenda, cum in ea de rebus coelestibus atque diuinis sermo instituat, quas homines naturales sibi que relictis prorsus non capiunt, regenti ipsi, diuinoque spiritu illustrati, non perfecte semper, aut adaequate cognoscunt.

§. XXV.

Deinde, in ipso sermone scripturae, in quo summam simplicitatem cum admiranda maiestate coniunctam, admiramur, causa obscuritatis quandoque quaerenda. Praeterquam enim quod pleraque, quae generatim de causis obscuritatis, quae haecenus diximus, hic quoque locum inueniant: in scriptura sacra haud raro ad ritus, ac consuetudines, & certas opiniones Ebraeorum, aliarumque gentium, maxime orientalium, alluditur; quas si quis cognitas non habeat, obscuritatem hinc oriri necesse est.

§. XXXVI.

§. XXVI.

De stilo primorum veterumque *theologorum*, quos *Patres* vocant, idem censendum: Multum ille obscuritatis ex hypothsibus philosophiae Platonicae, opinionibus tum temporis receptis, formalis loquendi ecclesiasticis, ritibus &c. trahit: vti Aristotelica contra principia, & scholasticorum saeculi, recentiorum theologorum, stilum & barbarum & obscurum reddunt.

§. XXVII.

Nec *iure-consultorum* stilus hic sine observatione praetermittendus. Veteres, Romani scilicet, latinae equidem linguae puritatem & elegantiam conseruant, sed formulis solennibus populi Romani subinde vtuntur, & iuxta ritus, consuetudinesue suorum temporum loquuntur, statum quoque reipublicae, qualis eo tempore fuit, supponunt. Haec omnia cum hodie plerisque ignota sint, quid mirum, si ius Romanum a paucissimis intelligatur? Recentiores autem iure-consulti domesticis formulis, scholasticae philosophiae barbariem haud raro iungunt, vnde quod non perspicuus, clarusque omnino illorum stilus vbique sit, haud difficulter intelligitur.

§. XXVIII.

Et de sermone quidem, causisque obscuritatis, quae ex eo oriuntur, haec sufficient. Nunc de iis causis, quae in interprete re-

periuntur, aliquid etiam dicendum. Earum vero aliae ad intellectum, aliae ad voluntatem pertinent.

§. XXIX.

Quoad *intellectum*, omnes eius imbecillitates, quae generatim veritatis cognitionem impediunt, interpretationi quoque obstaculum afferunt. Id quod ex oppositis boni interpretis virtutibus, rectius intelligitur. Speciatim, artium & linguarum ad interpretandum, necessariorum ignorantia, quin vel maxime huc pertineat, dubitari nequit.

§. XXX.

Praejudicia vt intellectui caliginem offundunt, ita ex voluntate, ceu prima & praecipua scaturigine, oriuntur. Eaque saepius interpretem in transuersum agunt, ne veram auctoris mentem assequatur. Sic *praeiudicium auctoritatis*, quod ex voluptate oriri alibi probauimus, hoc efficit, vt auctoris eam mentem esse credamus, quam alii, auctoritate, & celebritate florentes viri, illi tribuunt.

§. XXXI.

Huc etiam pertinet *praeiudicium ex commentariis haustum*. Plerique enim laborem cuncta media hermeneutica adhibendi euitaturi, ad commentarios confugiunt, iisque ita adsuescunt, vt hanc auctoris mentem esse firmiter sibi persuadeant, quae a commentatore illi tribuitur.

§. XXXII.

§. XXXII.

Ex ambitione fluit *praeiudicium ex falsa hypothesis* ortum, quod in interpretatione frequens admodum est. Ne quis enim errasse videatur, aut ut suam aliis persuadeat sententiam, quadrata miscere rotundis, & auctoribus affingere sententiam, quae nunquam iis in mentem venit, paratus est.

§. XXXIII.

Amor atque *odium* interpretes itidem haud raro in transuersum agunt: ut si auctorem quem interpretantur, ament, cuncta ita capiant, ut nil nisi praeclarum & admiratione, saltem adprobatione dignum, dixisse videatur; sin odio prosequantur, cuncta in deteriorem vertant partem. Ut autem amoris & odii diuersae possunt esse causae, aliis lucri, aliis gloriae, aliis voluptatis causa, hunc amantibus, alium contemnentibus: ita & ambitio, auaritia, voluptatis cupiditas, hic ubique partes suas agunt.

§. XXXIV.

Atque haec vitia cardinalia interpreti ita quoque nocent, ut si de rebus ad mores spectantibus sermo sit, isque religioni sibi ducat, auctorem, quem interpretatur, palam erroris arguere, omnia eo conferat consilia, ne auctor quicquam, quod hisce vitiis, adfectibusque inde fluentibus, aduersetur, dixisse videatur.

CAP. III.

de

SERMONIS SENSU VERO, EIVSQVE
CRITERIIS.

Σύνοψις.

- Quae in antecessum hic ob-
servanda sint? §. I.*
- Quod sermoni certus sen-
sus insit, §. II.*
- Et quidem unus, §. III.*
- Quare nonnulli duplicem
sensum, litteralem &
mysticum statuunt, §. IV.*
- Utrumque non posse simul
pro vero sensu haberi,
sed alterutrum, §. V.*
- Quando litteralis, quando
mysticus, pro vero sensu
habendus sit, §. VI.*
- In fabularum poeticarum
interpretatione, quo pa-
cto haec se habeant, §.
VII.*
- Itemque in scriptura sacra
§. VIII. IX.*
- Speciatim quae sit ratio vi-
tium Mosaicorum, §. X.*
- Quis verus & genuinus sit
auctoris sensus, §. XI.*
- De hoc ut certi reddamur,
constare debet, verba non
esse corrupta, aut inter-
polata, §. XII.*
- Ea ab auctore prolata esse,
a quo prolata dicuntur,
§. XIII.*
- Ipsa quoque verborum &
probratum significatio,
pro criterio veritatis re-
cte habetur, §. XIV.*
- Ut & conditio, status, affe-
ctus auctoris, §. XV.*
- Itemque, si auctor sibi ipsi
constet, §. XVI.*
- Haec criteria coniunctim
sumenda sunt, §. XVII.*
- Nec ex sermonis perspicui-
tate, semper licet crite-
rium veri sensus petere,
§. XVIII.*
- Multo minus ex ipsa re-
rum, de quibus tracta-
tur, veritate, §. XIX.*

§. I.

PRiusquam definiamus, quis verus & ge-
nuinus auctoris sensus sit, de duobus

CON-

constare debet, primo an sensum certum; deinde num vnum, an plures sensus, ex verbis elicere queamus, aut debeamus.

§. II.

Prius equidem dubio caret, cum sanæ mentis homo hunc in finem loquatur, aut scribat, vt cogitata mentis suæ cum aliis communicet. Quod sane non fieret, si quis vteretur vocibus, aut plane nullam significandi vim habentibus, aut, quod perinde est, nullum certum sensum fundentibus.

§. III.

Ex eodem sermonis fine atque scopo manifestum est, vnicum saltem eius esse posse & debere sensum. Licet enim subinde adhibeantur voces, formulaeque, duplicem sensum admittentes, proprium, & figuratum, necesse tamen est, vt ex intentione loquentis, vnicus tantum locum inueniat.

§. IV.

Praeterea cum non tantum verba, sed & res ipsæ, sint quandoque signa rerum aliarum, fieri potest, vt per verba res designentur, quæ iterum res alias exhibeant, atque repræsentent. Vnde rursus duplicem sensum, *litteralem* alterum, alterum *allegoricum* seu *mysticum* nonnulli statuunt, non tantum in scripturæ sacrae sed poetarum

tatum quoque, aliorumque scriptorum profanorum, interpretatione.

§. V.

Sed hic quoque ad auctorum intentionem respiciendum est. Si enim is eo consilio scribat, ut sub imaginibus certis atque symbolis mentem suam occultet, tum mysticus ille seu allegoricus sensus, proprie loquendo sensus eius est, quippe quem intendit. Contra si hoc sibi velit, quod verba ipsa prae se ferunt, tum quidem res ipsae quas enarrauit, aut ab ipso auctore, aut ab aliis ceu symbola aliarum rerum usurpari possunt, sed sensus tamen litteralis proprie loquendo, verus, & vnicus auctoris sensus est.

§. VI.

Vt vero constet, quando sensum litteralem, quando contra sensum mysticum, pro vero sensu habere liceat, inquirendum est in consilium intentionemque auctoris. Haec si non aliunde manifesta sit, colligi vtcunque potest ex modo loquendi, aut scribendi, ceteroquin illi vsitato, ex more gentis aut sectae, cui additus fuit, item ex eo, si ex sensu literalis absurdum quid, & sapienti viro indignum fluat, aliisue circumstantiis.

§. VII.

Sic poetarum fabulas plerasque non secundum sensum litteralem interpretandas esse, sed sublimius quid in illis latitare, merito ex eo colligas, quod eo tempore vbique symboli-

ca & mystica docendi ratio fuerit recepta, & credibile non sit, viros quibus mens sana denegari nequit, meris ineptiis conscribendis, tempus perdere voluisse.

§. VIII.

Ad scripturam sacram autem quod attinet, a libris *propheticis* probe reliqui sunt discernendi. Prophetæ enim cum sæpe data opera rebus ceu symbolis aliarum rerum vtantur, in iis, non inhaerendum esse sensui litterali, res ipsa docet. Id quod & de *parabolis* & *allegoriis*, passim in scriptura sacra occurrentibus, est intelligendum.

§. IX.

Ast in reliquis scripturae sacrae libris, hic quidem verus & genuinus sensus est, quem quisque ex verbis per regulas hermeneuticas elicit, quia hunc scriptores sacri communicare eum lectoribus voluerunt. Interim vsitatum fuit ab antiquissimis temporibus in gente Ebraea, vt res quae in scriptura sacra exponuntur, ceu symbola arcanioris doctrinae vsurparentur. Quam accommodationem itidem *sensum mysticum* vocare solent, qui licet verus sensus non sit, in quantum tamen veteris ecclesiae Ebraeae, de variis doctrinae coelestis capitibus, mentem exhibet, minime est contemnendus. Saltem ad eos conuincendos, qui talem sensum traditioni innixum, admiserunt, adhiberi tuto, & magna cum efficacia, potuit,

&

& haecenus recte hodie adhibetur.

§. X.

Speciatim de ritibus Mosaicis ita arbitror, licet & Moses per se hoc intendat, quod nos sensus litteralis docet, in illorum institutione statum sublimis quid subesse potuisse, quod traditione deinceps propagatum est, idque ideo, quod illorum temporum consuetudini, ritibus sacris sublimioris doctrinae arcana occultandi, valde fuerit conueniens. Namque & Orpheum apud Graecos, ritibus & ceremoniis sacris multa sapientiae capita occultasse, constat. Accedit, quod ceteroquin vix commoda omnium rituum sacrorum, quicquid etiam alii dicant, reddi ratio queat.

§. XI.

Atque ex his, quis *verus* & *genuinus* auctoris *sensus* sit, definiri potest: is namque qui menti & sententiae auctoris est conformis. Adeoque si sine symbolis scribat aut loquatur, is genuinus eius sensus est, quem verba quoad vim significandi, rationemque structurae, & quoad omnes circumstantias considerata fundunt, & quem auctori tribui, nulla alia causa obstat. Si vero symbolis utatur: is verus & genuinus sensus eius erit, quem sub symbolis seu imaginibus, per sensum litteralem recte intellectis, latitare, per certa indicia fuerit intellectum.

§. XII.

§. XII.

Sed sensus literalis de quo praecipue hic solliciti sumus, suis itidem gaudet *criteriais*, ex quibus certo colligitur, hunc, non alium, esse auctoris sensum. Nimirum hoc ut certo nobis innotescat, primo constare debet, verba non esse *corrupta* aut *interpolata*. Et enim ex corruptis & interpolatis verbis, sensus equidem aliquis fluere potest, sed is non sensus eius auctoris est, in cuius penetrare mentem constituimus.

§. XIII.

Ex eadem ratione constare debet, verba ab *eo auctore prolata* esse, a quo prolata dicuntur. Hinc quod scriptor genuinus sit, non suppositivus, constare debet. Si non constat, fieri potest, ut alterius mentem percipiamus, non eius, cuius intellexisse sententiam, nostra vel maxime intererat.

§. XXIV.

Praeterea pro criterio veri, ac genuini sensus, ipsa *significatio verborum & phrasum* habenda est. Tamdiu enim quisque creditur id voluisse, quod verba & phrasae significant, donec euidenter contrarium probatur. Nec enim vir bonus, & prudens, aliter, quam linguae indoles permittit, loqui solet.

§. XV.

Conditio quoque, status, indoles, & affectus

loquentis hic in censum veniunt. Vt enim actiones, ita & cogitationes, cuiusque statui, indoli, & affectibus, conuenientes esse solent. Is itaque sensus qui cuiusque statui, indoli, & affectibus conueniens est, quin pro vero & genuino haberi debeat, dubitari prorsus nequit.

§. XVI.

Huc & illud pertinet, quod is cuiusque verus sensus credatur, in quo nulla est *contradictio*. Praesertim si is qui scribat, sit vir prudens, & eruditus. Talem enim aut sibi, aut aliis, quos vera scripserit certo constat, contradixisse, non timere est praesumendum.

§. XVII.

Haec autem criteria coniunctim sumi debent. Si enim vnum adsit, cetera non item, non potest statim ex eo documentum veri & genuini sensus capi. Non itaque licet ita inferre: haec indoli, conditioni, ingenio, eruditioni auctoris sunt conuenientia, ergo is est verus & genuinus sensus. Namque potest & vir prudens, & eruditus, quandoque errare, & aliquid ingenio & eruditione sua parum dignum proferre.

§. XVIII.

Atque item de ipsa sermonis perspicuitate est obseruandum. Nec enim semper sequitur: hic sensus clarus est & euidens, ergo est auctoris verus & genuinus sensus: aut,

aut: hic obscurus est, ergo est falsus. Etenim causae variae esse possunt, cur obscurus potius pro vero auctoris sensu habendus sit quam clarus, & perspicuus.

§. XIX.

Nec aliter de ipsa rerum, quas tractant, *veritate*, est pronunciandum. Falluntur ergo, qui ita rationes subducunt: in hoc sensu verum est, quod auctor dicit, ergo hoc etiam sibi voluit: aut ita: in hoc sensu falsum est quod dicit, ergo hoc non voluit. Id quod cum primis etiam de auctoribus sapientiae & doctrinae fama florentibus est intelligendum. Namque & illi cum homines sint, falli possunt; erratque qui putat, eas semper vera scribere aut loqui.

CAP. IV.

de

MEDIIS HERMENEVTICIS.

Σύνοψις.

<i>Tractationis ordo, §. I.</i>	<i>Item per editiones accuratiores, §. V.</i>
<i>Quo pacto obuiam eundum obscuritati, quae ex ideis oritur, §. II. III.</i>	<i>Illi, quae ex vocum significatione enascitur, per considerationem orthographiae, §. VI.</i>
<i>Obscuritati, quae in sermone ex figura externa litterarum, aut corruptione textus oritur, obuiam itur per artem criticam, §. IV.</i>	<i>Et etymologiae ac vsus, §. VII.</i>
	<i>Rationis quae vocem flectendi & sermum di, §. VIII.</i>
	<i>O Et</i>

- Et haec quidem in omnibus
 orationis partibus locum
 habent, §. IX.
 De artium vocabulis quid
 observandum, §. X.
 Sequuntur coniecturae,
 harumque indicantur
 fontes, §. XI.
 Regulae ex natura & in-
 dole negotii, ut: comuni-
 etis loco & origine, §. XII.
 Ex effectu, §. XIII.
 Interpretationem ita insti-
 tuendam, ne quis temere
 sibi contradicere videa-
 tur, §. XIV.
 Huc & refertur analogia
 doctrinae, §. XV.
 Quid censendum, si quis a-
 liis inuitus contradicat,
 §. XVI.
 Quod ad affectum, conditi-
 onemque auctoris, etiam
 sit respiciendum, §. XVII.
 Itemque ad finem & sco-
 pum auctoris, §. XVIII.
 Hae coniecturae in omni
 interpretandi genere lo-
 cum inveniunt, §. XIX.
 Quo pacto specialibus ob-
 scuritatibus causis occur-
 rendum, & primo qui-
 dem vocabulis obsoletis,
 peregrinis &c. §. XX.
 Quid ambiguitati tollen-
 dae expediat, §. XXI.
 Itemque difficultati quae
 ex idiotismis oritur, §.
 XXII.
 Aut ex inusitatis constru-
 ctionibus &c. §. XXIII.
 Aut ex modo iudicia, & ra-
 tiocinationes suas, pro-
 ponendi, §. XXIV,
 Quo pacto tollatur difficul-
 tas, quae oritur ex stili
 forma, §. XXV.
 Aut materia, §. XXVI.
 Speciatim quo pacto ver-
 sandum in interpretatio-
 ne poetarum, §. XXVII.
 Oratorum, §. XXVIII
 Historicorum, §. XXIX.
 Scripturae sacrae, §. XXX.
 Theologorum & scripto-
 rum ecclesiasticorum, §.
 XXXI.
 Iuris civilis, §. XXXII. &
 XXXIII.
 De recto & sobrio commen-
 tatorum usu, §. XXXIV.
 In ipso denique interprete
 requiritur naturalis in-
 genii bonitas, §. XXXV.
 Iudicium haud vulgare, §.
 XIXVI.
 Ingenium praestans, §.
 XXXVII.
 Linguarum & artium huc
 spectantium peritia, §.
 XXXVII.
 Animus praecudiciorum &
 affectuum expers, §.
 XXXIX.

§. I.

Nihil amplius itaque super est, quam vt de *mediis*, quibus omnis in sermone obscuritas, quantum licet, tolli potest, dispiciamus, vt verus cuiusque auctoris sensus nobis innotescat.

§. II.

Quae ex ideis oritur obscuritas, ea proprie huc non spectat. Interim probe haec tenenda est regula: *si in ideis & rebus ipsis obscuritatis causa est, caueamus, ne eam quaeramus in verbis & sermone,*

§. III.

Sed altera quoque hic tenenda est regula, non minus interpreti accurate obseruanda: *ne maiorem perspicuitatem in sensu auctoris quaeramus, quam qua usus est.* Quae enim obscure dicta sunt, obscure etiam saltem a nobis intelligi possunt.

§. IV.

Obscuritati quae in sermone ex figura externa literarum, vel scribarum vel typographorum erroribus oritur, obuiam iri potest per *artem criticam*, si alii codices conterantur, aut emendatio iuxta criticorum leges instituitur. Conferunt huc etiam aliquid coniecturae, de quibus deinceps.

§. V.

At cum non omnium conditio ferat, aut plures conferre codices, aut artem criticam

exercere, aut in vera lectione indaganda multum temporis consumere, studiis suis is rectissime consulat, qui accuratissimas & emendatissimas auctorum, quos legere constituit, sibi comparat editiones.

§. VI.

Sublata hunc in modum obscuritatis causa, quae ex figura litterarum, aut vocum depravatione oritur, veram & genuinam vocum, in quibus forte obscuritas latet, eruere decet significationem. Qua in re primum ad ipsam *orthographiam* attendendum, quae interdum lucem plurimam affert.

§. VII.

Hinc *etymologia* in subsidium vocanda, ut propria, & praecipua vocis significatio, eruatur. Nec tamen originationi ita insistendum, ut non ad usum potius attendatur, iuxta notissimam regulam: *verba intelligenda sunt, ex proprietate, non grammatica, quae est ex origine, sed populari, ex usu, quem penes arbitrium est, & ius & norma loquendi.*

§. VIII.

Nec praetermittenda est *flectendi formandique* voces ratio, quae multum quippe lucis quandoque affert. Nimirum post originationem & usum, non est quod poenitere quemquam possit, si genus, casus, personam, tempus, numerum etc. diligenter consideret. Minutiae haec alicui videri possunt: sed sine his

his minutis non feliciter interpretatio procedit.

§. IX.

Haec omnia non tantum de verbis & nominibus; sed aliis etiam orationis partibus, praesertim ipsis, quas vocant, *particulis* sunt intelligenda. In his ad vsum cum primis est respiciendum: & si variis gaudeant significationibus, ex coniecturis deinceps indicandis, colligendum, quaenam loco praesenti maxime sit conueniens.

§. X.

De *artium vocabulis* speciatim obseruandum, quod eorum vera & genuina significatio, ex artis cuiusque prudentum definitione sit petenda. Quanquam nec in his, neque in aliis vocibus, recte intelligendis, sobrius & prudens *lexicorum* vsus spernendus sit.

§. XI.

Quod si hac ratione ad obscuritatem tollendam non proficiatur, ad *coniecturas* confugiendum est, quae ad quinque reuocari possunt capita. Consideranda namque est natura & indoles ipsius negotii: expendenda sunt coniuncta, tum origine, tum loco: effectus etiam non negligendus: nec affectus & conditio loquentis: cum primis etiam ad finem, scopum, & rationem scripti aut sermonis est respiciendum.

§. XII.

Ex primo coniecturarum fontē haec fuit regula: *verba sunt intelligenda secundum sub-
stratam materiam.* Ex secundo: *obscurae lo-
cutiones explicandae sunt ex eiusdem auctoris
loco planiori, licet alio tempore & loco prolato,
nisi manifesto appareat, ipsum sententiam mu-
tasse: item: ad antecedentia & consequentia
est attendendum.*

§. XIII.

Ex tertio fonte haec deduci solet regula: *si verba nude & simpliciter accepta, vel nullum,
vel absurdum aliquem effectum, post se essent
tractura, a receptiori sensu paulisper est receden-
dum.* Sed magna hic est adhibenda cautio,
ne statim absurdum iudicemus, quod nobis
ita videtur: sed quod palam, nemine re-
fragante rectae rationi repugnat, hoc pro
absurdo demum haberi poterit. Multo
minus in rebus abstrusis, & reconditis, id sta-
tim pro absurdo habendum, quod positum est
supra rationis nostrae captum. Denique &
hoc inquirendum, annon auctor eiusmodi sit,
ut absurdum illud nullo modo ei tribui pos-
sit.

§. XIV.

Etenim ut de ultimo capite, adhuc ali-
quid moneamus, non temere equidem cre-
dendum, quod aliquis ineptus sit, & con-
tra rationem agat ac loquatur, nec tamen
credendum, ac si nunquam hoc fieri possit.
Idem

Idem censendum de contradictione. Omnis interpretatio ita instituenda, ne quis sibi, aut aliis, contradixisse temere videatur. Fieri tamen etiam hoc posse, ab omnibus (excepta scriptura sacra) omnino supponendum est.

§. XV.

Fluit hinc & alia regula, quod in interpretatione semper ad *analogiam doctrinae*, quam quisque sequitur, attendendum sit. Cognoscendum itaque est, & ex ipso auctore hauriendum doctrinae, quam sequitur, systema: cumque, ut diximus, non temere quisquam sibi contradicere censendus sit, interpretatio ita instituenda, ne facile aliquid admittatur, quod huic systemati doctrinae eius, aduersetur, aut illud euertat. In scriptoribus sacris autem, cum nulla prorsus contradictio admitti queat, hinc pater, quod eius interpretatio, semper analogiae fidei conformis esse debeat.

§. XVI.

Facilius contingit, ut quis aliis contradicat. Nec vero nunc loquimur de ea contradictione, quae fit data opera, sed quae inuito velut & nolenti excidit. Nimirum de ea hic sermo est, quando quis ei contradicit, cum quo consentire ipsius intererat: Id quod praecipue contingit in rebus historicis. Hic itaque si noster auctor, quem interpretamur, maiorem mereatur fidem, res

salua est: si alter maiorem, aut vterque eandem, omnis nauanda opera, vt contradictio tollatur, aut interpretatio ita instituat, vt pateat, vter errauerit, modo eiusmodi sint, qui errare poterint.

§. XVII.

Ex quarto fonte haec fluit regula: *sermo obscurus ita interpretandus est, prout affectui loquentis, item dignitati & conditioni, tum ipsius, tum eius ad quem loquitur, est conueniens.* Ergo non tantum cuiuscunque scripti auctor inuestigandus est, si forte ipse titulus libri eum non prodat, sed historia vitae eius, quantum fieri potest, ex litterarum monumentis accuratius cognoscenda.

§. XVIII.

Ex vltimo denique fonte haec elicitur regula: *quaecunque interpretatio scopo aut fini auctoris, item rationi legis aut pacti est conueniens, ea est sequenda, reiicienda contra, quae ei repugnat.* Atque satis bene hoc procedit, si finem scopumque auctoris, itemque rationem legis cognitam habeamus: si ea nos fugiat, ex historiarum monumentis iterum inuestiganda veniet.

§. XIX.

Hisce coniecturis non tantum in *declaratiua*, quam vocant, sed & *restrictiua*, ac *extensiua* interpretatione locus est, licet in illa, ad rationem legis, aut pacti, praecipue respicere nos vulgo iubeant,

§. XX.

§. XX.

Specialibus illis difficultatibus, quas supra indicauimus, itidem per hæcenus allata obuiam iri commode potest. Hoc saltem addendum, quod vocabulis *obsoletis, peregrinis, recens confictis*, aliquis etiam illorum auctorum, qui de archaismis commentati sunt, aut qui lexica philologica, glossaria, aduersaria, miscellanea lectiones antiquas &c. scripserunt, vltus esse possit.

§. XXI.

Ambiguitati tollendae, coniectura fere hæcenus allatae sufficiunt: qui peculiari opere varias vocum significationes, & ambiguitates explicando, operae pretium fecerit, si ab iis discesseris, qui scripturae sacrae labores suos attemperant, vix inuenietur. Si autem ex *linguarum dissimilitudine* difficultas oriatur, per accuratam vocum inter se institutam *comparisonem*, ea quodammodo tolli poterit, & ne nostro sermone ei occasionem praebeamus, iuuabit *periphrasi* exprimere voces, quibus quæ accurate in alia lingua respondeant, si non praesto sint.

§. XXII.

Ad *idiotismos* cuiusque linguae accuratius cognoscendos, nihil aequè conducit, ac praestantium in qualibet lingua auctorum, diligens lectio. Nec contemnenda tamen prorsus illorum opera, qui linguae cuius-

O s

dam

dam idiotismo collegerunt, suisque commentationibus explicarunt.

§. XXIII.

Inusitatae constructiones & ἀκυρολογίαι sunt vitia scriptorum : quae si modo obseruentur, nec amplius ad recte loquendi regulas exigatur, quod praeue perperamque dictum est, omnis statim euanescit obscuritas. Ambiguitati autem, quae ex *constructione* oritur, per coniecturas hermeneuticas obuiam eundem.

§. XXIV.

Denique, si in ipsis *iudiciis*, modoque ea proponendi causa obscuritatis lateat, nihil amplius superest, quam ut sermo ad naturalem cogitandi ordinem redigatur. Id quod commode fieri potest, si integra ratio-cinatio in naturalem formam redigatur, si singulae propositiones seorsim considerentur, si compositae in simplices, complexae in incomplexas resoluantur, & in his omnibus subiectum & praedicatum ordine consideretur; ut pateat, quousque naturalis cogitandi modus obseruatus, & quousque ab eo discessum sit.

§. XXV.

Ex *forma stili* eiusque diuersitate, quae oritur difficultas, ex haecenus dictis fere omnis tolli potest. Praecipuum est, ut sermulo attendamus, in quo forte stilius a naturali loquendi, & cogitandi modo, sub elegantiae

gantiae specie abit : id quod obseruasse, ad obscuritatem hinc exortam remouendam, fatis est.

§. XXVI.

In *materia* autem, cum stilli obscuritas aut ex certis hypothesibus, ac receptis opinionibus, aut ex ritibus, consuetudinibus, ac antiquis institutis, ad quae forte alluditur, oriatur, patet historiae philosophicae, antiquitatisque studium, negligendum ei non esse, qui rite in antiquorum praesertim interpretatione versari cupit.

§. XXVII.

Speciatim ad *poetas* nemini accedendum est, nisi qui poeticae dictionis probe sit peritus, & artis quoque poeticae praecepta accurate calleat. Euoluendi eidem diligenter sunt, qui poetarum historiam tradunt, cum primis qui ad accuratiorem mythologiae cognitionem ducunt.

§. XXVIII.

In *oratoribus* interpretandis si cui animus est rite versari, is causam caputque negotii, de quo oratio instituitur, probe cognitum habeat, necesse est : statumque insuper tum eius qui loquitur, tum eorum, ad quos sermo fit, non ignoret : eo autem historiarum monumenta ducunt.

§. XXIX.

Historicos is demum rite interpretabitur, qui plures idem argumentum tractantes inter

ter se diligenter contulerit, vt omissam ab vno circumstantiam, supplere ex altero queat: certus quoque in iis legendis obseruandus est ordo, vt rerum nexus eo rectius intelligatur: denique, quae ad temporum locorumque in quibus res gestae sunt, vt & virorum, quorum mentio iniicitur, notitiam accuratiorem spectant, ex scriptoribus talia ex instituto tractantibus, chronologicis, geographicis, genealogicis, haurienda sunt.

§. XXX.

In scripturae sacrae interpretatione tum ea omnia quae haecenus tradidimus, obseruanda sunt, tum sequentia insuper: cum ex rebus ipsis maxima ibi oriatur difficultas, nemo aptus erit ad eam interpretandam, nisi qui vera viuidaque rerum diuinarum notitia fuerit instructus, quae non nisi diuino spiritu illustratis obtingit. Praeterea cum stilus scripturae sacrae singularis plane sit, caueamus, ne eum ad formam loquendi profanis scriptoribus vsitatum, nimis rigide exigamus. Denique gentis Ebraeae ritus, consuetudines, hypotheses, ad quas subinde in vtroque foedere alluditur, accurate cognitae habeat oportet, qui boni interpretis hic fungi munere cupit.

§. XXXI.

Atque de *theologis*, praesertim iis quos *patres* vocant, similia sunt obseruanda. Ritus

tus ecclesiastici, consuetudinis antiquae, opiniones regnantes, haereses contra quas disputatur, Platonicae philosophiae hypotheses, sententiae quoque vnicuique peculiare, ignorare non debet is, qui illorum se affecturum sensum sperat.

§. XXXII.

In *civilitate iuris* interpretatione multa concurrunt, quae ignorari ab interprete non debent. Historia Romana utramque faciet paginam, ut causa legum, si non omnium, talem praecipuarum forte innotescat. Nec status reipublicae Romanae interpretem lateat, quippe cui leges attemperari omnino solent. Multo minus iudiciorum ordinem, atque procedendi in iis morem ignoret, qui facere cupit, quod operae sit pretium, cum eum semper ante oculos habuerint antiqui iureconsulti. Romani vero iuris historia quod carere nequeat, qui hoc opus adgreditur, vel me tacente, quilibet intelligit.

§. XXXIII.

Nec haec sufficiunt ad Romani iuris interpretationem. Multum quoque huc confert, historia illorum iureconsultorum, ex quorum scitis, atque responsis, collectae fuerunt pandectae. Qui cum & responsa sua philosophiae quam sectati sunt, plerumque Stoicae, attemperaverint, manifestum est, in verum illorum sensum penetrare neminem posse, nisi qui & istius philosophiae probe

probe fuerit peritus. Sic & Iustiniani Imperatoris historia non est negligenda, cum is auctor praecipuus collecti in vnum corpus, Romani iuris, merito habeatur.

§. XXXIV.

Ceterum licet sapientum iudicio, turpe sit sapere ex commentariis: nihilofecius aliquando melioris notae *commentarias* consulere, non erit nefas. Ita vero consulendi sunt, vt neutiquam ob solam qua forte pollent, auctoritatem, illis adhibeatur fides, sed vt sententiae illorum tum demum recipiantur, si regulis hermeneuticis rite applicatis, consentiant.

§. XXXV.

Denique quod ad causas obscuritatem pro-
gigentes, quae ex ipsa *interpretis dispositione*
oriuntur, attinet, primo quidem, si iis naturae
dotibus, quae ad interpretationem requirun-
tur destituatur, nec arte emendari iste defe-
ctus queat, recte facit, si interpretandi officium,
aliis relinquat.

§. XXXVI.

Requiritur autem in eo cum primis *iudicium*
exquisitum, in circumstantiis omnibus ex-
pendendis, in conferendis locis parallelis, in
discernendis & censendis auctorum sententiis.
Ex quo fluit *ἀγχινοια* illa, & facultas conie-
ctura res abditas consequendi, quam interpre-
ti propriam, & peculiarem virtutem, non-
nulli faciunt.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Accedat porro necesse est, haud languida vis *ingenii* (specialiter sic dicti) & *imaginatio- nis*, vt aliam prompte velut induere perso- nam, exprimere affectus varios, & qua ra- tione res proposita sit, ad viuum velut re- praesentare valeat. Quae repraesentatio tamen tum demum recte procedit, si idem ve- lut affectus nos quoque impellat, qui in auctore fuit, quem interpretamur. *Memo- ria* autem quod pollere interpretes debeat, ex haecenus dictis, nemini obscurum esse potest.

§. XXXVIII.

Quod *linguarum* quoque & *artium* quarun- dam, ad interpretandum necessariorum, peri- tus esse debeat, itidem ex dictis constat. Quae- nam autem linguae & artes necessariae sint, ex lingua qua auctor, quem interpretari nobiscum constituimus, & materia quam is tractauit, statuendum est. Hoc modo obser- uandum, non statim accuratam eius artis no- titiam requiri, quae forte ad illustrationem auctoris vtrumque aliquid contulerit. Sic errant magnopere, qui in scripturae inter- prete, medicinae atque matheseos peritiam requirunt, quod nonnulla scripturae loca ex mathesi, aut medicina, illustrari pos- sint.

§. XXXIX.

Praeindicia denique & *praei affectus* cum
 ex

ex voluntatis vitiis oriantur, sequitur, hanc quoque repurgatam, emendatamue, in interprete esse debere. Sed vt Logica intellectus, ita Ethica voluntatis vitiis omnibus medetur, adeoque plura de iis hic commentari, huius loci non est.

PHILOSOPHIAE INSTRUMENTALIS
PARS TERTIA
DE
RATIONE VERITATEM CVM
ALIIS COMMVNICANDI.

CAP. I.

de

VARIIS MODIS VERITATEM CVM
ALIIS COMMVNICANDI.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

<i>Hominis officium est, veritatem communicare cum aliis, §. I.</i>	<i>que, & paradigmatica pertinet, §. IX.</i>
<i>Quorsum methodologia spectat, §. II.</i>	<i>Quid de methodo arbitraria censendum, §. X.</i>
<i>Quid veritatis nomine hic veniat, §. III.</i>	<i>Disputando quoque veritas cum aliis communicatur §. XI.</i>
<i>Duplex docenditatio, dum aut alios sequimur, aut ipsi cogitata nostra disponimus, §. IV.</i>	<i>Disputatur autem vel viua voce, vel scriptis, §. XII.</i>
<i>Prius fit per scholia, para- phrases, commentarios, §. V.</i>	<i>Prioris modi quae sit ratio, §. XIII.</i>
<i>Posterior methodus vel analyticalica est, vel synthetica, §. VI.</i>	<i>Disputatum finis, §. XIV.</i>
<i>Praeterca methodus est vel vniuersalis, vel particularis, §. VII.</i>	<i>Actus diuersi, §. XV.</i>
<i>Vel acroamatica, vel exotérica, §. VIII.</i>	<i>Institui possunt vel per syllogismos, vel per quaestiones ac responstones, §. XVI.</i>
<i>Ac hanc paraenetica quo-</i>	<i>Discrimen quod inter modum docendi scriptis, & viua voce obtinet, §. XVII.</i>
	<i>In scriptis magna quoque est quoad proponendi modum varietas, §. XVIII.</i>

§. I.

CVM homo non sibi, sed aliis natus sit, adeoque seipsum in aliorum dispensare usus debeat, ab eodem etiam requiritur, ut veritatem, quam aut ipse inuenit, aut ex aliorum scriptis hauset, rursus cum aliis, ad veram illorum felicitatem promouendam, communicet.

§. II.

Haec rite peragere methodologia docet, quo nomine intelligimus partem philosophiae instrumentalis, quae docet veritatem aut a nobis inuentam, aut ab aliis haustam, ita cum aliis communicare, ut et ipsi veritatis cognitione imbuantur.

§. III.

Quid autem veritatis nomine hic nobis veniat, iam ex Logica constat. Id saltem monendum, quod non tantum verum strictè sic dictum, sed verosimile etiam intelligamus. Vtrumque enim cum aliis communicandum est, sed ita ut simul doceatur, quis certitudinis gradus, ut veritati cuique ita, ut decet, assentiamus, obseruandus sit.

§. IV.

Sed cum non vna ratio sit veritatem aliis impertiendi, istius primo nobis explicanda venit diuersitas. Interdum nimirum certo alicui auctori nos adstringimus, vestigiis istius insistentes: interdum nostras ipsi cogitationes, prout visum fuerit, proponimus.

Prius

Prius iterum vel liberiori quadam, vel adstrictiori ratione peragitur.

§. V.

Adstrictiori scilicet, quando verba auctoris *κατὰ πρόδα* sequimur, obscura succincte illustrantes, aut aliis verbis reddentes, vt ita mentem eius designemus. Liberiori autem, cum non ita presse eum sequimur, et rebus potius quam verbis declarandis intenti, prolixiori discursu, quae ab auctore prolata sunt, illustramus, Et hinc quo pacto *scholia, paraphrasis, commentarius*, differant, facile intelligitur.

§. VI.

Si nulli auctori adstricti, nostras pro lubitu disponimus cogitationes, nihil impedit, quominus eandem sequamur methodum in docendo, qua vtimur in meditando: hinc et commode in *analyticam*, atque *syntheticam*, dispesci potest.

§. VII.

Porro, si obiectum, quod tractandum nobis sumpsimus, spectemus, vel circa integram quandam disciplinam, vel circa partem eius versamur. Hinc methodus vel *uniuersalis* est, vel *particularis*. Nec particularia ista argumenta eiusdem generis sunt. Nonnulla enim ipsa iudicia seu quaestiones expendunt, quae *themata composita* vocari solent; alia accuratiori rerum percceptioni inserviunt, quae *simplicia* appellantur.

Atque haec pro idearum varietate, varia quidem constitui & possunt & solent : sed cum ad ipsam tractationem hoc parum faciat, superuacuum hoc prorsus esse iudico.

§. VIII.

Si auditorum conditioni doctrinam attemperemus, dispesci methodus potest in *acroamaticam*, & *exotericam*. Hac in populo rudiori, & accuratiorum demonstrationum non capaci, erudiendo utimur : illa, quoties cum illis res est, quibus intimiores sublimioris doctrinae recessus sunt pandendi. Interim obseruandum, in exoterica docendi ratione, maiorem quandoque prudentiam & peritiam requiri, quam in acroamatica.

§. IX.

Ad exotericam docendi rationem, paraenctica quoque, & paradigmatica pertinet : ad flectendam quippe voluntatem & mouendos affectus aptior, quam dogmatica, ad intellectum quippe conuincendum accommodatio : non tamen ideo nobiliori, saltem si effectus spectes.

§. X.

Est & methodus sine methodo, quam *arbitrariam* siue *quodlibetariam* vocant, cum promiscue sine ordine, quaecumque illis se obtulerunt, conducunt. Cum hac tamen non est confundenda methodus *naturalis*, seu *arti-*

artificialis, cum ordinem quem res ipsa suppeditat, sequimur.

§. XI.

Praeterea docetur veritas, non tantum cum proponitur, & explicatur, rationibusque confirmatur, sed & dum contra aduersariorum insultus defenditur, aut dum errores illi oppositi deteguntur, ac refelluntur. Hinc & disputationes recte inter modos cum aliis veritatem communicandi, referuntur.

§. XII.

Disputatur autem vel viua voce, vel in scriptis. Vterque modus sua & incommoda habet, & commoda. Prior modus & ad inueniendam veritatem expeditior, & ad exercenda ingenia aptior: posterior tutior, nec tot periculis, quae ex praecipitantia oriri solent, obnoxius est. Sed in capite causae, regulisque praecipuis, inter se conueniunt.

§. XIII.

Prior disputandi ratio, quae viua voce instituitur, hodie in academiis frequentissima est, & ad ingenia ad maiora praeparanda recte adhibetur, & consistit in amica duarum sententiarum collatione, a duobus, ingenii exercendi ac veritatis confirmandae causa, legitime instituta.

§. XIV.

Harum disputationum finis primarius esse debet veritatis confirmatio, aut inuentio,

licet raro admodum a disputantibus intendatur, rarius ab iis obtineatur. Secundarius, isque si vsum spectes, praecipuus, ingenii est exercitatio, et iuuenum, qui in arenam istam descendunt, ad maiora atque grauiora praeparatio.

§. XV.

Cum autem eiusmodi disputatio, in duarum sententiarum contrariarum collatione legitime instituta consistat, manifestum est, quod disputantes non tantum a se inuicem dissidere debeant, sed quod vnus etiam oppugnare debeat thesin, quam alter defendat ac tueatur. Quod vt rite fiat, vtque moribus hactenus receptis attemperetur, certis articulis, principalibus atque accessoriis, disputatio absoluitur, in quibus quodnam cuiusque officium sit, suo loco vberius exponetur.

§. XVI.

Hic illud saltem adhuc obseruandum quod disputationes institui possint vel per *sylogismos*, vel per *quaestiones ac responsiones*. Vterque modus ad veritatem inquirendam non ineptus est, licet prior hodie sit vsitatio. Licet et quandoque discursu soluto vti, quod in scriptis est frequentius, in disputationibus autem vtiua voce instituendis magis videtur necessarium per *sylogismos* procedere, vt ita accuratius rationes concludendi mentibus disputantium obuersentur.

§. XVII.

§. XVII.

Vt autem in disputando, ita etiam in aliis docendi veritatemque communicandi modis, hoc discrimen obseruandum, quod vel *scriptis* fit, vel *viva voce*. Nec perinde prorsus est, quo modo quis vti velit, cum nonnulli ad scripta, quibus posteritatem erudiant, elaboranda, sint aptiores. Vterque etiam modus et commoda sua habet, et incommoda, vt vterque etiam diuersis regulis atque praeceptionibus innititur.

§. XVIII.

Nec in scriptis vna ratio, cogitata sua proponendi, obtinet. Namque et *ligata* oratione hoc facere licet, (quod olim fuit frequentissimum) et *prosa*. Licet interdum per modum *dialogi* hoc facere, quod scribendi genus itidem vaide olim frequentatum, hodie in desuetudinem fere abiit, cum ad docendum tamen nullum fere sit accommodatius. Quod si solus auctor loquatur, is *continuo* interdum *discursu* utitur, quandoque *theses* seu *apborismi* ponuntur, aut *definitiones*, quibus vberior deductio, et explicatio subiiciatur, aliquando et per modum *quaestionum* cuncta proponere moris est, quibus succinctae et perspicuae responsiones subiungantur.

CAP. II.
de
VITIIS DOCENTIVM, VERITATEMQUE
CVM ALIIS COMMVNICANTIVM.

NÚVOΨIS.

- Vitia docentium vel generalia sunt, vel specialia, §. I.*
Ad generalia pertinet, quoad intellectum, ignorantia artis, quam quis proficitur, §. II.
Ignorantia, modi docendi, §. III.
Ignavia docentium & extemperalitas, §. IV.
Vana eruditionis aut eloquentiae ostentatio, §. V.
Tractatio superfluum, item superficialia necessariorum, §. VI.
Confusio & ordinis neglectus aut nimia circa methodum superstitio, §. VII.
Tædiosa prolixitas, aut nimia breuitas, §. VIII.
Itemque obscuritas, IX.
Sermonis nimius cultus, aut neglectus etiam atque barbaries, §. X.
Quoad voluntatem auaritia, atque inuidia, §. XI.
Gloriae, laudis que cupiditas, §. XII.
Voluptatis consecratio, veritatisque ex metu dissimulatio, §. XIII.
Ad vitia specialia, & quidem illorum qui scriptis docent, pertinent, quod vulgata & protrita scribant, §. XIV.
Aut plagii crimine se obstringant, §. XV.
Aut circa leuia & ludicra versentur, §. XVI.
Item quod nimis multa scribant, §. XVII.
Aut nimis festinent, vel nimis cunctentur, §. XVIII.
Et denique quod stilo inepto & declamatorio utantur, §. XIX.
Contra, qui viua docent, commoda quae inde ad eos resultant saepe negligunt, §. XX.
Haud raro quoque languidi sunt, §. XXI.
Nec auditorum suorum habent rationem, §. XXII.

Vitia

<i>Vitia disputantium</i> , §. XXIII.	<i>Rursus opponentum vitia post datam responsionem</i>
<i>Vel communia sunt utriusque disputantium</i> , §. XXIV.	§. XXVII.
<i>Vel propria aut opponentium</i> , §. XXV.	<i>Speciatim circa instantias</i> , §. XXVIII.
<i>Aut respondentium</i> , §. XXVI.	<i>An probatio exigi a respondente possit?</i> XXIX.
	<i>De consequentiarum legitimo usu</i> , §. XXX.

§. I.

Vitia docentium, veritatemque cum aliis, communicantium, vel *generalia* sunt, omnibus quocunque docendi genere vtantur, communia, vel *specialia*, in illis, qui aut scriptis aut viua voce docent, atro notanda lapillo.

§. II.

Generalia vel *intellectui*, vel *voluntati*, imputanda sunt. Quae ad intellectum referuntur, aut ad *doctrinam ipsam*, aut ad *modum docendi* pertinent. Et ad doctrinam quidam ipsam pertinet ignorantio artis, quam quisque profitetur. Plena enim & habitualis peritia ad docendum requiritur, quae si non adsit, frustra quis & temere hocce munus suscipit.

§. III.

Licet autem quis rem ipsam probe teneat, saepius tamen *modum* cum aliis, quae didicerunt apte communicandi, ignorant, & hinc rursus ad docendum inepti sunt. Qui modus in quo consistat, generatim ex tota hac tractatione definiendum est.

§. IV.

§. IV.

Peccant hic quoque illi, qui *ignavia* impediti, non satis praeparati ad docendum aut scribendum accedunt, aut qui *extemporalitatis* laudem captantes, quicquid in mentem venerit, statim effundunt, nec sui ipsius, nec aliorum ullam habentes rationem.

§. V.

Alii rursus vana ingenii, aut eruditionis, vel multae lectionis, ac eloquentiae *ostentatione* peccant; hoc ipso prodentes, non id sibi curae cordique esse, ut auditorem vel lectorem erudiant, aut veritatis cognitione imbuant, sed ut alios saltem in sui rapiant admirationem.

§. VI.

Perperam quoque docent, qui afferunt superflua, praetermissis necessariis: et neglecto aut non rite posito fundamento, tantum occupantur circa conclusiones. Quod quidem vitium partim ex ignorantia artis, partim ex ignorantia methodi, oritur, interdum et ex cupiditate ostentandae doctrinae, cui amplior in conclusionibus se aperit campus, quam in principiis.

§. VII.

Praeterea *confusio* et ordinis neglectus inter docentium vitia, referendus est, cum primo loco profertur, quod debebat ultimo proferri, et vice versa; itemque cum inter
par-

partes doctrinae nullus obseruatur nexus; quanquam et non minus saepius nimia in ordine et methodo superstitio multum nocet; cum nonnulli satius interdum ducant, aut necessaria ac profutura omittere, aut tradere superflua, aut plane falsa etiam, quam vel latum vnguem a methodo. quam sibi praescripserunt, discedere.

§. VIII.

Taediosa *prolixitas*, vt plerumque multa alia vitia complectitur, ita haud raro impedit auditores vel lectores, vt nihil in tanta rerum copia capiant, dum omnia capere annuntur. Sicut contra nimio breuitatis studio peccant alii, ad *prolixitatem* scilicet euitandam, aut ostentandum ingenii acumen. Haec autem itidem multiplici ratione nocet, saltem haud raro sine suo excidunt, dum non intelliguntur, aut necessaria plurima atque vtilia praetermittunt.

§. IX.

Cum primis *obscurus* fieri solet, qui breuis esse cupit, licet interdum et illi, qui *prolixo* satis sunt, simul tamen sint *obscuri*. Soletque nonnunquam hoc sermonis esse vitium, haud raro tamen in ipsis ideis et cogitationibus causa obscuritatis quaerenda, cum ipse videlicet docens, non dedit operam, vt claras et perspicuas de rebus omnibus sibi formaret ideas. Alii autem, vt *obscuritatem* euitent, *verbosi* sunt, maximum lecto-

lectoribus & auditoribus afferentes taedium, qui non aures verbis, sed animum rebus exsatiari cupiunt.

§. X.

Plurimum quoque hic refert, quo quis vatur *sermonis genere*, idque omnino ad modum recte docendi etiam pertinet. Hic autem nonnulli nimio sermonis cultu peccant, verborum potius quam rerum curam gerentes, nec de eo admodum solliciti, an vera sint quae dicant, modo eleganter dicta sint. Alii contra sermonis neglectu & barbarie peccant, perinde ac si illuies sapientiae propria esset, nec casto, ac emendato, puroque dicendi genere posset proponi.

§. XI.

Qui ex voluntate fluunt pravi affectus, varii sunt & multiplices, & docentibus valde obstant, quo minus sine, qui omnibus propositus esse debebat, potiantur. Sic quos *avaritia* vexat, ad lucrum suum cuncta referunt, *invidia* insuper agitantur, eaque cum aliis communicant, quae sibi, non iis quos erudiunt, profutura credunt, & perinde ducunt, siue proficiant, siue detrimentum studiorum capiant, modo ipsi quod cupiditate speque sua praeceperunt, inde capiant emolumentum.

§. XII.

Eadem ratione qui *gloriam laudesque* sectantur, raro admodum rite docentium officia

ficia implent. Praeterquam enim quod semper suae existimationis potius, quam veritatis habeant rationem, quo ipso ad docendum profus sunt inidonei, hi ipsi nimia eruditionis ostentatione, similibusue modis, supra iam indicatis, regulas recte docendi migrant.

§. XIII.

De iis qui *voluptati* dediti sunt idem obseruandum. His ignauia, itidem iam supra atro notata lapillo, propria est. Accedit *metus*, haud exiguum docentium vitium. Cum enim vix aliter fieri possit, quam vt veritate multi offendantur, odiumque adeo incurrant, qui illam profitentur, necesse est vt, qui docentis munere rite perfungi cupiunt, animo intrepido sint, & minime meticuloso, & pericula quaeuis, ac minas contemnere didicerint. Namque meticulosi veritatem dissimulare, tegere, corrumpere solent, quo ipso aliis plus nocent, quam profunt.

§. XIV.

Iam quod ad specialia docentium vitia, & primo quidem illorum, qui scriptis alios erudire gestiunt, attinet, rursus tum ad ipsum argumentum, quod tractandum sibi sumunt, tum ad modum illud tractandi, est respiciendum. Et ad argumentum quidem ipsum quod attinet, peccant magnopere qui ea scribunt, quae iam ab aliis, si non me-

melius, saltem aequae bene scripta sunt. Illis qui viva voce docent, hoc condonari ut cunque potest, si proferant, quae iam ab aliis prolata sunt, cum institutionis, quae viva voce peragitur, non omnes aequae compotes fieri possint. Ast scriptorum alia ratio est, hinc et maior in illis sollicitudo requiritur.

§. XV.

Longe turpius adhuc se traducunt, qui cum ipsi non habeant, quod scribant, aliis ea suffurantur. Quod vitium *plagii litterarii* nomine venire solet. Hi ipsi vero cum et in eos, quos laboris sui fructu defraudant, et in alios quos decipiunt, iniurii sint, maximo se obstringunt crimine, et omnium merito se exponunt ludibrio.

§. XVI.

Sed et illi notandi sunt, qui, cum ad scribendum animum adiciunt, argumenta *leuia, ludicra, nugatoria* eligunt, studium ita et tempus consumentes, quod rectius collocare poterant. Ad quod quam plurimi stulto desiderio, noua, curiosa, nec protrita, aut ab aliis iam pertractata scribendi, inducuntur. Nec obstat, quod sub curiositatis specie hoc vitium ut plurimum lateat. Namque id potius agendum, ut utilis, quam ut curiosa scribamus.

§. XVII.

§. XVII.

Est & illud eruditorum, quos vocant, vitium, quod nimis *multa* scribere gestiunt. Sane qui multa scribit, eum plurima sine accurata meditatione, vtcunque se obtulerint, in chartam conicere necesse est. Quid ergo mirum, si in eiusmodi libris multi errores, multa perperam & inconsiderate dicta, multa superflua, & ad rem non facientia, deprehendantur?

§. XVIII.

Non procul hinc discedit nimis scriptorum *festinatio*, fœtus suos immaturos in lucem protrudentium, cum tamen illud demum placere possit, quod *multa dies, & multa litura coercoit*. Cui vitio opposita est nimia scriptorum *cunctatio*, cum nunquam sibi placent, & sæpius perire patiuntur summo studio elaborata, quam vt existimationis suæ adire periculum velint, nescientes, in laude artificis illud quoque positum esse, *scire desinere*.

§. XIX.

Ceterum cum vitia generalia docentium in illis quoque locum habeant, qui libros componunt, necesse non est, vt ea hic repetamus. Cum primis autem quæ de sermonis nimio cultu, aut neglectu, diximus, ad scriptores librorum pertinent. Speciatim in eo nonnulli peccant, quod stilum oratorium non distinguunt a dogmatico.

Q

In-

Inepti isti eleganter scribere conantur : sed cum nesciant sermonis puritate, & perspicuitate, omnem elegantiam absolui, in figuris rheticis & grandiloquentia quadam eam ponunt, & cum docere debebant, inepte declamant.

§. XX.

Quod autem ad eos attinet, qui viua voce docent, cum hoc praecipuum & proprium habeant, quod gestus, actio, pronuntiatio, orationi velut vitam & spiritum largiatur, liberiusque interdum animi aperire sensus queant, quam scriptis, multorum quippe censuris ac iudiciis, obnoxii: perperam agunt, si haec commoda negligant, nec oblata opportunitate vtantur.

§. XXI.

Speciatim sine suo excidunt, si nimis sint *languidi*. Tum enim auditorum attentionem vix excitabunt, aut conseruabunt, quod tamen, ne fructu omni destituatur institutio, vel maxime necessarium est. Huc & linguae vernaculae fastidium spectat, ad attentionem excitandam vel maxime comparatae, in cuius locum qui latinam ita substituant, vt ab ea se dimoueri non patiantur, illi de sua potius gloria (licet leui admodum atque inani) quam auditorum suorum commodis promouendis, solliciti mihi esse videntur.

§. XXII.

§. XXII.

Nec excusatius peccant, qui auditorum suorum nullam habent rationem, nec illorum captui se attemperant. Id quod commode fit, quum viua voce docetur, in scriptis vix locum habet. Fateor tamen facilius hoc observari, cum pauci erudiuntur, quam cum simul plures adsunt.

§. XXIII.

Ceterum licet in singulis docendi modis certa occurrant vitia, quae heic indicari possint: cum tamen haec facile per se pateant, de vitiis disputantium, quod haec frequentiora sunt, maiorique fere cum periculo coniuncta, aliquid subiungemus. Haec autem vel vtrique disputantium communia sunt, vel propria alterutri.

§. XXIV.

Communia vtrique disputantium vitia sunt: si thesin non rite cognitam atque perspectam habeant: si inter disputandum ab ea dilabantur, eaque afferant, quae ad rem non faciunt, si cum strepitu atque tumultu rem agant; si nimia sermonis aut breuitate aut prolixitate peccent, &c.

§. XXV.

Opponentium speciatim haec sunt vitia: si certam thesin, quam oppugnent, non eligant, aut praetermissa re grauioris momenti, circa minutias occupentur; si statum controuersiae non recte forment; si legitime non

Q 2

con-

contradicant, siue directe siue indirecte, hoc est per deductionem ad absurdum, thesi illi contradicere constitutum fuerit : praeterea peccant, si probationem afferre iussi, illud detrectent; si locorationis confusum aliquid & nihil significans chaos proferant; si rationes nimis multas congerant, iisque respondentem velut obruant; si non recte probent id, quod probare debebant.

§. XXVI.

Respondentium contra vitia sunt: si statum controuersiae non recte repetant, & argumentum assumant; si in probatione exigenda aberrant, aut probationem postulent, cum tamen prius propositio limitatione fuisset circumscribenda : item, si probationem non recte repetant; si loco responsionis afferant probationem suae thesios, vel argumentum contrarium; si respondeant quidem, sed inepte, concedendo quae neganda erant, & negando quae concedenda erant, aut negando simpliciter, quae tantum neganda erant cum restrictione, & vice versa; item distinguendo vbi negandum erat, & vice versa, vel inepte distinguendo, vel distinctionem non recte applicando.

§. XXVII.

Post datam responsionem opponens iterum in eo peccare potest, quod eam non riterepetat, vel non recte contra eam excipiat. Nihil autem frequentius est, quam

vt

vt dicta facilius repetantur, quo ipso opponens, quam ad disputandum ineptus sit, satis superque demonstrat. Huc & illud pertinet, si veteribus noua permiscet, aut ad noua transeat, illud dissimulando, & prioris pugnae continuationem prae se ferendo.

§. XXVIII.

Cum primis si per instantias fuerit responsum, peccant oppositores, si instantiam aut consequentiam similem, qua ipsorum consequentiae redarguuntur, ipsarum rerum comparationem esse putant, vel etiam, si id, quod instantia tanquam absurdum infert, ad quod illorum consequentia deducitur, censent affirmare eum, aut pro vero habere, qui instantiam affert, aut certe sibi impingere, quod eiusmodi quid dixerint.

§. XXIX.

Solet etiam vulgo inter vitia disputantium referri, si respondens aliquid probet, vel probationem ab eo exigit opponens. Sed perperam. Possunt enim existere casus, vbi a respondente recte exigitur probatio, e. g. si opponens minorem faciat negatiuam, vel infinitam in prima figura: item, si in eodem casu respondens afferat dictum aut testimonium aliquod, ex quo thesis probanda, per bonam consequentiam, elicienda est. Tum enim vt id, quod probare cupit, ex dicto illo seu testimonio deducat, recte ab illo exigitur.

§. XXX.

In probatione autem quae alterius auctoritati ac testimonio innititur, recte quoque consequentiae admittuntur, modo non nimis remotae sint. Hoc enim natura sermonis postulat. Qui enim intelligit, quid loquitur, non modo vim, sed ambitum quoque verborum perspicit, ideoque id omne quod legitime ex iis colligi potest, adprobare etiam merito creditur.

CAP. III.

de

VIRTUTIBVS DOCENTIVM, VERITATEMQUE CVM ALIIS COMMVNICANTIVM.

ἤννοψις.

<i>Virtutes docentium praecipuae tres sunt, §. I.</i>	§. V.
<i>Prima: cognitio artis quam profitentur, §. II.</i>	<i>Porro, ut per voluntatis emendationem reliqua impedimenta remoueantur, §. VI.</i>
<i>Secunda: prudentia didactica: haec in quo consistat, §. III.</i>	<i>Ex quo colligitur, quis ad docendum aptus sit, §. VII.</i>
<i>Ut docens scilicet ad genium, captum, statum discantis se accommodet, §. IV.</i>	<i>Tertia docentium virtus, sincerus erga discentes amor, §. VIII.</i>
<i>Item ut ingenium eius, affectumque erga litterarum studia, cognitum habeat,</i>	<i>Quod tum in illis qui scriptis, tum in illis qui viva voce</i>

<i>ce docent, hae virtutes esse debeant, §. IX.</i>	<i>distinctionis, §. XIX.</i>
<i>Virtutes disputantium, §. X.</i>	<i>De responsione ad certam propositionem applicatione, §. XX.</i>
<i>An viri sapientis sit disputare? §. XI.</i>	<i>Quo pacto ad probationem respondendum, §. XXI.</i>
<i>Quae naturae dotes in disputaturo inesse debeant, §. XII.</i>	<i>De responsione per inuersionem, §. XXII.</i>
<i>Officia disputantium, & primo utriusque communia, §. XIII.</i>	<i>De responsione ad argumentum indirectum, §. XXIII.</i>
<i>De specialibus quid obseruandum, §. XIV.</i>	<i>Hinc & quae opponentium sint officia, colligitur, §. XXIV.</i>
<i>Duplici ratione responderi posse, vel concedendo vel negando, §. XV.</i>	<i>Quomodo quis erga illum, qui haec officia negligit, se gerere debeat, §. XXV.</i>
<i>Negatio vel quantitatem propositionum respicit, §. XVI.</i>	<i>Quae circa syllogismorum formam hic obseruanda sint, §. XXVI.</i>
<i>Vel qualitatem, §. XVII.</i>	<i>Item de modo disputandi Socratico, §. XXVII.</i>
<i>Quae circa distinctionem obseruanda, §. XVIII.</i>	<i>XXVIII. XXIX.</i>
<i>Item circa applicationem</i>	

§. I.

QVaenam docentium partes sint, ex oppositis vitiis fere intelligitur. Ex his autem patet, tres praecipuas esse illorum qui docendi munere rite fungi cupiunt, virtutes, *artis scilicet quam quisque profitetur sufficientem peritiam, prudentiam didacticam, voluntatisque ad aliorum commoda promouenda propensionem.*

§. II.

Prima itaque & praecipua virtus illorum

Q 4

est,

est, qui alios erudire gestiunt, vt solida *artis*, quam docent, *cognitione* sint imbuti. Saltem fundamenta artis suae probe tenere debent, licet ad ἀκμὴν, prout humani ingenii conditio permittit, studia sua nondum perduxerint: praesertim si ideo doceant, vt ipsi magis magisque docendo proficiant.

§. III.

Prudentia quoque *didactica* instructi esse debent, qui alios instituere audent. Haec autem prudentia non solum absoluitur notitia methodi aut ordinis, quo vnaquaeque disciplina, aut pars eius, tractari possit ac debeat, nec euitatione illorum vitiorum, quae in docentibus supra atro notauimus lapillo: sed cum primis facultate ad genium & captum discipulorum se accommodandi, & ad finem propositum consequendum, cuncta rite disponendi.

§. IV.

Aliter itaque instituendi sunt pueri, aliter adulti: aliter qui adhuc plane rudes sunt, aliter qui iam fundamenta quaedam doctrinae proponendae secum afferunt: aliter principes, aliter nobiles, aliter plebei: rursus aliter qui iterum alios aliquando in scholis & academiis instituere debent, aliter qui vitae ciuili & gerendae reipublicae praeparantur, & sic porro.

§. V.

Cum primis prudentiae pars est, explorare

re illorum, qui erudiuntur, capacitatem: sintne ingenio alacri & subtili, an tardo & obtuso? sintne doctrinae cupidi, an eius quodam taedio laborent? & si hoc fit, vnde istud fastidium prouenerit? num ex ambitione & literarum contemptu? an ex voluptate & ignauia? an ex ignorato verae eruditionis pretio? aut si quae aliae huius taedii possunt esse causae.

§. VI.

Prudentiae quoque est cuiusque indole recte vti posse, morbisque tempestiuam adhibere medelam: quod tum demum rite fit, cum a voluntatis emendatione omnis infilitutio initium capit, vt ita praecipuis impedimentis remotis, reliqua eo facilius procedant.

§. VII.

Hoc autem vix ab alio expectari potest quam ab eo, qui ipse voluntatem suam ad veram solidamque virtutem erudiuit. Id quod eo magis ab iis requiritur, qui viam ad veram felicitatem aliis ostendere aggrediuntur, aut in rebus agendis occupantur. Horum enim est, non verbis magis & praeceptis, quam factis atque exemplo docere.

§. VIII.

Atque hinc etiam resultat tertia, eaque praecipua docentium virtus, *sincerus amor* erga eos, quos erudiunt, studiumque illo-

rum

Q5

rum commoda serio promouendi. Hoc studium & inuidiam, & ostentationem eruditionis, & reliqua eruditorum, praesertim docentium, vitia facile remouebit: fidelitatem contra, inseruendi promittitudinem, patientiam, laborumque tolerantiam, & quicquid ceteroquin in docentibus laudari solet, ceu foecunda mater omnis boni, progignet.

§. IX.

Nec minus in iis, qui viua voce docent, quam in iis, qui scriptis alios erudiunt, hae virtutes vtramque faciunt paginam: cum & quicquid in scriptis vtuperari solet, ex vitiis, hisce virtutibus oppositis, progrediatur, & ceu ex primo fonte, ac vltima scaturigine, deriuari debeat.

§. X.

Quae in singulis docendi modis docentium sint virtutes, indicare prolixius, superuacaneum puto: disputantium autem speciatim cum supra proposita sint vitia, virtutes quoque hic paucis designabimus, licet per se fere ex ipsis vitiis intelligantur.

§. XI.

Generatim hoc notandum, quod vir doctus & sapiens ad disputandum, praesertim ad refutandam aliorum sententiam non temere accedat, cum disputando saepius amittatur veritas, quam inueniatur. Raro quoque admodum contingit, vt aduersarius

us

us ad veritatis agnitionem, & erroris abiurationem, disputatione quadam adducatur, cum plerumque causa erroris non in intellectu sed in voluntate quaerenda sit.

§. XII.

Quod si tamen disputandum sit, ingenii vires probe exploratas habeat necesse est. qui hanc prouinciam suscipit. Nam vt natura ipsa non omnes ad docendum, ita pauciores ad disputandum apti sunt. Praesertim si viua voce instituantur disputationes; tum enim animus praesentissimus, maximaque ingenii celeritas, omniumque facultatum promptitudo requiritur. Affectuum quoque suorum vt teneat imperium necesse est, cum qui facile ad iram concitatur, ad disputandum longe sit ineptissimus. Iratus enim quid dicat, quidue faciat, pensi non habet.

§. XIII.

Speciales disputantium virtutes, ex fine disputationum praecipuo, veritatis scilicet, aut inquirendae, aut confirmandae, studio, itemque secundario, ingenii exercitatione, & ad maiora praeparatione, facile intelliguntur. Illa tamen quae vtrique disputantium communia sunt, officia, huc redeunt: quod thesin super qua disputatur, cognitam perspectamque habere debeant, quodue semper inter disputandum illis obuersari debeat; quod nihil proferendum sit, quod non

non ad rem faciat ; quod moderate denique cuncta & modeste, vt sapientiae cultorem decet, peragenda sint, &c.

§. XIV.

Sed vti haec ex vitiis disputantium supra iam indicatis facile colliguntur : ita de specialibus opponentium, & respondentium, virtutibus, officiisque, idem est censendum. Hic itaque nihil amplius super est, quam vt diuerso modo respondendi ad obiectiones, aliquid subnectamus.

§. XV.

Duplici autem modo respondetur, vel *concedendo*, vel *negando*. Prius fit, cum opponens thesi non recte contradixit : posterius iterum vel simpliciter fit, vel cum quadam restrictione : idque vel addita negationis ratione, vel non addita.

§. XVI.

Nimirum vitium vel in quantitate latitat, vel in qualitate propositionis. Si in *quantitate*, respondens propositionem quae pro vniuersali venditur, negat : idque aut directe, aut indirecte, per instantiam obiectionis vniuersalitatem infringendo. Huc reliqua vitia, quae circa quantitatem propositionum occurrunt, pertinent, ad quae respondens diligenter attendere debet.

§. XVII.

Si vitium in ipso *nexu subiecti* atque *praedicali* lateat, & quidem ea coniungantur, quae
nullo

nullo modo coniungi possunt, vel separentur, quae coniungenda potius erant, respondens absoluta defungi potest negatione. Sin certo respectu saltem coniungi possunt, quae absolute coniunguntur, & vice versa, tum distinctione opus est.

§. XVIII.

Circa *distinctionem* tria plerumque inculcari solent: proponendam esse in terminis, deinde explicandam, tandem applicandam: id quod limitationem vocant. Sed si satis nota sit distinctio, sola applicatio rite instituta sufficit.

§. XIX.

Applicari autem distinctio tum ad maiorem, tum ad minorem, tum ad medium terminum potest, idque tum sigillatim, tum coniunctim, prout rei indoles hoc permittit. Praeterea vel difformiter membra distinctionis applicantur, vel vniformiter: id quod iam aliis est obseruatum.

§. XX.

Est vero & hoc non praetermittendum, quod responsio vel maiori propositioni possit accommodari, vel minori, vel vtrique. Itemque quod vel immediate possit responderi ad syllogismum, principalem, vel ad prosyllogismum seu probationem: nam hac euerfa, syllogismum principalem corruere necesse est.

§. XXI.

§. XXI.

Si syllogismo principali obuiam iri nequeat, nisi remota prius probatione, duplici ratione procedendum est: vel, vt ostendatur, non fuisse probatum, quod probari debebat, adeoque propositionem antea negatam adhuc negat, (quo in casu nudam negationem sufficere nonnulli contendunt); vel, vt ipsa probatio impugnetur.

§. XXII.

Quemadmodum autem per instantiam infringitur vniuersalitas propositionis, ita *inuerfionem* eo maxime comparatam esse puto, vt per eam ostendatur, nexum subiecti & praedicati frustra pro necessario venditari. Itaque haec respondendi ratio indirecta est, cui plerumque directa subiici solet.

§. XXIII.

Quod si opponens *indirecte*, hoc est per deductionem ad absurdum, thesin nostram oppugnauerit, tum aut conceditur totum argumentum, aut negatur conclusionis absurditas, aut illa ex praemissis, quae opponentis est, erroris conuincitur.

§. XXIV.

Atque hinc quae opponentium, qui rite certamen continuare cupiunt, officia sint, haud difficulter diiudicatur. Varia nimirum sunt pro responsionis varietate. Sic v. g. si in *deductione ad absurdum* respondens negauc-

gauerit conclusionis absurditatem, ostendere debet, omnino hanc conclusionem absurdam esse &c. si in oppositione *directa* vniuersalitatem propositionis aut directe, aut per instantiam, negauerit respondens, opponentis est, ostendere dissimilitudinem instantiae & suae propositionis: si respondens *negauerit*, opponentis est refellere rationem negationis: si *concesserit*, eius est demonstrare, concedi hoc a respondente non potuisse: si *distinxerit*, aut ipsam distinctionem, aut eius adplicationem, impugnabit. Respondentis autem, si continuandum sit vltius certamen, officia ante memorata hic recurrent.

§. XXV.

Et haec quidem ita se habent, si vterque suo officio recte fungatur: sin contingat alterutrum disputationis ordinatae leges migrare, alterius erit aberrantem reuocare in viam, admonere eum vt officio suo rite fungatur, aut quo pacto eo fungi potuisset ac debuisset, modeste ostendere. Videndum tamen quid in his omnibus circumstantiarum patiatur ratio. Reliqua ex hocce principio sponte sua fluunt.

§. XXVI.

Ceterum cum hodie, vt supra monuimus, receptum sit, syllogismis in disputando vti, recte quoque ab iis, qui in hoc certamen descendunt, exigitur, vt hunc morem

rem obseruent, praesertim si discursus solutus ac vagus aliquid obscuritatis pariat, vt plerumque fieri solet, nisi communi vtriusque partis consensu ab hocce more discedatur. Quo autem syllogismorum genere, absoluto an hypothetico &c. aliquis vti velit, perinde esse videtur: licet laudandi prae ceteris sint, qui syllogismis simplicibus, absolutis, in prima figura, vt vocant, vtuntur, eo quod haec colligendi ratio maxime naturalis sit, & minimum obscuritatis ac difficultatis habeat.

§. XXVII.

Elegans tamen, & ad veritatem detegendam maxime accommodata quoque, est Socratica disputandi methodus, per quaestiones & responsiones. In ea autem quaerentis praecipuae partes sunt, quippe qui eas elicere conatur responsiones, quibus alter erroris sui aperte conuincatur.

§. XXVIII.

Is itaque, qui quaerit, ita se gerit, ac si ab eo, quocum illi res est, discere velit, de quo certatur. Proinde si respondens vtatur verbis obscuris, quaerens illorum interpretationem ab eo rogat. Si eo non possit adduci, vt clare mentem suam exprimat, res desperata est, & disputatio abrumpenda.

§. XXIX.

§. XXIX.

Sin eo deueniat, vt clare quod vult effe-
rat, oportet eum rogare de doctrinae omni-
bus partibus, eiusque confectariis, non qua-
si quicquam in ills reprehendamus, sed vt
plenius doctrinam percipiamus. Quibus
rite peractis, vt plurimum quidem perspicua
doctrinae cuiusdam cum confectariis eius
explicatio, eius absurditatem, si vera non
sit, ostendit. Quodsi hoc nondum suffi-
ciat, circa argumenta quibus doctrina
quaedam innititur, eadem ratione versan-
dum.

CAP. IV.

de

MEDIIS QVIBVS FACVLITAS VERITA-
TEM CVM ALIIS RITE COMMVN-
CANDI COMPARATVR.

Σύνοψις.

<i>Primae & tertiae docenti- um virtuti logica & ethi- ca inseruit, §. I.</i>	<i>Si ipsi cogitata nostra di- sponimus, aut integras disciplinas tractamus, aut particularia themata, quae variis sunt gene- ris, §. VI.</i>
<i>Mediae seu prudentiae di- dacticae, partim ethica, partim methodologia, §. II.</i>	<i>Ratio tractandi themata historica, §. VI. VIII.</i>
<i>Bonae methodi leges gene- rales, §. III.</i>	<i>physica, §. IX.</i>
<i>Vberius declarantur, §. IV.</i>	<i>practica, §. X.</i>
<i>Si aliorum ductum sequa- mur, ordo per se patet, §. V.</i>	<i>Accommodantur dicta ad methodum analyticam & syn-</i>

<i>syntheticam, §. XI.</i>	<i>Integrarum disciplinarum</i>
<i>De methodo causali quid</i>	<i>methodus, §. XIX.</i>
<i>consendum, §. XII.</i>	<i>Methodi legibus non esse</i>
<i>Ratio tractandi themata</i>	<i>superstitiose inhaerens-</i>
<i>medica, iuridica, theolo-</i>	<i>dum, §. XX.</i>
<i>gica, §. XIII.</i>	<i>Quo pacto: allata ad no-</i>
<i>De speciali methodo iure-</i>	<i>strum scopum referenda</i>
<i>consultorum, §. XIV.</i>	<i>sunt, §. XXI.</i>
<i>De thematibus collectiuis,</i>	<i>Disputandi facultas quo</i>
<i>§. XV.</i>	<i>pacto adquiratur, §.</i>
<i>De ratione tractandi the-</i>	<i>XXII. XXIII.</i>
<i>ma compositum, §. XVI.</i>	<i>Ratio inueniendi medicum</i>
<i>De methodo mathematica,</i>	<i>terminum, §. XXIV.</i>
<i>§. XVII.</i>	<i>Exercitatio, & alia media</i>
<i>De thematibus mixtis, §.</i>	<i>huc spectantia commen-</i>
<i>XVIII.</i>	<i>dantur, §. XXV.</i>

§. I.

CVM omnia docentium vitia ad tria ceu præcipua possint reuocari, ignorationem artis, ignorationem modi docendi, voluntatisque & intentionis peruersitatem, quibus tres præcipuæ illorum virtutes, eruditio solida, prudentia didactica, & recta in aliis erudiendis intentio, respondent: prima quidem logica, vltimo doctrina moralis medelam parat, medio autem quo pacto obuiam iri queat, hic paucis exponendum.

§. II.

Sed rursus prudentia didactica duo complectitur, *notitiam boni ordinis atque methodi, & peritiam ad indolem & conditionem discipulorum*

tariis. In his ergo cum ordinem aliorum le-
quamur, methodi legibus opus non est. Ce-
tera ex ipsa natura scholiorum, paraphraseon,
commentariorum, patent.

§. VI.

Si ipsi cogitata nostra disponamus, aut in
particulari quodam themate versamur, aut
integram disciplinam tradimus. Particula-
ria themata vel simplicia, vel composita esse,
supra diximus. Simplicia iterum varia sunt,
ita quidem, vt omnia vna methodo tractare
velle, contra naturam legesque bonae me-
thodi esset. Possunt tamen praecipuae quae-
dam classes constitui, ad quas forte pleraque
themata reuocare licuerit.

§. VII.

Sic in *historiis*, si ordo temporis, quo
quidlibet gestum sit, qui maxime naturalis
videtur, obseruari nequeat, ad argumenti in-
dolem tractatio accommodanda erit. Ete-
nim si *viri* cuiusdam meritis variis illustris, vi-
ta aut historia scribenda sit, res ipsa postulat,
vt primo de nomine, si necesse sit, quaedam
moneantur, tum parentes & familia indicen-
tur, natiuitatis quoque circumstantiae, si ope-
rae pretium sit; praeterea vt ingenium, mo-
res, educatio delineentur, & tum demum ad
res gestas accedatur, quae, si opus fuerit, in
certas classes, ciuiles, bellicas, ecclesiasticas,
dispersci possunt, hisce denique vt cognata &
& aduersa subiungantur.

§. VIII.

§. VIII.

Quod si *factum* aliquod, aut *negotium*, aut simile quid, argumentum nostrae tractationis constituat, expeditissima videtur haec esse tractandi ratio, si praemissis quae de auctore, deque causa impulsiva, aut si res ita postulet, de ipso obiecto notatu digna se nobis offerunt, ortus, progressus, finis indicetur, subnexis aut interspersis, pro re nata, adiunctis, cognatis, & oppositis.

§. IX.

In *physicis* siue sint themata substantialia, siue accidentalia, commodissima videtur haec tractandi ratio, vt primo phaenomena omnia & proprietates accuratissime recensentur; in certas etiam classes, si illorum multitudo hoc requirat, dispescantur; deinde vt principia afferantur, ex quibus haec phaenomena explicari queant; & tandem vt reiectis falsis, illud quod verum est, aut verosimile, stabiliatur. De nomine autem & existentia rei, si necesse sit, praemitti aliquid potest.

§. X.

Illorum, quae ad *philosophiam practicam* pertinent, thematum, tractatio non inepte, puto, ita instituitur, si ex naturae humanae aut societatis cuiuslibet, aut ipsius negotii consideratione (quae primam tractationis partem absoluit) certa constituentur prin-

cipia (quæ altera pars est tractationis,) ex quibus deinceps conclusiones deducantur, quibus aut officia, aut iura, de quibus quaeritur, definiantur, aut remedia etiam prominentur.

§. XI.

Ex dictis autem facile patet, quod thematibus physicis propria fere sit methodus *analytica*, moralibus autem & practicis *synthetica*. Imo omnia illa themata, quorum causæ manifestæ sunt, & in quibus certa & eidentia præsto sunt principia, synthetica aut simili methodo tractari possunt; sicut reliquis, quorum non adeo cognitæ causæ sunt, vel non dantur certa principia, analytica methodus propria est.

§. XII.

De *methodo causali*, quæ valde recepta hætenus fuit, ita censeo, in quibusdam thematibus, præsertim practicis, non male eam adhiberi; sed in eo peccatum fuit, quod omnibus promiscue thematibus applicare hanc methodum conati sunt, cum non omnia eam admittant, cui vitio & alia, causarum scilicet nimis remotarum adductio, contorta earum expositio, &c. accedunt.

§. XIII.

Medica themata eadem ratione tractari possunt, qua physica, nisi quod plerumque
aut

aut vsus, aut remedia, subiungenda sint. *Iuridica* autem & *theologica*, ad modum thematum practicorum, nisi specialis argumenti indoles aliud quid postulet, recte pertractantur.

§. XIV.

Habent ceteroquin iure - consulti specialem methodum, qua iura iuxta *personas*, *res*, & *actiones* explicant, eamque nonnulli, nescio quo fundamento, pro analytica venditant, eaque non tantum in integris disciplinis tradendis, sed argumentis etiam particularibus tractandis vtuntur. Sed defectum huius methodi iam ostenderunt alii, obseruantes, non satis commode res & personas hic sibi inuicem opponi. Saltem hoc manifestum est, quod, si vel maxime in quibusdam locum habeat, haud commode tamen omnibus thematibus adplicetur.

§. XV.

Sunt porro & inter themata simplicia quaedam, quae velut pro extraordinariis & a communi regula eximendis, habentur; quorsum cum primis pertinent themata *collectiua*, quae hodie longe sunt frequentissima. In hisce autem accurata partium instituenda est enumeratio, praemisissis nonnullis de toto, si necesse fuerit; tum vnaquaeque pars ita tractanda, prout natura eius indolesque hoc postulat.

§. XVI.

Thematis *compositi* simplicissima planissimaque haec est tractandi ratio, vt primo ponatur quaestio, eiusque addatur explicatio, tum sententia dissentientium adiiciatur, vna cum argumentis pro ea facientibus, indicata etiam, si necesse fuerit, erroris origine.

§. XVII.

Possunt etiam quaedam themata tractari methodo *mathematica*, illa scilicet, quae clara & euidentia principia admittunt. Secundum hanc autem singulorum terminorum praemittantur definitiones, tum ponantur axiomata & postulata, & tandem ipsae demonstrationes subiungantur.

§. XVIII.

Quaedam etiam themata velut mixta sunt ex simplicibus & compositis, in quibus adeo vtraque coniungenda, vt explicata rei natura subiungantur aut interspergantur quaestiones, ea methodo pertractandae, qua composita themata pertractari posse diximus.

§. XIX.

Iam quod ad *integrarum disciplinarum* tractationem attinet, ea aut ad modum thematum particularium simplicium tractari possunt: aut etiam ad modum thematum compositorum, ita vt postquam vnaqueque par

modis, vt speciatim aliquid moneamus, non videtur necesse esse) id enim vero paucis adhuc indicandum restat.

§. XXII.

Quemadmodum autem plerique disputantium defectus, ex eo proueniunt, quod ad disputandum accedunt, qui doctrina non satis instructi sunt, nec rem de qua disputatur, accurate tenent: ita vix aliud superest remedium, quam vt disputaturis hoc suppeditetur consilium, ne subeant, nisi probe virium suarum conscii, hoc certamen.

§. XXIII.

Reliqua officiorum supra expositorum diligenti obseruatione constant, ad quam tanto quisque erit promptior, quanto in hac arena fuerit exercitior. Namque & hic exercitatio vtramque facit paginam.

§. XXIV.

De medii termini inuentione solent quaedam praecipui: sed frustra. Etenim doctrinae de qua disputatur perito, nunquam deerunt, quae erudite opponat. Reliquos nullae regulae iuuant. Huc tamen praecipua redeunt: ponatur thesis contra quam disputandum: ideae in subiecto & praedicato latitantes euoluantur,

&

& cognatz aduocentur : idez in prædicatione latentes & iam euolutæ comparentur cum subiecto & vice versa, & hoc tamdiu continuetur, donec idea inueniatur, quæ nexum subiecti ac prædicati destruat.

§. XXV.

Sed in ipso conflictu tot ambagibus locus non conceditur : nec iis fere opus habet, qui rem ipsam probe tenet. Quare id potius opera danda, vt accuratissimam materiz, de qua disputatio instituitur, imo omnium materiarum cum ea connexarum, & totius disciplinz ex qua desumpta est, notitiam nobis comparemus, & priuatis exercitationibus de regulis disputandi in vsum deducendis, sub periti magistri manu ductione tamdiu allaboremus, donec habitum apte & accurate disputandi, acquiramus.

PHILOSOPHIAE INSTRUMENTALIS
PARS QUARTA
DE
NOTITIA TERMINORVM
PHILOSOPHICORVM,

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PAVING THE WAY FOR THE FUTURE

1990-1991

CAP. I.
de
ENTE EIVSQUE ATTRIBVTIS
GENERATIM.

Σύνοψις.

<i>Metaphysicae nomine quid designarint veteres,</i>	<i>Non ens, ens rationis, §. VII.</i>
<i>§. I.</i>	<i>Canones de ente, essentia, non ente, §. VIII.</i>
<i>Quid Aristoteles, §. II.</i>	<i>Attributa entis, §. IX.</i>
<i>Quid Scholastici, §. III.</i>	<i>Sunt vel simplicia, vel diiuncta, §. X.</i>
<i>Scholasticae metaphysicae utilitas, §. IV.</i>	<i>Et haec vel primaria, vel secundaria, §. XI.</i>
<i>Definitio, §. V.</i>	
<i>Ens, essentia, §. VI.</i>	

§. I.

Positum in more antiquis quibusdam philosophis fuit, vt naturalium rerum scientiam ad Deum tandem referrent, materiaque ex qua hoc totum vniuersum constat, considerata, ad auctorem eius atque architectum ascenderent, hanc diuinarum rerum translationem ideo *Metaphysices* nomine designantes.

§. II.

Horum exemplum secutus Aristoteles; itidem metaphysicorum libros scripsit, in
qui-

quibus de rebus diuini praecipue quidem, iuxta eam, quam de Deo animo conceperat sententiam, praecipit: sed more tamen suo, vt accuratam tradendi rationem sequi videretur, multa de terminis generalissimis praemittit, priusquam ad ipsam tractationem accedat.

§. III.

Scholastici autem cuni Aristotelem sequi videri vellent, hac terminorum generalium tractatione, praecipuam metaphysices partem absolui, existimantes, nouam quandam introduxerunt philosophiae partem, veteribus plane ignotam. Generales enim istos terminorum conceptus ita inter se colligarunt, vt peculiaris scientiae species inde prodire videretur.

§. IV.

Nec omni prorsus vsu hoc institutum caruit; cum postquam vniuersales ideas, & generalia nomina, ad quae referrent entia omnia, secundum ea, quae iis inter se communia aut discrepantia sunt, constituerunt, in multis accuratius & cogitare & loqui poterunt.

§. V.

Ea autem disciplina perperam quidem metaphysica, saltem si morem & sensum veterum spectes, rectius forte *ontologia* dicitur: & defini potest, quod sit scientia entis

tis, quatenus ens est: seu scientia de ente in genere, eiusque proprietatibus.

§. VI.

Ens dicitur quod habet essentiam. *Essentia* nihil aliud est, quam id, per quod quilibet est, & est id quod est, hoc est, per quod aliquid non tantum existit, verum vnde etiam habet, ut sit tale quid & non aliud. Ut adeo vox essentiae hoc modo accepta, & existentiam simul, & quandoque attributa etiam subinnotuat.

§. VII.

Opponitur enti *non-ens*, sub quo etiam comprehenduntur priuationes, denominationes externae, & entia rationis. Et horum quidem duae constitui classes iterum solent, prout ratio nostra aut certum fundamentum habet eiusmodi quid fingendi, aut eodem destituitur.

§. VIII.

Ex conceptu entis, essentiae, & non-entis, sequentes formari solent regulae: *essentiae rerum sunt aeternae: essentiae rerum sunt sicut numeri: essentia non est absque existentia: omne ens propriam habet existentiam: quod rei essentiale est, salua rei essentia non potest ab ea separari: non-entis nulla sunt praedicata: non-entis nulla est scientia: a priuatione ad habitum non datur regressus. Immo & refertur huc primum illud cognoscendi principium: impossibile est idem simul esse & non esse.*

S

§. IX.

§. IX.

Attributa entis sunt conceptus entis secundi, qui ex primo eius conceptu fluentes, ipsi reuera & adaequate conueniunt, deque eodem in concreto & conuertibiliter enunciantur. Vocantur & affectiones, proprietates, passiones, modi, adiuncta entis.

§. X.

Ea sunt vel *simplicia*, vel *disiuncta*; illa sunt, quae ens simpliciter exhauriunt. adeoque de eo solitarie, & citra coniunctionem membri oppositi, enunciantur, vt: *unitas, veritas, bonitas*; quibus nonnulli addunt *ubietatem, perfectionem, & durationem*.

§. XI.

Coniuncta sunt, quae nonnisi cum membro opposito ens exhauriunt, adeoque cum eodem per particulam disiunctiuam sibi coniuncto, de ipso enunciantur. Suntque rursus, vel *absoluta*, seu *primaria*, vel *respectiua*, seu *secundaria*. Absoluta dicuntur, quorum membra opposita nullum ad se mutuo inferunt respectum, vt *dependens & independens* &c. contra quorum membra opposita aliquem ad se mutuo respectum inferunt, eoque minus ad essentiam entis pertinere videntur, respectiua vocantur, vt: *actus & potentia* &c.

CAP. II.
de
ATTRIBVTIS ENTIS SIMPLICIBVS.

Συνοψις.

<i>Vnitatis entis, §. I.</i>	<i>Veritas entis, §. VI.</i>
<i>Est vel numerica, vel specifica, §. II.</i>	<i>Canones de ea, §. VII.</i>
<i>Item, vel simplex, vel composita, §. III.</i>	<i>Bonitas entis, quid & quomodo duplex, §. XIII.</i>
<i>Huius principium est vnio, quam sequitur communitio, §. V.</i>	<i>Canones de ea, §. IX.</i>
<i>Canones de vnitatis, §. V.</i>	<i>Perfectio entis, §. X.</i>
	<i>Vbietas, §. XI.</i>
	<i>Duratio, §. XII. XIII.</i>

§. I.

Inter attributa entis simplicia primo loco se nobis offert *vnitas*, scilicet transcendentalis, qua ens indiuisum in se, & distinctum ab omni alio dicitur.

§. II.

Diuidi solet in *numericam*, quae est entis singularis, & *specificam*, seu *genericam*, quae est speciei vel generis, quod tamen recte fieri alii negant. Interim hoc ideo obseruandum, quod nonnulli veterum philosophorum de Deo loquentes, eum vnum quidem dixerunt, sed intellexerunt vnitatem specificam, seu vniuersalem.

§. 3

§. III.

§. III.

Ratione subiecti, vnitas diuiditur in *simplicem & compositam*. Simplex est, qua ens ita in se est indiuisum, vt non possit diuidi in plura realiter distincta: quod si diuidi possit, licet ens actu quidem in se sit indiuisum, tum vocatur *vnitas composita*.

§. IV.

Vnitatis compositae principium constituunt *unionem*, quam sequatur *communio*, seu *communicatio*. De vtraque multa tradi solent, certis placitis theologicis fere accommodata, vt in plerisque metaphysicis capitibus fieri assolet, nec profutura tamen magno perere, nisi ad certas lites serendas & augendas.

§. V.

Regulae de vnitare sunt: *ens & vnum habent vnā eandemque naturam: vnius rei vna etiam est natura: vnitas infert vnitorem praesentiam*.

§. VI.

Sequitur *veritas*, videlicet metaphysica, qua vnumquodque ens habet essentiam sibi debitam. Opponitur ei mox *fictum*, mox *apparens*, mox *suppositum*, mox *falsum*.

§. VII.

Regulae de ea sunt: *omne ens est verum, & vice versa: quodcunque est, vt in sua essentia esse debet, verum est, & vice versa. Quae addi solent: veritas tantum vna est: veritas consistit in puncto*

puncto, & similes, intelligendae sunt de veritate in cognoscendo.

§. VIII.

Per *bonitatem* (absolutam & transcendentalem) nihil aliud intelligitur, quam ipsa entis interna, & essentialis, praestantia. Diuiditur in *bonitatem per essentiam*, & *per participationem*: Illa soli Deo competit, haec rebus ab illo creatis. Oppositum eius est *malum*, quod ex ratione boni intelligitur.

§. IX.

Regulae sunt: *omne ens bonum & vice versa: bonitas non consistit in denominatione extrinseca &c.* Reliquae, vt: *omne bonum conseruat id cuius est bonum: bonum commune melius est quam proprium: &c.* intelligendae sunt de bonitate relatiua, atque morali.

§. X.

Perfectio entis prout a bonitate distinguitur, est, qua ens totam suam habet essentiam. Patet, quod de perfectione *essentiali* loquamur, non *accidentali*, cuius varie iterum sunt species. Illa autem vel *absoluta* est, soli Deo propria, vel *restricta*, quae in rebus creatis etiam conspicitur. Regulae sunt: *omne ens est perfectum: non omne quod perfectum est, omnimodam habet perfectionem: perfecto nihil potest accedere, vel decedere.*

§. XI.

Vbictas est, qua ens in aliquo vbi, aut qua ens est alicubi. Vbi patet, vbictatem in-

fere ad effentiam, aut praesentiam, itemque *adiasariar*, & indistantiam entis in aliquo vbi, seu spatio. Solet vbietas in *finitam* & *infinitam* dispesci, quarum illa dicitur, qua quid est in omnibus vbi, solique Deo conuenit: haec in *definitiuam*, & *circumscriptiuam*, iterum dispescitur. Etenim si quid in vbi sit determinato impartibiliter, tum inde resultare dicunt vbietatem circumscriptiuam, qua spiritus gaudeant: contra si quid diuisibiliter in vbi determinato sit, oriri inde vbietatem circumscriptiuam, seu localitatem, corporibus conuenientem. Sed ni fallor, hi nimis audacter sibi persuadent, se scire quid sit spiritus. Regula cicumfertur: *quicquid in vbi est, non nuda operatione, sed essentia etiam ibi est.*

§. XII.

Duratio est, qua ens in esse suo permanet, seu est essentiae continuatio. Diuiditur in *infinitam*, & *finitam*. Finita est, quae initium & finem habet; qualis est accidentium seu modorum duratio. Cum enim quaedam incipere, quaedam desinere videmus, modi sunt, qui mutantur, substantia semper manet. Duratio infinita duplex est, Vel enim initium ei fuit, nullam habitura finem, vel utroque caret. Ita substantiae, excepto Deo, initium habere nouimus, an finem habeant, an habiturae sint, saltem ex ratione, non nouimus. Infinita duratio initio & fine carens,

carens, aeternitas dicitur, solique Deo propria est.

§. XIII.

Non autem est confundenda ipsa duratio, cum mensura durationis. Hinc & nonnulli tempus distinguunt in *internum*, & *externum*. Haec autem mensura non est petenda ab idea durationis, quam de existentiae nostrae continuatione ipsi nobis formamus, qua ita homines nunquam inter se conuenirent, de longitudine & breuitate temporis, varias ob causas vno pro breui reputante, quod alteri longum videtur, sed ex constanti rei cuiusdam reuolutione. Vnde & solis atque lunae constantes & immutabiles periodos, hunc in finem institutas esse, facile intelligere licet.

CAP. III.

de

ATTRIBVTIS ENTIS DISIUNCTIS
PRIMARIIS.

Σύνοψις.

<i>Ens est vel dependens, vel independens</i> , §. I.	<i>Totum, vel pars</i> , §. X.
<i>Creatum, vel increatum</i> , §. II.	<i>Corruptibile, vel incorruptibile</i> , §. XI.
<i>Finitum, vel infinitum</i> , §. III.	<i>Completum, vel incompletum</i> , §. XII.
<i>Idem, vel diuersum</i> , §. IV. V.	<i>Permanens, vel successiuum</i> , §. XIII.
<i>Simplex, vel compositum</i> , §. VI.	<i>Reliqua summationem indicantur</i> , §. XIV.
<i>Necessarium, vel contingens</i> , §. VII. VIII. IX.	§ 4

§. I.

PRimo loco hic commemoranda sunt ea attributa, quae supra *absoluta* seu *prima-ria* diximus. Est itaque ens vel *dependens*, vel *independens*. Hoc vocatur quod non agnoscit prius, a quo effectiue suum esse habeat : illud, quod aliud praeeixigit, a quo esse suum fortitur. Regulae sunt : *omne dependens ab alio creatum est & finitum : nihil est a seipso : dependens in essendo, est etiam dependens in operando.*

§. II.

Porro ens est vel *creatum*, vel *increatum*. Creationis autem vox hic generatim denotat quamcunque entis productionem, siue ea immediate, siue mediate facta sit. Ceteroquin denotat productionem entis ex nihilo, immediate a Deo factam. Quae productio quomodo facta sit, id vero est, quod finiti inteliectus vim superat. Regulae sunt : *quod increatum est, a se esse necesse est : increatum non est nisi vnum : quicquid creatum est, ab alio & dependens est.*

§. III.

Tertio ens, est vel *infinium*, vel *finitum*. Cui enim repugnat habere terminos essentiae, id vocatur infinitum : contra quod essentiae suae terminos habet, finitum dicitur. Regulae sunt : *non possunt esse duo infinita : quae sunt alia a primo ente, finita esse necesse est : finiti ad infinitum nulla est proportio : finitam non est capax infiniti.*

§. IV.

§. IV.

Quarto, ens est vel *idem*, vel *diuersum*. Idem est, quod cum alio in aliquo tertio conuenit. Hoc tertium, in quo conueniunt, varium esse potest. Nonnulla enim in ipsa *essentia* conueniunt, & hoc modo eadem sunt, idque tum *specificæ*, tum *numerice*: quaedam in *causis*, vt efficiente, materiali, formali, finali, conueniunt, & hoc respectu eadem dici possunt. Corpus quando numerice idem dicitur, hoc & ratione *formæ*, & ratione *materiae*, itemque ratione *baseos* seu partium principalium, quæ stamen & fundamentum velut eius constituunt, intelligi potest.

§. V.

Diuersum dicitur ens, quod ab aliquo ratione alicuius tertij dissentit. Estque vel *distinctum*, vel *oppositum*: vtriusque iterum varii modi & gradus sunt. Regulae de eodem & diuerso sunt: quæ in vno tertio conueniunt, inter se conueniunt: identitas rei non tollit distinctionem realem: quæ diuersis subiectis insunt, distinguuntur realiter; &c.

§. VI.

Quinto ens est vel *simplex*, vel *compositum*: simplex vocatur, quod non constat ex pluribus, in quæ resolui possit: si ex pluribus constet, compositum vocatur. Habet simplicitas suos gradus: hinc aliud *absolute*, aliud *secundum quid* simplex dicitur. Compositio vel *realis* est, vel *rationis*, vel *modalis*,

prout aut in re ipsa, aut in re & modo eius, aut in nostris saltem cogitationibus fundatur. Canonones sunt : *simplex prius est composito : quod quid simplicius, eo perfectius : quae sub Deo sunt, suo modo composita sunt.*

§. VII.

Sexto, ens est vel *necessarium*, vel *contingens*. Necessarium est, quod non aliter esse potest. Est autem necessitas alia *existentiae*, seu *simplex*, alia *coexistentiae*, seu *composita*. Illa est, qua aliquid ita est, vt non possit non esse : estque vel *absoluta*, vel *hypothetica* : illa soli Deo propria est, hac res creatae gaudent, quae si Deus velit eas existere, necessario existunt. Necessitas coexistentiae est, qua res nonnullae vna necessario coniunctae sunt & coexistunt. Quod si res ita coniunctae sint, vt nunquam incolumi earum natura separari queant, vocatur necessitas *naturalis*, itemque *consequentis* : quod si natura sua res non sint coniunctae, certo tamen tempore non possint non coniunctae esse, itidem necessitas *hypothetica*, sed & *consequentiae* dicitur.

§. VIII.

Contingens est, quod aliter esse potest. Ex duplici autem causa aliquid se aliter habere potest, primo si mutari queat, ab externo aliquo principio, quo pacto omnes res creatae contingentes quoque dici possunt. Deinde & illud contingens vocari potest, quod ob internum principium agere & non agere, item
hoc

hoc vel alio modo agere potest. Hinc duplicem contingentiam, *extrinsecam* & *intrinsecam* statuunt: haec est fundamentum libertatis, & tantum substantiis intellectu praeditis competit.

§. IX.

Regulae de necessario & contingente sunt: *ens absolute necessarium non nisi unum est: ens simpliciter necessarium non respicit contingentiam: quod fit naturae ordine, necessario fit: omne quod est, quando est, necesse est esse.*

§. X.

Septimo, ens aut *totum* est, aut *pars*. Totum est quod habet partes sibi debitas, modoque debito unitas. Qui aliter totum definiunt, videntur hac voce latius accepta, id fere innuere, quod supra compositum diximus. Solentque totum porro in *essentiale*, & *integrale* dispeisci: itemque in *homogeneum* seu *similare*, & *heterogeneum* seu *dissimilare*. Pars est quae concurret ad constitutionem & integritatem totius, eodemque modo quo totum dispeccitur. Regulae sunt: *totum est maius qualibet sui parte: posito toto, necesse est poni omnes partes, &c.*

§. XI.

Octavo, ens est vel *corruptibile*, vel *incorruptibile*. Incorruptibile est, quod de esse ad non esse transire nequit: estque vel *absolute* vel *secundum quid* tale. Hinc & quid corruptibile sit intelligitur: modo addatur, corruptio.

ruptionem corporum, quam quotidie videmus, mutationem potius esse, quam destructionem. Causae autem corruptionis vel internae vel externae esse possunt. Regulae sunt : *corruptibile est ignobilius incorruptibili : sua natura omnia praeter vnum sunt corruptibilia.*

§. XII.

Est porro ens vel *completum*, vel *incompletum*. Illud vocatur, quod in se terminatum est, nec per se ordinatur ad alterius perfectionem : quod secus se habet, incompletum dicitur. Regulae sunt : *quod independens est etiam completum est : ex duobus completis non fit vnum per se ; &c.*

§. XIII.

Denique ens vel *permanens* est, vel *successiuum*. Permanens est, quod non habet partes sui esse in fluxu. Sic omnes substantiae sunt entia permanentia, nisi Heracliti quis resuscitare sententiam velit, & harum partes omnes in fluxu perpetuo velut constituentis. Successiuum itaque est, quod habet partes sui esse in fluxu, vt motus localis, omnisque actio, & passio, & quaelibet durationis mensura. Canones sunt : *quod est ens successiuum, id debet habere partes : ens successiuum vere vnum est, non quidem in partibus, est in se spectatum.*

§. XIV.

Solent & alia eiusdem commatis attributa ab aliis addi, dum ens in *absolutum*, & *relatiuum*,

latiuum, simile & dis simile, vniuersale & particulare, &c. dilpescunt : sed haec partim per se patent, partim alibi ex instituto exponuntur.

GAP. IV.

de

ATTRIBVTIS ENTIS DISIUNCTIS
SECVDARIIS

ἄνοψις.

<i>Quid</i> & <i>quotuplex actus?</i>	<i>item, vel physica vel moralis, §. XIII.</i>
§. I.	
<i>Potentia, §. II.</i>	<i>Vel naturalis, vel voluntaria, item vel per transmutationem, vel per emanationem, §. XIV.</i>
<i>Canones de actu & potentia, §. III.</i>	
<i>Impossibile quid? §. IV.</i>	<i>Vel uniuoca, vel aequiuoca, item vel solitaria vel socia, §. XV.</i>
<i>Quid possibile? §. V.</i>	
<i>Monitum, ne quid temere pro possibili aut impossibili habeatur, §. VI.</i>	<i>Porro est vel remota, vel proxima: item vel vniuersalis, vel particularis, §. XVI.</i>
<i>Ens quoque est vel principium, vel principiatum, §. VII.</i>	
<i>Principium quotuplex, §. VIII.</i>	<i>Vel prima, vel secunda, §. XVII.</i>
<i>Canones de eo, §. IX.</i>	<i>Et denique vel adaequata, vel inadaequata, §. XVIII.</i>
<i>Quid causa, causalitas, ratio causandi, §. X.</i>	<i>Estis, quid? §. XIX.</i>
<i>Causarum genera, §. XI.</i>	<i>Est vel cuius, vel cui: item vel internus, vel externus, §. XX.</i>
<i>Causa efficiens vel principalis est, vel minus principalis, §. XII.</i>	<i>Praeterea vel primarius, vel secundarius: item</i>
<i>Vel per se, vel per accidens:</i>	<i>vel</i>

<i>vel vltimus, vel inter-</i>	<i>ente, §. XXV.</i>
<i>medius, §. XXI.</i>	<i>De forma, & fine, §. XXVI.</i>
<i>An in phisicis consideratio-</i>	<i>Subiectum quid? & quotu-</i>
<i>nis finis locus sit? §. XXII.</i>	<i>plex? §. XXVII.</i>
<i>Materia, quid? & quotu-</i>	<i>Item adiuuctum, §. XXVIII.</i>
<i>plex? §. XVIII.</i>	<i>Canones de subiecto, & ad-</i>
<i>Forma quid? & quotu-</i>	<i>iuucto, XXIX.</i>
<i>plex? XXIV.</i>	<i>De signo, & signato, §. XXX.</i>
<i>Canones de causis genera-</i>	<i>De mensura & mensurato,</i>
<i>tim, speciatim de effici-</i>	<i>§. XXXI. XXXII.</i>

§. I.

Accedimus nunc ad attributa *relatiua* seu *secundaria*, inter quae primo occurrit *actus* & *potentia*. Actus aut ad *existentiam*, aut ad *operationem* refertur: priori modo actu aliquid est, quod non tantum esse potest, sed reuera etiam est; posteriori modo ipsa operatio actus nomine venit. Eum diuidunt in *primum* & *secundum*, per illum ipsam rei essentiam, ab actuali operatione, quam tamen respicit, praecisam, intelligentes, per hunc autem ipsum actum designantes. Praeterea actum in *purum*, qui omnis potentiae expers est, & *impurum*, cum quo aliquid potentiae coniunctum est, dispefcunt: item in *signatum*, quo res in vniuersali sua natura repraesentatur, & *exercitum*, quo applicatio eius instituitur.

§. II.

Potentia iridem vel *existentiam*, vel *operationem* respicit. Priori modo in potentia esse dicitur, quod nondum est, sed esse potest: posteriori modo facultas aliquid agendi, aut
 patiendi,

patiendi, potentiae nomine venit. Vnde & quid *actiua*, quidue *passiua* potentia sit, intelligitur. Actiua iterum in *proximam*, ad quam exserendam nihil praeter volitionem requiritur, & remotam, ad quam & alia, vt se exserere queat, desiderantur, dispescunt: item in *infinitam*, soli quippe Deo propriam, & *finitam*, certisque limitibus circumscriptam. Ex eo autem quod Deus vel secundum certas leges, quas sibi ipse praescipit agat aut non agat, itemque quod finita potentia, vel ab agente libero, aut necessario, exseratur, nouum vtramque diuidendi, illis enascitur argumentum. Passiuam autem in *naturalem* & *obedientialem* diuidant, prout aliquid aut naturaliter ad actum aliquem recipiendum aptum, aut ineptum est. Sed haec ita comparata sunt, vt vleriori declaratione non indigeant.

§. III.

Regulae de actu & potentia sunt: *actus primus praecedit secundum: ab actu primo ad secundum licet argumentari negatiue: ab actu secundo ad primum licet argumentari affirmatiue: quilibet potest fieri ex quolibet.* &c.

§. IV.

Ceterum patet ex dictis, aliud esse *potentiam*. aliud *ens in potentia*. Hoc enim quicquid alii disputent, reuera est non ens: cum potentia contra sit attributum entis. Sic & *impossibile* reuera est non ens. Vnde errant

errant magnopere, qui *possibile & impossibile* inter attributa entis referunt. Interim iuuat terminos explicare.

§. V.

Possibile itaque est, quod potest fieri, nec tamen fit. Quare si pronunciare cupimus, an aliquid possibile sit, necesse est, vt in propositione, qua possibilitatem rei affirmamus, nexum subiecti & praedicati, perspectum accurate & euidenter habeamus. Sic &, cum impossibile dicatur, quod neque est, neque esse potest, tum demum in applicatione hoc de aliqua affirmare possumus, cum ideas ita a se dissentire deprehendimus, vt se inuicem destruant, nec vlla ratione eas coniungere, aut coniunctim considerare mente possumus.

§. VI.

Qua in re quotidie peccatur, cum plerique eruditorum, nimis praecipitanter possibile & impossibile aliquid esse autumant, licet idearum, quae in censum veniunt, nexum non habeant perspectum. Quicquid huius sit, id constat, quod non vna ratione aliquid impossibile dicatur, Namque hoc fit quandoque *absolute* quandoque *certo respectu*, interdum etiam *ex hypothesi*.

§. VII.

Praeterea ens est vel *principium*, vel *principiatum*. Principium vocant, quod prius est altero, quod ab ipso quocunque modo pro-

procedit. Atque hinc quid principiatum sit, intelligitur. Nonnulli hypothesebus theologicis inferuientes, principium aliquod a quo principiatum citra dependentiam procedit, comminiscuntur, quod improprie tamen principium erit.

§. VIII.

Principium proprie & strictè sic dictum vel *essendi* est, vel *cognoscendi* (liceat enim mihi cum barbaris barbare loqui.) Illud vocatur a quo alicuius rei essentia procedit: hoc autem cognitionis causa in aliis existit. Sed de cognoscendi principiis iam supra suo loco, quantum satis est, dictum.

§. IX.

Regulae hinc fluentes sunt: *omne principium est prius principiato: pendens ab alio principium primum esse nequit: mutato principio (cui scilicet alicuius rei conseruatio innitur) facile mutantur, quae ab eo pendent.*

§. X.

Nunc de *causa* quoque & *effectu* dicendum est. *Causa* est, quae ad effectus productionem aliquid confert. Relatio quae inter causam & effectum intercedit, vel ipse potius influxus causalis, vocari solet *causalitas*. A qua rursus distinguunt *rationem causandi*, hoc est ipsam virtutem, per quam causa effectum producit.

§. XI.

Quatuor vulgo constituuntur causarum
T genera,

genera, *materialis, formalis, efficiens, & finalis*. Quarum duae priores *internae*, posteriores *externae* vocari solent.

§. XII.

Efficiens rem vera actione producit, efficitque, vt materia accipiat formam. Ea est vel *principalis*, propria & sufficiente virtute in effectum influens, vel *minus principalis*; & haec vel *impulsua*, quae causam principalem, siue interne siue externe mouet, vel *instrumentalis*, quae ob insufficientiam virtutis propriae in agendo, a causa principali eleuatur, vt ad effectum id quod debet conferre possit.

§. XIII.

Praeterea causa efficiens alia est *per se*, quae in id fluit, ad quod influxus ordinatur, alia *per accidens*, quae in id influit, ad quod influxus non ordinatur. Est quoque vel *physica*, vel *moralis*. Illa physice influit in effectum, eumque immediate attingit. Haec actu moraliter bono vel malo mouet agens physicum ad effectum producendum, qui proinde ipsi imputatur, ac si physice egisset.

§. XIV.

Sed & alia *naturalis* est, alia *voluntaria*. Illa absque deliberatione, solo naturae instinctu influit, & ad certum effectum, certumque agendi modum est determinata: haec contrario modo se habet. Quando autem causa efficiens in obiectum a se distinctum agit, & effectum extra se positum, pro-

producit, vocatur causa per *transmutationem*: quod si obiectum a causa distinctum non sit, & effectus sine transmutatione, per naturalem resultantiam producat, vocatur causa per *emanationem*. Sed possunt tamen etiam quaedam per emanationem, produci, quae distincta sunt ab ipsa causa efficiente.

§. XV.

Celebris etiam est distinctio causae in *vni-uocam*, & *aequinuocam*. Vni-uocam vocant, quae producit effectum, specie sibi similem: contra si effectum specie sibi dissimilem producat, *aequinuoca* audit: item, in causam *solitariam*, & *sociam*: quarum illa sine concursu alterius similis effectum producit, haec cum alia causa, sed in eodem agendi ordine, concurrat: vnde & *coordinata* dicuntur, distinguunturque a *subordinatis*, quae in diuerso ordine agunt, vt *vniuersalis* & *particularis*.

§. XVI.

Sic & causam efficientem in *remotam*, & *proximam* distinguunt. Illa mediate, aliis causis interuenientibus, in effectum influit: haec immediate & proxime cum effectui cohaeret. Non confundenda cum hac distinctione alia est, qua causam in *vniuersalem*, & *particularem* dispefcunt. Vniuersalis enim vocatur, quae ad certum effectum non est determinata, vnde quid per particularem intelligatur, sua sponte intelligitur.

T 2

§. XVII.

§. XVII.

Alia rursus causae est distinctio in *primam* & *secundam*. Primam vocant, quae non habet priorem, quando descendimus a causis ad effectum: quae autem in hoc casu priorem habet, secunda dicitur. Hic obseruandum, quod recentiores quidam causis secundis omnem agendi vim denegent, eo quod capere nequeant, quo pacto corpus in corpus, aut spiritus in corpus agere queat: hinc causas secundas *ocasionales* tantum dicunt, quibus positis alia causa agat: quo iure, in physicis vberius declaratur.

§. XVIII.

Denique causa efficiens vel *adaequata* est, vel *inadaequata*. Adaequatam vocant, quae ad effectum producendum sufficit: inadaequatam, quae posita, non statim ponitur effectus. Haec autem diuisio, vt & aliae quaedam ex praedentibus, non tantum de causa efficiente, sed & reliquis causarum generibus, intelligendae veniunt.

§. XIX.

Altera causa externa *finis* est, propter quem scilicet efficiens agit. Cuius eadem causalitatem in motione ipsa, vel excitatione voluntatis, aut appetitus potius cuiuscunque agentis ad agendum, mediorumque mensuratione, determinatione, ac dispositione, constituunt. Eamque motionem non physicam, sed metaphoricam dicunt,

cunt, vnde tamen neutiquam sequatur, ac si finis tantum p̄r metaphoram causa esset.

§. XX.

Est autem finis vel *cuius* vel *cui*. Illum sibi proponit ad adsequendum is, qui aliquid operatur. Hic in illius gratiam expetitur. Sic & in *internum*, & *externum* dispescitur: illum vocant, qui positus est in potestate artificis, hunc, qui in eius potestate positus non est. Qua quidem distinctione naevos ac imbecillitates suarum commentationum philosophicarnm, cum primis logicae vulgaris, quam lepidissime tegere possunt. Nec procul hinc abit distinctio inter finem *artis*, & finem *artificis*, cum experientia quotidiana doceat, aliud quid haud raro constitutum esse theologis, ac philosophis, quam theologiae ac philosophiae.

§. XXI.

Porro finis est vel *primarius*, vel *secundarius*: illum praecipue spectamus, hunc post alterum. Interdum tamen secundarium eum vocant, quem aliquis consequi optat, non vna cum primario, sed si primario excidat. Sed & in *ultimum*, & *intermedium*, seu *subordinatum* finis dispesci solet: & ultimum quidem vocant, qui ad nullum alium, siue absolute, siue in certo genere ordinatur: ex quo, quis intermedium sit, sua sponte liquet.

§. XXII.

Quando autem inter philosophos disputatur

tatur, an in physicis locus esse possit considerationi finium, propter quos. Deus vniuersalitatem rerum, variasque eius partes creauit, ita existimandum, quod nulla adsit ratio, quae hanc intermittere considerationem iubeat, plurimae contra sint, quae eam suadeant. Sane consideratio finium, vel maxime ad sapientiam Dei admirandam, & celebrandam nos ducit. Sed in eo peccarunt alii, quod ex temeraria cuiusdam finis assumptione, ad operis dispositionem argumentati sunt.

§. XXIII.

Causae internae, vt supra dictum, sunt *materia & forma*. Materia dicitur, ex qua aliquid constat. Cumque ex materia aliquid & producatu seu generetur, & constituatur; hinc aliam materiam *generationis*, aliam *constitutionis* faciunt. Sic & in *transeuntem*, ac *permanentem* eam diuidunt: permanentem vocantes, quae naturam suam ac integritatem retinet, illamque ad constitutionem compositi confert: transeuntem, quae in generatione compositi perit, quanquam non materia ipsa pereat, sed accidentia saltem seu modi materiae.

§. XXIV.

Forma est, per quam res id est, quod est: vel vt alii, qua materia ita disponitur, vt res forma sua in indiuiduo ab omnibus aliis rebus, etiam eiusdem speciei, differat. Solent

lent formam in *materialem* & *imaterialem* diuidere, hanc extra materiam, illam nonnisi in materia existere, autumentes. Sed nisi per *materialem* formam, aut certam accidentium congeriem, aut *spiritualem* quandam substantiam, corporum motus efficientem & dirigentem intelligant, nesciunt mea opinione quid dicant. Quam autem vocant formam *assistentem*, huc non pertinet, cum ea externum aliquod principium mouens denotetur, quod ad ipsam rei essentiam non pertinet.

§. XXV.

Canones praecipui, quorum tamen non eadem certitudo ac euidencia est, de causa & causato, hi sunt: *causa prior est causato: inter causam effectum & oportet esse necessarium nexum: nihil est in effectum, quod non sit in causa: qualis causa, talis effectus: posita causa in actu, ponitur effectus, & posito effectum, necesse est aut esse, aut fuisse causam: sublata causa, tollitur effectus: causa causae, est etiam causa causati: causa non est toto genere deterior suo effectum: propter quod unumquodque tale est, id magis est tale: causa efficiens est nobilior suo effectum: idem non est causa contrariorum: efficiens naturalis agit uniformiter: & hi quidem canones praecipue de causa efficiente intelligendi sunt.*

§. XXVI.

Ad formam, & finem, sequentes pertinent:

T 4

forma

forma dat esse rei, distingui, & operari: unius rei una est forma: omne agens agit propter finem: omnis finis rationem boni habet: cuius finis bonus est, id ipsum quoque bonum esse censetur: qui vult finem, vult etiam media ad finem ducentia: unius rei plures possunt esse fines: finis est primum in intentione, & ultimum in executione.

§. XXVII.

Sequitur inter attributa disiuncta secunda *ria subiectum, & adiunctum.* Subiectum est, quod aliquid extra essentiam suam constitutum, quomocunque in se recipit. Patetque sermonem esse de subiecto *inhaesione*, quod iterum duplex constituitur, vel *quod*, vel *quo*. Illud est, quod principaliter, fundamentaliter, & ultimo sustinet adiunctum: hoc, quo interueniente, subiectum aliquod adiunctum sustinet. Alii subiectum dispescunt in subiectum *adhaesione*, & *inhaesione*. Prius est, cui aliquid extrinsece adhaeret: posterius in quo res aliqua est.

§. XXVIII.

Adiunctum est, quod ab alio, extra cuius essentiam constitutum est, quocunque modo recipitur. Diuiditur in *proprium* & *commune*. Illud dicitur, quod omni, soli, semper, & per se competit: estque vel *simplex*, quod solitarie subiecto competit, vel *coniunctum*, quod non nisi cum opposito de subiecto praedicatur, & quidem disiunctiue: ne dicam, quod quaedam adiuncta *separari* que-

queant, a subiecto, alia non item : an autem ita separari queant, vt existant tamen ; alia quaestio est. Quid adiunctum *commune* sit, ex dictis facile colligitur.

§. XXIX.

Regulae sunt : *subiectum & adiunctum non distinguuntur necessario realiter: receptiuum non recipit admodum imprimētis, sed receptiuitatis suae : proprium vnius, non potest esse proprium alterius : quaecunque eadem habent propria, eandem habent essentiam.*

§. XXX.

Praeterea ens est vel *signum*, vel *signatum*. Signum est, quod potentiae cognoscendi aliquid repraesentat. Estque vel *naturale*, quod natura cum signato cohaeret, vel *arbitrarium*, quod ex instituto siue diuino, siue humano, ad aliquid significandum adhibetur. Signatum vocatur id, quod potentiae cognoscendi per signum repraesentatur. *Canon*es sunt : *signa, seu notae, sunt infallibiles, adeoque & propriae notae inseparabiliter, & distinguentes idem, a quouis alio : signum est prius signato.*

§. XXXI.

Denique ens est vel *mensura*, vel *mensuratum*. Mensura est, quae conditionem, seu habitudinem mensurati, sufficienter manifestat. Dicitur alias, *norma, canon, regula*. Cumque vel quantitas, vel perfectio rei, vel veritas, aut aut aliud quid examinandum, &

T 5

ad

ad mensuram velut exigendum veniat, manifestum est, quod varia mensurarum genera constitui possint. Mensuratum est, quod ad mensuram exigi potest.

§. XXXII.

Solet ceteroquin regula distingui in *Lesbiam*, & *Polycleti*. *Lesbia* est, quae ad habitudinem rei mensurandae se accommodat, cedit, flectitur, & rectificatur, pro arbitrio tractantis aut disponentis: *Polycleti* est, quae inter mesurandum se non accommodat ad habitudinem rei mensuratae, neque flecti aut moueri potest, sed ad quam res mensuranda accommodanda & complananda est. Regulae sunt: *primum in vnaquoque genere est mensura reliquorum: intellectus mensuratur a rebus.*

CAP. V.

de

INFERIORIBVS ENTIS.

Σύνοψις.

Inferiora entis sunt substantia & accidens, §. I. *na? §. IV. V.*
Substantia quid? §. II. *Quid & quotuplex accidens? §. VI.*
Quotuplex, §. III. *Canones de substantia & accidentibus, §. VII.*
Quid suppositum & perso-

§. I.

§. I.

QVod de inferioribus entis hic agimus, magis ex consuetudine facimus, quam quod certa nos ad hoc inducat ratio. Duo autem sunt inferiora entis, *substantia & accidens*. Relationes quas nonnulli addunt, entia rationis potius sunt, quam vera entia, adeoque huc non pertinent.

§. II.

Substantia aut *abstracte* considerari potest, aut *concrete*. Si concrete consideretur, denotat subiectum, in quo existunt proprietates rerum, quas nouimus : quod subiectum si quis clare & distincte se concipere posse opinetur, is errat magnopere, cum in rebus singularibus nihil praeter accidentia, clare & perspicue cognoscamus. Abstracte autem considerata substantia, nihil est aliud, quam ens per se subsistens.

§. III.

Solet in *increatam, & creatam*, dispesci, & haec iterum in *spiritum, & corpus*. Sed haec in aliis disciplinis declarantur vberius. Ratione modi & status, ab aliis diuiditur in *completam, & incompletam*. Illam vocant, quae propria subsistentia, sibi per naturam debita, destituta, ob arctissimam cum alio vnionem, eiusdem subsistentia gaudet. Hanc vocant, quae habet vltimum subsistentiae actum, per naturam suam sibi debitum. Sed sunt haec eiusmodi, vt non capi queant, nisi ab iis, qui cer-

certis hypothesibus theologicis imbuti sunt, qui quam subtilissime sibi hac de re philosophari videntur.

§. IV.

Substantiam completam *suppositum* quoque dicunt, itemque *personam*. Nonnulli ex recentioribus *suppositum* ita definiunt, quod eo nomine designetur id, quod neque est pars, neque adiunctum rei. Hinc suppositalitas est id, quo fit, ut aliquid suppositum vocetur, nec differt a *subsistentia*, sicut & supposita subsistere dicuntur, dum contra entia incompleta quae supposita non sunt, subsistentia propria praedita esse negantur. Vnde facile est colligere, ex horum mente suppositalitem & personalitatem nihil aliud esse, quam denominationem externam quae significet potius relationem, cum quaens consideramus, quam quicquam quod rei aliquid addat, si accedat, aut detrahat, si dematur.

§. V.

Vulgo autem suppositum describi solet, quod sit substantia singularis, completa, ultimato subsistens. Suppositalitas autem quod sit substantiae singularis & completae ultimata subsistentia. Quodsi suppositum intelligentia praeditum sit, *persona* dicitur, cuius suppositalitas, *personalitas*, iuxta loquendi rationem philosophis hinc solennem, adpellatur

§. VI.

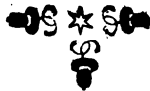
§. VI.

Accidens est, quod alteri. vt. subiecto inhaeret, & sine substantia subsistere nequit. Vocatur & *modus*. Vulgo nouem genera accidentium constitui solent, vt *quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quando, vbi, situs, & habitus*, sed sine vilo fundamento. Multa enim esse accidentia, quae ad haec genera referri nequeunt, res ipsa docet, & nulla necessitas nos cogit, certas & determinatas omnium accidentium classes constituere.

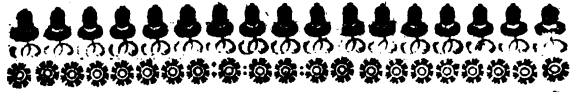
§. VII.

Circumferuntur & regulae quaedam de substantia: *substantiae nihil est contrarium: substantia non recipit magis & minus: persona est incommunicabilis: actiones sunt suppositorum.* Item de accidentibus: *quantitatis nulla est efficacia: vbi quantitas, ibi materia: qualitas recipit magis & minus: relata sunt simul natura, itemque se mutuo ponunt & tollunt: modus operandi sequitur modum essendi: non quiduis quodvis patitur.* Sed pleraeque harum regularum, vt & reliquarum metaphysicarum, cum grano salis capiendae sunt.

S. D. G.

SERIES

SERIES PARTIVM ET CAPITVM.

I.

Historiae philosophicae succincta delineatio.

- Cap. I. de philosophia generatim.
- Cap. II. de philosophia Ebraeorum.
- Cap. III. de philosophia gentilium, speciatim
barbarica.
- Cap. IV. de philosophia Graecanica.
- Cap. V. de philosophia medii aevi Arabico-
scholastica.
- Cap. VI. de philosophia recentiori.

II.

Philosophiae instrumentalis

pars prima

de ratione inueniendi verum.

- Cap. I. de intellectu humano, eiusque opera-
tionibus & facultatibus.
- Cap. II. de intellectu humani vitiis & imbe-
cillitatibus.
- Cap. III. de intellectu humani sanitate virtu-
tibusque.
- Cap. IV. de mediis emendandi intellectum,
sanitatisque restituendi.

III.

III.

Philosophiae instrumentalis

pars secunda,

**de ratione veritatem ex aliorum scriptis
eruenendi.**

Cap. I. de natura & indole sermonis.

**Cap. II. de obscuritate sermonis eiusque
causis.**

**Cap. III. de sermonis sensu vero eiusque cri-
teriis.**

Cap. IV. de mediis hermeneuticis.

IV.

Philosophiae instrumentalis

pars tertia,

**de ratione veritatem cum aliis commu-
nicandi.**

**Cap. I. de variis modis veritatem cum aliis
communicandi.**

**Cap. II. de vitiis docentium, & veritatem cum
aliis communicantium.**

**Cap. III. de virtutibus docentium, veritatem-
que cum aliis communicantium.**

**Cap. IV. de mediis, quibus facultas veritatem
cum aliis rite communicandi com-
paratur.**

V.

Philosophiae instrumentalis

pars quarta,

**de notitia terminorum philosophi-
corum.**

Cap. I.

Cap. I. de ente eiusque attributis generalibus.

Cap. II. de attributis entis simplicibus.

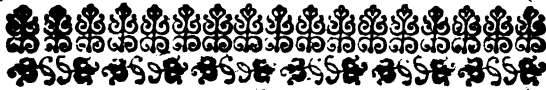
Cap. III. de attributis entis disiunctis primariis.

Cap. IV. de attributis entis disiunctis secundariis.

Cap. V. de inferioribus entis

INDEX

I N D E X
RERVM ET VERBORVM.

A.

A Brahami sapientia in quo constiterit,	
incertum.	p. II
Abstractae voces,	182
cur obscurae?	193
Absurdum quid dici possit,	114
Academici dicti Platonis sectatores.	48
Academia prima,	48
secunda, tertia, &c.	49
Accidens quid ?	108. 301
Accidentium novem genera.	301
regulae de accidentibus.	ibid.
Acroamatica methodus.	230
Actus quid et quotuplex ?	286
regulae de actu.	287
Adaequata causa.	292
Adami sapientia.	10. II
Adiunctum quid et quotuplex ?	296
regulae de adiuncto.	297
Aegyptiae philosophiae auctor.	27
propagatio.	28
Aegyptiorum theologia et physiologia.	30
Aequipollentia propositionum.	III

V

Aequi-

INDEX RERVM

Aequiuoca causa.	291
Aeternitas quid?	279
Aethiopum philosophia.	27
Affectioes entis.	274
Affectus interpretes saepe in transuorsum agunt.	201
loquentis, veri sensus criterium.	208
Akibha auctor libri Iezirah.	14
Ἀκυρολογίαι obscuritatem causantur.	196
quomodo haec obscuritas tollenda.	218
Albertus M.	71
Ambiguitas quo pacto tollenda.	217
Amor sincerus primaria docentium virtus.	249
Anacharsis Scytharum philosophus.	33
ad Analogiam doctrinae in interpretatione est respiciendum.	215
Analyticae methodi regulae.	166. seq.
Analytica methodus thematibus physicis propria.	262
Anaxagoras scholae Ionicae decus.	40
Angustia cognitionis, morbus intellectus.	122
Anaxsthenes Cynicorum princeps.	17
Apparens.	276
Applicatiua propositio.	152
Apuleius.	51
Arabicae philosophiae antiquitas.	24
Arabico-Aristotelicum philosophandi ge- nus.	68
	Ara-

ET VERBORVM.

Arabum philosophia post Mahumedis ortum.	68
Arbitraria docendi methodus.	210
Arcefilas Academiae secundae conditor.	49
Archelaus praeceptor Socratis.	41
Argumenta particularia non sunt vnius generis.	219
Argumentorum leuium, ludicrorum etc. tractatio inter docentium vitia refertur.	249
Aristotelica philosophia apud arabes exculta.	25. 67
restaurata.	71
Aristotelicae philosophiae decreta.	56
fata apud gentiles.	54
inter Christianos.	69
Aristotelis vita.	54
successores.	55
Arithmetica a Phoenicibus inuenta.	23
Ars critica quando in subsidium vocanda.	211
De Artium vocabulis quid obseruandum.	213
Asiaticae philosophiae diuissio.	18
Assensus pro gradibus verosimilitudinis cohibendus.	150
Astronomia exculta apud Chaldaeos.	19
Phoenices.	23
Astronomiae inuentio quibus tribuenda.	29
Atomorum inuentor Moschus traditur.	24
V 2	VI

INDEX RERVM

vt et Leucippus Eleates.	62
Attentionis necessitas.	164
Attentio quomodo excitanda.	ibid.
Attributa entis quid ?	274
quotuplicia.	ibid.
simplicia.	275
disiuncta primaria.	280
secundaria.	286
Auarorum vitium in docendo.	238
Axiomata quid ?	140
B.	
B arbaricae philosophiae diuisio.	18
summa capita.	33
Bardi Celtarum philosophi.	32
Balthaf. Beckeri error.	50
Gabr. Biel celebris scholasticus.	69
Boethius Aristotelis scripta in linguam latinam transtulit.	55
Bonitas quid et quoruplex.	277
regulae de bonitate.	ibid.
Breuitas nimia vitium docentium.	237
C.	
C ampanellae placita physica.	79
Hieron. Cardani philosophia.	ibid.
Carneadis Cyrenaei sententia de cognitionis nostrae certitudine.	49
Cartesii vita, et fata.	86
sectatores, et aduersarii.	87
philosophia in abusum tracta.	89
Cartesianae philosophiae insigniora capita.	87. seqq.
Causa quid ?	289
	effici.

ET VERBORVM.

efficiens quotuplex.	290
physica et moralis.	90
regulae de causa et causato.	295
Causalis propositio.	187
Causalitas.	289
finis.	292
Causa per emanationem.	291
per transmutationem.	ibid.
Cellus epicuracis annumeratur.	64
Chaldaeorum philosophia.	18
hypotheses physicae.	19
Chemia Aegyptiis nota fuit.	29
Chemiae propagatio.	82
Chemicorum origo.	81
principia.	82
Christus verae sapientiae instaurator.	14
Cogitationes ipsae causae obscuritatis quan- doque sunt.	191
Cogitationum genealogia.	194
Cognitio virtus intellectus.	138
historica. quomodo acquiratur.	158
Collectiua themata quomodo tractanda.	263
Commentarius quid ?	229
Commentarii saepe interpreti caliginem of- fundunt.	200
quo pacto consulendi.	222
Complectum quid ?	284
Complexorum syllogismorum fundamen- tum.	114
Composita themata quomodo tractanda.	264

INDEX RERUM

Compositorum syllogismorum vitia.	127
Compositum,	281
Compositio quotuplex.	181
Concludendi ratio in affirmatiuis et negatiuis.	113
Conclusio quid?	112
Concretæ voces.	182
Concretorum nomina obscura sunt.	193
Conditionalis syllogismus, propositio.	116 187
Conditio scribentis, veri sensus criterium.	207
Confusio morbus intellectus, vitium docentium.	123 286
Confucius Sinensium philosophus, fere vt Deus colitur.	92 93
Coniecturarum fontes in interpretatione.	213
Coniecturis his in omnibus interpretationis generibus locus est.	216
Consequentiarum legitimus usus.	246
Consuetudo inter causas morborum intellectus refertur.	130
Continens propositio.	153
Contingens quid?	282
Contingentia quotuplex?	283
Conuersatio causa morborum intellectus.	131
Conuersio propositionum.	110
Copulatiuus syllogismus.	115
Copulatiua propositio.	187
Cor-	

Corruptibile quid?	283
Corruptionis causae.	284
quomodo singulis corruptionum intelle-	
ctus causis obuiam sit eundem.	175
Crates Thebanus.	58
Creatum et regulae de eo.	280
Criteria veri sensus coniunctim sumendae.	208
Criterion veritatis quid?	144
differt quoad facultates cognoscentes.	145, 146
in iis, quae per reuelationem nobis con-	
stant.	146, 151
Cunctatio nimia scribentium vitium.	241
Cynici vnde dicti?	58
Cynicorum mores et instituta.	ibid.
Cyrenaica secta.	45
Cyrenaicae sectae summa.	46
D.	
D Aemonum duo genera Chaldaei statu-	
erunt.	21
Danielis sapientia.	13
Declinationis et coniugationis vsus in in-	
terpretatione.	212
Definitio quid?	160
Definitionis partes.	161
regulae.	162
Democriti vita.	62
discipuli.	63
Demonstratio quid?	140
Demonstrationis requisita.	142
	in

INDEX RERVM

	in quibus disciplinis locum inueniat.	
		143
de Deo opinio Aristotelis,		56
Dependens,		280
Descriptio quid?		161
Dichotomiae saepius ineptae,		162
Differentia quid?		108
in definitione,		161
Dilemma quid?		115
Dionysius Areopagita theologiae mysticae		
auctor.		52
Disciplinae integrae quomodo tractandae,		164
Discrimen theologiae et philosophiae,		5
Disiunctiua propositio.		187
Disiunctiuus syllogismus.		115
Disputandi facultas quomodo acquiri pos-		
sit.		256
Disputando etiam veritas cum aliis com-		
municatur.		231
Disputandi duplex ratio.		ibid.
Disputantium officia communia.		251
officia specialia.		252
virtutes.		250
vitia.		243
Disputare an sit viri sapientis?		250
Disputationes duplici ratione institui pos-		
sunt.		232
Disputaturus quibus naturae dotibus in-		
structus esse debeat.		251
Diuersum,		281
		Diui-

Divisio quid?	162
Divisionis, regulae.	ibid.
circa Distinctionem quatenam observanda.	253
Duplex docendi ratio.	228
Docens ad captum auditoris se debet accom- modare.	248
ingeniumque et affectus eius explorare.	249
Docentium virtutes.	247
vitia.	235, seqq.
Druides Gallorum philosophi.	32
Druidum dogmata.	31, 33
Dubitatio quid?	124
Dubitationis necessitas.	163
Duratio quid et quotuplex.	278
non confundenda cum mensura du- rationis.	279

E.

E Bracorum philosophiae praerogativa.	10
quando corrumpi coeperit.	13
philosophi in sectas abeunt.	14
Eclecticae philosophiae necessitas.	9
Eclectica philosophia dicta Potamonica.	96
Eclectici plerique Romanorum fuere.	67
Editiones librorum accuratae cur sint com- parandae.	212
Eleaticae sectae auctor.	61
Eleaticorum diversae sententiae.	64

V f

athe-

atheismus.	64. 65
Elegantia sermonis in quo consistat.	141
Eliacae scholae conditor.	46
Emphasis quid, et unde?	184
Ens quid?	273
canones de ente.	273
Ens in potentia.	287
Ens rationis quid?	106
Enthusiasmus.	128
Enthymema quid?	112
Enunciatio quid?	108
Epicetus celeberrimus Stoicus.	59
Epicuri vita et mores.	63
sectatores.	63
systema.	65. 66
Epicureae philosophiae restauratores.	73
Eretriacae scholae conditor.	46
Eretriaci Socratis dogmata retinere.	46
Error in percipiendo, quid?	123
in iudicando.	124
Errores quomodo vitandi in perceptione et iudiciis.	163
quomodo in syllogismis.	170
Errorum causa immediata.	174
Eruditio quid? ejusque requisita.	137
Esdras sapientiae laude inclutus.	13
Essenci.	14
Essentia quid?	273
canones de ea.	ibid.
Etymologiae usus.	212
Eubulides Demosthenis praeceptor.	47
Eu-	

Euclidis Megarensis discipuli.	ibid.
Evidentia obiecti criterium veritatis in philosophicis.	163
testimonii, criterium veritatis in scriptura sacra.	146
Exceptivae propositiones.	188
Excipendi ratio.	173
Exercitatio in disputando utramque paginam facit.	266
Exercitationis vis.	172
Exclusiva propositio.	188
particula nonnunquam subintelligitur.	ibid.
Exoterica methodus.	230
Experientia necessaria.	159
Exponibiles propositiones.	187
Extemporalitas docentium vitium.	236
Ezechiel mysteriorum scientia clarus.	13
F.	
Fabulae Poetarum non secundum literam interpretandae.	105
Fabularum gentilium dubia interpretatio.	40
occasio.	ibid.
Facultates intellectus non apud omnes commode se habent.	119
Fallaciarum sophisticarum diversitas.	125
ubiuis est vberissima seges.	seqq.
	126
Falsum.	276
Fanaticismus quid?	128
Fatum	

INDEX RERVM

Fatum Stoicorum quid ?	60
Felicitas hominis duplex.	5
Festinatio nimia scribentium vitium.	241
Fictum.	276
Fides philosophica quid ?	147. 150
interdum aequipollet scientiae.	150
Fidei certitudo in rebus diuinis vnde oritur.	151
Figmentum quid ?	123
Figura literarum saepe obscuritatis causa.	19
quo pacto huic obscuritati obuiam eundum.	211
sylogismi quid ?	152
Finis philosophiae quis ?	5
Finis quid ?	292
quotuplex.	293
artis et artificis.	ibid.
cuius et cui.	ibid.
internus et externus.	ibid.
primarius et secundarius.	ibid.
canones de fine.	296
Finium considerationi an locus sit in physico.	294
Forma quid ?	ibid.
est vel materialis vel immaterialis.	295
Fratres Rosaeccruetiani.	8a
G.	
G alilaeus Galilaei celebris mathematicus.	80
Gentilium philosophiae diuisio.	17
Genus	

ET VERBORVM.

Genus quid ?	107
definitionis quid ?	161
Geometriae natales.	28
Germani virtutum laude insignes olim fuere.	32
Gothi sapientiam etiam excoluerunt.	32
Graecanicae philosophiae partes.	39
Graeci vnde philosophiam acceperint ?	22
Hugo Grotius Iuris Nat. restaurator.	92
Gymnosophistae.	25, 26

H.

H armonia mundi Pythagorica.	46
Guiliel. Haruaeus celebris physicus.	80
Helmontiorum philosophandi ratio.	83
Hermeneutica cur necessaria.	180
quid sit?	ibid.
quomodo rite tractanda.	ibid.
Historica themata tractandi ratio.	260. 261
Historicus stilus cur interdum sit obscurus.	197
in historicis interpretandis quo pacto versandum.	219
Hobbesii placita et censores.	91
Homonymia obscuritatem parit in sermone.	195
Homonymia.	183
Homonymorum causae.	184
Horomazès quid Zoroastri fuerit.	22
Hystaspes philosophus Persicus.	21
	I. Ia-

I.

I acobi sapientia.	12
Idea quid ?	104.
Ideae mentis opera productae.	106
simplices cur defini nequeant.	160
Ideae vniuersales et particulares.	107.
Idearum origo et varietas.	104. seq.
de Idearum connexionem quid obseruan-	
dum.	185.
Ideas adaequatas in paucis rebus habemus.	
	194
Idem quid et quotuplex.	281
Idiotismi sermonis.	189
obscuritatis causae.	196
quo pacto cognoscendi.	217
Ignauia morborum intellectus causa.	130
docentium vitium.	236
Ignorantia morbus intellectus.	121. seq.
cura quibusdam laudetur.	122
Ignoratio artis docentium vitium.	235
modi docendi.	235
Imaginatio an sit peculiaris mentis facul-	
tas.	117. 118
Imaginationis vitia.	128.
virtus.	154.
Impossibile quid ?	287
quotuplex.	188.
Inadaequata causa.	292
perceptio morbus intellectus.	123
Incidentium propositionum varietas.	186
Increatum eiusque regulae.	280
	Inde-

ET VERBORVM.

Independens.	280
Index combinatorius quid faciat ad culturam ingenii.	173
Indorum philosophia.	26. 92
Infinitem.	280
Ingenia ad literas prorsus inepta.	129
Ingenium quid? quomodo excolendum.	119 173
Ingenii defectus. signa.	128 156
Ingeniorum habilium diuersae classes.	ibid.
Circa instantias opponentium vitia.	245
Institutionis initium faciendum est a volun- tate.	249
Instrumentalis philosophiae nomine quid veniat.	6
Intellectus imbecillitatibus obnoxius.	121
operatio multiplex et varia.	103
in purum, et impurum distinctio.	117
non omnibus probatur.	ibid.
sanitas in quo consistat.	137
perfectio duplex.	ibid.
perfectio saltem est comparatiua.	138
puri virtus acquisita.	154
ex certis signis cognoscenda.	155
puri emendatio ex mente Carte- sianorum.	171
purus sola exercitatione perfici- tur.	172
Intermedius finis.	293
Inter-	

INDEX RERVM

Interpretis virtutes,	222, 223
Invidia insigne docentium vitium.	238
quomodo remoueat.	250
Iobi sapientia.	12
Iochai auctor libri Sohar.	14
Ionica philosophiae conditor.	40
Ex Ionica philosophia Socrates prodiit.	43
Ionicorum de primo rerum principio sententiae.	41
hypotheses physicae.	42
Iosephi sapientia.	12
Iudaeorum philosophia post Christum natum vsque ad secul. XI.	14
philosophia moderna.	15
Iudiciorum diuersitas vnde.	106
Iudicium quid ?	108, 119
quomodo perficiendum ?	172
Iudicii consequens.	108
defectus.	128
signa.	155
virtus.	154
Iudiciorum obscuritas quomodo tollenda.	218
Iureconsultorum stilus quare obscurus.	199
methodus.	263
Iuris ciuilibus interpretatio quo pacto instituenda.	221

K.

K Abbae inventio Mosi adscribitur.	12
Kabbalisticae recentiores.	77
Kabbalisticae philosophiae summa capita.	16

L., Lan-

L.

Languiditas, vitium docentium, 242
 Laudis cupiditas, docentium vitium, 238

Lectio librorum necessaria. 159

Lexicorum vsus in interpretatione. 212

Linguae primigeniae voces naturalem significandi vim habuisse videntur. 181

Linguae vernaculae fastidium, inter docentium vitia refertur. 142

Linguarum diversitatis causae. 181

Literalis sensus criteria. 207

Locorum dialecticorum incommoda. 173

Logica quid? 102

Logices finis. ibid.

quomodo obtineatur. 103

λογωμαχία intellectus vitium. 133

Petrus Lombardus. 69

Lucianus Samosatensis Scepticis annumeratur. 8

Ars Lullistica. 77

nocet iudicio. 173

M.

Machiauellus. 20

Magi diæti Persarum philosophi. 21

laudantur ob morum probitatem. ibid.

Malum. 277

Materia quid? et quoruplex? 294

X

Ma-

INDEX RERVM

Mathematica themata quomodo tractanda.	264
Media hermeneutica.	211, seqq.
Medica themata quomodo tractanda.	262
Medicina Aegyptiorum qualis fuerit.	29
Medii termini inuentio.	266. 267
Meditatio cur necessaria?	163
quid?	160
Meditationes nostrae non superstitiose metho- thodo sunt adstringendae.	170
Megarici dicti Eristici.	47
Phil. Melanchtonis philosophia.	78
Memoria, literarum studio admodum ne- cessaria.	119
quomodo perficienda.	173
Memoriae vitium.	129
virtus.	154
signa.	156
Mensura quid?	297
Mensuratum quid?	298
Mentis facultates.	103
Mercurius Trismegistus.	27. 28
Metaphysices nomine quid designarint ve- teres.	271
quid Aristoteles.	272
Metaphysicae definitio.	272. 273
scholasticae utilitas.	272
Methodi bonae leges generales.	259
de Methodo causali quid censendum?	262
Methodologia quid?	228
Me-	

Methodus aptanda rebus, non res metho- do.	265
docendi quotuplex.	229
tractandi Logicam.	103
explorandi syllogismi bonitatem quoad formam.	152
inquirendi veritatem duplex.	185
regulae huc pertinentes.	166
utraque et in docendo et in inquirendo locum habet.	169
integrarum disciplinarum.	264
Metus haud exiguum docentium vitium.	239
Mithra quid Zoroastri fuerit.	22
Mixta themata quomodo tractanda.	264
Modales propositiones.	187
Modi quid?	105
Monarchomachi.	90
Moralistarum errores.	71
Morborum intellectus causae.	119
Mosaicae philosophiae summa capita.	15
assertores.	76
Moschus celebris Phoenicium philosophus.	24
Moses insignis fuit philosophus.	12
in legibus suis ad Aegyptios et Sabae- os respexisse dicitur.	24
Mystica philosophia.	82
Mysticae philosophiae summa.	84. 85
Mystici sensus fundamentum.	103
criteria.	204
X 2	N. Na-

N.

N aturalis docendi methodus,	230
causa.	290
Necessarium quid ?	281
regulae de eo.	282
Necessitas quotuplex.	281
Negatio vel quantitatem respicit vel quali-	
tatem.	252
Noachi sapientia,	11
Nomina substantiarum obscura sunt,	192
interdum et modorum.	ibid.
et relationum.	193
Nominalium secta.	70
Nominibus diuinis magnam vim Kabbalistae	
tribuunt.	16
Non - ens,	273
Notitia philosophica qualis.	4
debet esse efficax.	ibid.

O.

O bscuritas idearum simplicium vnde?	191
parit obscuritatem vocum.	194
in nominibus idearum singularium,	
vniuersalium etc. vnde.	192
Obscuritas cognitionis morbus intellectus,	
123	
praecipuum sermonis vitium.	190
Obscuritatis variae causae.	191. 194. 196. 200.
Obscuritati ex ideis ortae quo pacto obuiam-	
eundum.	211
Obscurus sensus non semper falsus est,	209
Gui.	

Guilielm. Occam.	69
sectam nominalium resuscitavit.	70
Occasionales causas,	292
Ontologia,	272
Opinio quid ?	150
Opponentium vitia, in primo conflictu.	243
post datam responsonem,	244
Oppositionum varietas.	III
Orationis tumor et prolixitas obscuritatem.	197
gignit.	
In Oratoribus interpretandis quomodo ver-	
sanum.	219
Ordinis neglectus docentium vitium.	236
Orpheus quomodo Thraces ad honestatem	
erudiuerit.	31
duplicem habuit docendi rationem.	
	ibid.
Orphicæ doctrinæ summa.	ibid.
Orthographia lucem interdum adfert inter-	
pretationi.	212
Ostentatio eruditionis vana, docentium vi-	
tium.	236
quomodo remoueat.	250
P.	
Pædantismi nomine quid veniat.	134
παλιγγενεσία mundi a quibusdam vete-	
ribus asserta.	26
Parabolæ non secundum literam interpre-	
tandæ.	205
Theophr. Paracelsus,	82
X 3	eius

INDEX RERVM

eius sectatores.	83
Paradigmatica } docendi methodus.	230
Parzenetica }	
Paraphrasis quid?	229
Particularis causa.	291
Particularium idearum nomina cur obscura?	193
Particularium cognitio interpreti necessaria.	213
Franc. Patricius Aristotelis vituperator.	78
Patrum stilus cur interdum obscurus.	199
in Patrum interpretatione quomodo versandum.	220. seqq.
Peccatum Orig. morborum intellectus causa primaria.	129
Peregrinae voces obscuritatem nonnunquam pariunt.	195
Perfectio quid, et quotuplex, deque ea canones.	277
Periodi cur interdum obscuritate laborent.	196
Periodus quid?	188
est vel simplex, vel composita.	ibid.
Periphrasis quando adhibenda.	217
Peritia artis, docentium virtus.	247
Permanens quid? eiusque regulae.	284
Persona et personalitas quid?	300
Perspicuitas non semper est veri sensus criterium.	208
Philosophia quid?	4
	est

est notitia rerum.	5
falsa non est philosophia.	6
Philosophia antiqua.	10. seqq.
media.	66. seqq.
recentior.	72. seqq.
Philosophiae partes.	6. 7
veterum diuisio.	10
Phoenicum philosophia.	22
eius summa capita.	23
Phrases interdum obscuritatem parant.	196
Physica themata quomodo tractanda.	261
Plagium litterarium turpe scribentium vitium.	140
Platonica philosophia restaurata a quibusdam.	74
Platonis vita et fata.	47. 48
sectatores inter gentiles.	48
post Christum natum.	50
inter Christianos.	51
Plato tres substantias in diuinitate admisit.	52
tres hominis partes statuit.	53
Plotinus celebris Platonicus.	50
in Poetarum interpretatione quomodo versandum.	2
stilus poeticus cur sit obscurus.	197
Petr. Porretus mysticis annumeratur.	83
Possibile quid?	285
monitum de eo.	ibid.
X 4	Po.

INDEX RERVM

Potentia quid?	286
quotuplex.	287
regulae de potentia.	ibid.
Practica philosophia quae dicatur.	6
themata quomodo tractanda.	161
Praecipitantiæ morbus intellectus.	124
Praejudicia quid et quotuplicia.	130
auctoritatis.	131
praecipitantiæ.	132
Praejudiciorum fontes in voluntate quaerendi.	134. 174
occafio.	131
Praejudicium auctoritatis caliginem interpre-	
ti offundit.	200
vt et praejudicium ex falsa hypothesi	
ortum.	201
Praemiffarum nomine quid veniat.	112
Prima caufa.	292
Principia quotuplicia.	140
cognoscendi quid?	ibid.
Principiatum.	289
Principium quid?	288
regulae de principio.	289
cognoscendi in philosophia.	5
primum Cartesii aliorumque.	141
vniuerfaliffimum.	ibid.
Probatio an a respondente exigi queat?	245
ad probationem quomodo responden-	
dum.	254
Prolixitatis nimiae in docendo incommoda.	237
Pro-	

ET VERBORVM.

Pronomen relatiuum duplex.	187
Pronunciatio inter causas obscuritatis refer- tur.	194
Propheticæ libri non secundum literam sunt interpretandi.	204
Propositiones complexæ et incomplexæ.	186
cur sæpius obscuræ.	196
simplices et compositæ vnde depen- deant.	280
Propositionum compositarum duo genera.	187
affectiones.	110
qualitas et quantitas.	109
Propositio quid?	108
maior et minor.	112
Proprium quid?	108
Proxima causa.	291
Prudentia didactica virtus docentium.	248
quomodo comparanda.	258
duo complectitur.	ibid.
Pseudographema quid?	127
Puffendorsius Hobbesianismi accusatus.	92
Pyrrho scepticorum parens.	8
Pyrrhonis sectatores.	ibid.
Pythagoræ vita ac sectatores.	33. 34.
Pythagoricæ disciplinæ ratio.	35
doctrinæ summa.	36. 37
philosophiæ restauratores.	37

X 5

Q. Quac-

Q Vaestio quid? 112

R.

R Ami philosophia acerrime impugna- tur.	78
Ratiocinatio quid?	112
Ratiocinandi regulae, harum regularum fundamentum.	114 113
Ratiocinationis virtus quoad formam.	112
Ratiocinationum varietas.	114
Realium secta.	70
Recentiorum varia philosophandi ratio.	74
Regulae hermeneuticae ex coniecturis flu- entes.	214, 216
Regula Lesbia et Polycleti.	298
Relationes quid? non sunt vera entia.	106 299
Relationum nominae cur obscura.	193
Relativa propositio.	187
Remediorum intellectus necessitas.	158
Remota causa.	291
Res divinae quae, quae humanae.	5 ibid.
Respondentium vitia, virtutes	249 252
Responsio dupliciter fit. per inuersionem.	ibid. 254
ad argumentum indirectum.	ibid. Re-

ET VERBORVM.

Responsionis ad certam propositionem applicatio.	253
Rituum Mosaicorum sensus.	206
Rogeriꝯ Baco chemicae artis peritus.	71
Romanorum philosophia.	67
S.	
Sabaei quinam?	24
Sabaeorum philosophia in quo consistat.	25
Sacerdotes apud Aegyptios interpretes erant sapientiae.	28
Sadducaei.	14
Salomonis sapientia singularis.	12. 13
Sandalphon iudaeorum quid?	16
Scholasticae philosophiae origo.	68
Scholastica philosophia profligata.	74
Scholasticorum tres aetates.	69
dogmata logica etc.	70
philosophia moralis.	71
Scholia quid?	229
Scepticismi vniuersalis auctor.	9
Sceptici veri quinam.	7
Scepticorum varia genera.	8
rationes refelluntur.	143
Scientia quid?	130
Io. Duns Scotus.	69
in Scriptis magna est quoad modum proponendi varietas.	233
An Scriptura sacra obscuritate laboret. et quae eius causa?	198
In	In

INDEX RERVM.

In scripturae sacrae interpretatione quo pacto versandum.	220
Sectaria philosophia quando apud Romanos inualuit.	67
Sectariae philosophiae conditio.	9
diuisio.	10
Dan. Sennertus philos. restaurator.	80
Sensus falsi et erronei scaturigo.	191
an sensus certus sermoni insit?	203
et quidem vnicus.	ibid.
quare a nonnullis duplex statuatur.	ibid.
vterque non potest pro vero haberi.	204
verus auctoris quis?	206
Septem sapientum Graeciae doctrina.	42. 43
Sermonis origo.	181
natura.	ibid.
nimius cultus, aut neglectus, scribentium vitium.	138. 141
Sethitarum et Cainitarum discrimen.	II
Sextus Empiricus scepticorum causam egit.	8
Signa ingeniorum ab effectibus sumenda.	155
Signatum quid?	297
Significatio vocum formalis et materialis.	285
Signum quid et quotuplex.	297
	regu-

ET VERBORVM.

regulae de signo et signato.	297
Simile quid.	285
Simplex.	281
Simplicitatis gradus.	282
Sinensium philosophia Spinozismum redolent.	93
Sinensium philosophiae summa, distinctio in exteriorem et interiorem.	93. seqq.
	94
Singularium idearum nomina cur obscura.	193
<i>enclisis</i> moderata character est sapientiae.	p. 8.
Socrates sophistarum odium incurrit.	44
Socratis sapientia ac virtutes.	43
discipuli.	45
Socraticae philosophiae capita.	44
Socratica disputandi methodus.	156. 157
Sophismata pro intellectus morbis habenda.	125
	6. 125
Sophistae quinam?	127
Sophisticus syllogismus quis.	116
Sorites.	107
Species quid?	81
Io. Sperlingii noua philosophia.	59
Bened. Spinozae atheismus.	16
Spiritibus corpora tribuunt. Kabbalistae.	133
	189
Spiritus contradictorius.	81
Stili varietas.	81

Stilus quid ?	188
dogmaticus distinguendus ab oratorio.	141
dupliciter obscuritatem parere potest.	196
quo pacto huic obscuritati obuiam eundum.	218. 219
poeticus cur obscuritatem inducat.	197
Stoica philosophia illustrata.	35
Stoicae sectae propagatores.	59
Stoici vnde dicti.	ibid.
Stoicorum dogmata.	59. 60
mores.	61
Subalternatio propositioinum.	111
Subiectum quid et quotuplex.	296
regulae de subiecto.	297
Subiectum praedicationis quid ?	109
Subiecti cum praedicato nexus.	ibid.
quid per subiectum in demonstratione necessarium intelligatur.	142
Subsistentia quid ?	300
Substantia quid ?	105
potest dupliciter considerari.	299
Substantiae diuisio.	ibid.
regulae de substantia.	301
Succesuum quid ? et canones de eo.	284
Superfluum tractatio vitium docentium.	236
Suppositalitas quid ?	300
Sup-	

ET VERBORUM.

Supposititium.	278
Suppositum quid?	300
Syllogismus in disputando utendum.	256
Syllogismus simplex, compositus.	114
Syncretistarum varia genera.	97. 98
Synonyma.	183
Synonymia vocum cur inter causas obscuritatis referatur.	195
Synonymorum causa.	184
Syntheticae methodi regulae a geometricis petendae.	160. seqq.
Synthetica methodus thematibus practicis propria.	262

T.

T emporis diuisio.	279
Termini complexi et incomplexi.	153
Termini, maior, minor, medius.	112
syncategorematici in interpretatione probe obseruandi.	185
Terminus quid?	182
Thales Milesius sectae Ionicae conditor.	40
vnus fuit ex septem Graeciae sapientibus.	ibid.
Thaletis discipuli et sectatores.	42
studia et doctrina.	41
Themata sunt vel simplicia, vel composita.	229
Theodorus <i>2901.</i>	45
Theologica themata quomodo tractanda.	267

Theo-

INDEX RERVM

Theologorum stilus cur obscurus,	199
Theoretica philosophia quae dicatur.	6
Theosophicum philosophandi genus,	82
Thomas de Aquino philosophiae scholasticae auctor venditatur,	69
Thracicae philosophiae auctor,	30
Totum quid?	164. 283
quotuplex?	283
regulae de eo,	ibid.
Triada chaldaei in diuinitate statuerunt.	20

V.

V ibietas quid?	277
Vibietatis diuissio et regulae.	278
Verbositas, vitium docentium.	238
Veri distinctio quoad cognoscendi principium.	145
Ad veri comprehensionem quid requiritur.	144
Veritas cum aliis communicanda,	228
eius cognitio intellectus virtus est.	138
omnino datur.	139
rerum non semper genuini sensus est criterium.	209
Veritas metaphysica quid?	276
regulae de ea.	ibid.
Verosimilitudinis fontes,	146
gradus.	147. seqq.
Verum duplex,	139
	varios

varios habet gradus.	ibid.
V erulamius physices reformator.	273
V irtutes Aristotelicae.	273
V irtutum quatuor genera iuxta Platonicos.	273
V itia docentium generalia.	253
V o. Ludou. Viues philosophiae scholast. pro-	74
fligator.	293
V ltimus finis.	276
V nio quid?	275
V nitatis quid et quotuplex.	276
regulae de vnitatis.	117
V niuersalia quomodo orientur.	291
V niuersalis causa.	116
V niuersalis moralis.	193
V niuersalium idearum nomina eor obscura.	291
V niuersalis causa.	182
V ocum duas classes.	ibid.
pro idearum varietate diuersitas.	290
V oluntaria causa.	137
V oluntatis emendatio ad veram eruditionem	174
absolute necessaria.	181
quin imo ab emendatione voluntatis in-	
cipiendum.	
V ox quid?	

Xenophanes sectae Eleaticae auctor. 61

Y

Z, Za-

Z.

Z Amolxes quis fuerit? 31
Io. Zeifoldi disceptatio cum Sperlingio, 81
Zeno Cittiaeus stoicae sectae conditor. P. 58.

FINIS.

VERBORTM.

3
tio cum Sperlingo.
8
tegae conditor.
P. 16

I S.

Z.

Z Amolxes quis fuerit? 31
Io. Zeifoldi disceptatio cum Sperlingio, 81
Zeno Cittiaeus stoicae sectae conditor. p. 38.

FINIS

VERBORVM.

tio cum Sperlingo.

lectae conditor.

P. 16

I S.

Z.

Z Amolxes quis fuerit? 31
Io. Zeifoldi disceptatio cum Sperlingio, 81
Zeno Cittiaeus stoicae sectae conditor. p. 58.

F I N I S.

